

(eS)

ekonomia społeczna

nr 1/2018

UNIWERSYTET
EKONOMICZNY
W KRAKOWIE

Redakcja

Maciej Frączek, Redaktor naczelny
Stanisław Mazur, Redaktor tematyczny
Michał Możdżeń, Redaktor ds. baz danych
Marcin Kukielka, Redaktor on-line
Agnieszka Pacut, Redaktor tematyczny, Sekretarz redakcji
Magdalena Pokora, Redaktor tematyczny
Andrzej Sokołowski, Redaktor statystyczny

Rada Programowa

Mike Aiken – The Open University, Wielka Brytania
Joanna Brzozowska-Wabik – Związek Lustracyjny Spółdzielni Pracy, Polska
Michael Bull – The Manchester Metropolitan University, Wielka Brytania
Jerzy Hausner – Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Polska
Joanna Karmowska – The University of Oxford, Wielka Brytania
Oskar Kowalewski – Europa-Universität Viadrina, Niemcy
Piotr Krośniak – United Nations Development Programme
Magdalena Małecka-Łyszczek – Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Polska
Izabela Przybysz – Instytut Spraw Publicznych, Polska
Artur Steiner – Scotland's Rural College, Wielka Brytania
Ermanno Tortia – University of Trento, Włochy

Wydawca

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie
Małopolska Szkoła Administracji Publicznej
ul. Rakowicka 16, 31-510 Kraków
tel.: +48 12 293 74 80, tel./fax: +48 12 293 75 59
e-mail: redakcjaes@uek.krakow.pl
www.msap.uek.krakow.pl

Projekt Graficzny

Andrzej Kamiński
Ofcyna Drukarska Jacek Chmielewski
ul. Sokołowska 12a, 01-142 Warszawa
tel./faks: +48 22 632 83 52

Skład, druk i oprawa

Zakład Poligraficzny Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie
ul. Rakowicka 27, 31-510 Kraków

Nakład: 50 egz.

ISSN: 2081-321X

eISSN: 1898-7435

Formuła wydawnicza: Open Access, licencja: cc-by-nc-nd 3.0 pl.

Cytowanie artykułów zamieszczonych w piśmie „Ekonomia Społeczna” dozwolone jest z podaniem źródła.

Wersją pierwotną czasopisma jest wydanie papierowe. Czasopismo dostępne w bazach: BazEkon, BazHum, CEJSH (the Central European Journal of Social Sciences and Humanities), CEEOL (The Central and Eastern European Online Library), Index Copernicus.

Pismo jest dystrybuowane bezpłatnie.

Czasopismo dostępne na stronie: www.ekonomiaspoleczna.msap.pl

SPIS TREŚCI

Od Redakcji	5
-------------------	---

ARTYKUŁY

Dorota Moroń , Udział podmiotów ekonomii społecznej w zamówieniach publicznych	7
Aleksandra Snarska , Pomiar wartości społecznej na przykładzie Fundacji Sławek	20
Monika Augustyniak , On meeting collective needs of the local community – selected issues	33
Ewelina Pędziwiatr, Agnieszka Czaplicka-Kotas, Joanna Kulczycka , Działania realizowane przez szkoły wyższe w ramach społecznej odpowiedzialności – dobre praktyki	45
Marcin Banaszek , Ekonomia współdzielenia w opinii urzędników i przedsiębiorców województwa świętokrzyskiego – wnioski z badań empirycznych	57
Justyna Wiczerzak , Kapitał demograficzny, ludzki i społeczny jako czynniki rozwoju regionalnego	68

TABLE OF CONTENT

Foreword	5
----------------	---

ARTICLES

Dorota Moroń , Participation of social economy entities in public procurement	7
Aleksandra Snarska , Measuring the social impact: An example of Slawek Foundation	20
Monika Augustyniak , On meeting collective needs of the local community – selected issues	33
Ewelina Pędziwiatr, Agnieszka Czaplicka-Kotas, Joanna Kulczycka , Social responsibility activities of higher education institutions – good practices	45
Marcin Banaszek , Sharing economy in the opinion of officials and entrepreneurs of the Świętokrzyskie Province: Conclusions from empirical research	57
Justyna Wiczerzak , Demographic, human and social capital as factors of regional development	68

Szanowni Państwo,

Oddajemy w Państwa ręce kolejny numer półrocznika „Ekonomia Społeczna”. Mamy nadzieję, że podejmowana na łamach naszego pisma tematyka spotka się z zainteresowaniem praktyków i teoretyków w dziedzinie ekonomii społecznej i przedsiębiorczości społecznej.

Prezentujemy Państwu artykuły odnoszące się nie tylko do głównego nurtu rozważań naukowych o ekonomii społecznej, ale i teksty, których autorzy poszukują nowych pól badawczych, mogących poszerzyć dotychczasowe ujmowanie i opisywanie gospodarki społecznej. Liczymy na to, że odkrywanie nowych perspektyw dla ekonomii społecznej pozwoli ją dalej rozwijać zarówno w wymiarze teoretycznego opisu, jak i praktycznych działań realizowanych w tym sektorze, a Państwu dostarczy interesujących, skłaniających do refleksji lekturę.

Zbiór artykułów w tym numerze rozpoczynamy opracowaniem Doroty Moroń, poświęconym aktywności podmiotów ekonomii społecznej w zakresie zamówień publicznych. Pozyskiwanie w taki sposób przychodów może być szansą dla niektórych przedsiębiorstw społecznych na mocniejsze zaistnienie na rynku, choć, jak wskazują wyniki badań Autorki, tą opcją jest zainteresowany tylko co piąty podmiot z sektora ES. Na uwagę zasługują wnioski i rekomendacje płynące z opisywanych badań, pokazujące możliwości zwiększenia udziału podmiotów ekonomii społecznej w realizacji zleceń publicznych (m.in. dzięki intensywniejszemu wykorzystaniu klauzul społecznych).

W tekście Aleksandry Snarskiej poruszone zostało zagadnienie mierzenia wartości społecznej generowanej przez przedsiębiorstwa społeczne. Prezentując dostępne metody pomiaru, Autorka dodatkowo pokazała sposoby ich wykorzystania na przykładzie działania podmiotu zajmującego się adaptacją społeczną osób, które weszły w konflikt z prawem. Tego typu podejście badawcze jest szczególnie istotne z punktu widzenia kreowania polityk publicznych opartych na dowodach. Dzięki

poszerzaniu możliwości oceny oddziaływania społecznego podmiotów ekonomii społecznej zwiększa się poziom wiarygodności sektora, a władze publiczne dysponują uzasadnionymi argumentami mogącymi przesądzić o różnego rodzaju wsparciu na rzecz ekonomii społecznej.

Monika Augustyniak w swoim artykule podjęła się analizy funkcjonowania samorządu gminnego z punktu widzenia jednego z zadań własnych gminy, którym jest zaspokajanie potrzeb wspólnoty lokalnej poprzez wspieranie i upowszechnianie idei samorządowej, w tym tworzenie warunków do działania i rozwoju jednostek pomocniczych i wdrażania programów pobudzania aktywności obywatelskiej. Prezentacja obligatoryjnych i fakultatywnych mechanizmów realizacji tego zadania skłania do refleksji, że zdecydowanie za mały jest w tym obszarze stopień kooperacji władz i jednostek gminnych z podmiotami ekonomii społecznej.

Autorki związane z Akademią Górniczo-Hutniczą – Ewelina Pędziwiatr, Agnieszka Czapliska-Kotas i Joanna Kulczycka – pokazały, jak można poszerzyć postrzeganie i praktyczne wykorzystanie idei społecznej odpowiedzialności biznesu. Swoje rozważania umiejscowiły one mianowicie w obszarze społecznego oddziaływania uczelni. Szkoły wyższe, oprócz aktywności dydaktyczno-badawczej, podejmują bowiem bardzo wiele działań, które rodzą istotne konsekwencje w sferze ekonomicznej, społecznej czy ekologicznej. Autorki dokonały przeglądu międzynarodowych dobrych praktyk w tym zakresie, które mogą być ciekawym punktem odniesienia dla polskiego środowiska akademickiego. Pokazały także, na przykładzie swojej uczelni, jak w praktyce można wdrażać rozwiązania pozytywnie służące rozwojowi otoczenia, w którym ona funkcjonuje.

Marcin Banaszek powraca na łamy naszego czasopisma z problematyką ekonomii współdzielenia. Ten alternatywny wobec rynku koncept bezpośredniego świadczenia usług przez ludzi, współtworzenia oraz współużytkowania dostępnych zasobów może być inspirujący dla całego sektora ekonomii społecznej, cho-

ciażby ze względu na relatywnie niskie koszty wejścia oraz kluczowe znaczenie czynnika zaufania. Autor zaprezentował w swoim tekście wyniki badań przeprowadzonych wśród urzędników i przedsiębiorców z województwa świętokrzyskiego. Wskazują one na to, że ekonomia współdzielenia słabo jeszcze funkcjonuje w naszej świadomości, acz – co pocieszające – ankietowani dostrzegają przestrzeń dla jej rozwijania. Może to doprowadzić w dłuższej perspektywie do bardziej przemyślanego, zrównoważonego rozwoju, nacechowanego większą harmonią czynników ekonomicznych, społecznych i środowiskowych.

Ostatni tekst w bieżącym numerze, autorstwa Justyny Wieczerzak, poświęcony jest analizie kluczowych dla rozwoju regionalnego czynników, którymi są kapitał demograficzny, ludzki i społeczny. Wprawdzie ekonomia spo-

łeczna w swoim praktycznym działaniu najlepiej odnajduje się w wymiarze wspólnot lokalnych, to jednak równocześnie bazuje właśnie na miękkich zasobach rozwojowych, o których pisze Autorka. Każdy z opisywanych kapitałów powinien stanowić przestrzeń szczególnie intensywnego rozwoju ze strony podmiotów ekonomii społecznej, dzięki temu bowiem istnieje możliwość zwiększania pozytywnego oddziaływania na jednostki oraz społeczności będące adresatami ich działań.

Zapraszamy do lektury niniejszego numeru półrocznika oraz jego oceny i przekazywania nam uwag. W tym celu zachęcamy do odwiedzania strony internetowej: <http://www.ekonomiaspoleczna.msap.pl>. Zamieszczono tam bieżący i archiwalne numery czasopisma.

*Maciej Frączek
Redaktor naczelny*

Udział podmiotów ekonomii społecznej w zamówieniach publicznych

Dorota Moroń*

Streszczenie: Podmioty ekonomii społecznej najczęściej prowadzą działalność gospodarczą, pozyskując w ten sposób środki, które mogą być przeznaczane na bieżące funkcjonowanie przedsiębiorstwa i realizację celów społecznych. Celem artykułu jest analiza udziału podmiotów ekonomii społecznej w postępowaniach o udzielenie zamówienia publicznego jako jednej z form pozyskiwania zleceń w ramach prowadzonej działalności gospodarczej. Zaprezentowano w nim wyniki badań empirycznych w tym zakresie. W artykule wykorzystano metodę desk research oraz metodę statystyczną w ujęciu ilościowym. Przeprowadzone badania wykazały, że większość podmiotów ekonomii społecznej nie jest zainteresowanych zamówieniami publicznymi i nie bierze udziału w postępowaniach o udzielenie zamówienia publicznego. Jednocześnie niektóre podmioty ekonomii społecznej z powodzeniem wykorzystują takie działania, co pozwala na wskazanie, że zamówienia publiczne mogą stanowić atrakcyjną formę pozyskiwania zleceń.

Słowa kluczowe: podmioty ekonomii społecznej, działalność gospodarcza, zamówienia publiczne, klauzule społeczne.

Wprowadzenie

Specyficzny charakter podmiotów ekonomii społecznej (PES) wynika z faktu, iż łączą one cele ekonomiczne z celami społecznymi – prowadzą działalność gospodarczą, ale orientują się na społecznie użyteczne cele, którymi mogą być m.in. dostarczanie usług społecznych, rozwiązywanie problemów społecznych czy reintegracja społeczna i zawodowa osób zagrożonych marginalizacją. Innymi słowy podmioty ekonomii społecznej nakierowane są na społeczną misję, co umożliwia uzyskanie społecznie pożądanej wartości [Pacut, 2015].

W szerokim ujęciu do podmiotów ekonomii społecznej zaliczamy m.in. przedsiębiorstwa społeczne, w tym spółdzielnie socjalne, podmioty reintegracyjne, organizacje pozarządowe, spółdzielnie, których celem jest zatrudnienie czy spółki non-profit [MPiPS, 2014, s. 15–16; Minister Rozwoju i Finansów, 2016, s. 10–11]. W przypadku wielu z tych

podmiotów społeczna misja wysuwa się na plan pierwszy, jednakże istotny jest fakt, że dla sporej części z nich – szczególnie tych, określanych mianem przedsiębiorstw społecznych [MPiPS, 2014, s. 16] – istotne jest prowadzenie działalności gospodarczej opartej o ryzyko ekonomiczne. Działalność gospodarcza umożliwia realizację celów reintegracji społecznej i zawodowej – przede wszystkim dzięki zatrudnianiu osób należących do kategorii zagrożonych wykluczeniem – oraz innych celów społecznych, jak np. świadczenie usług zaspokajających istotne społeczne potrzeby (m.in. opiekuńczych, socjalnych) czy przeznaczanie zysków z działalności gospodarczej na cele społecznie użyteczne [Batko, Bogacz-Wojtanowska, 2015; Zboroń, 2015;

* **Dorota Moroń**

Instytut Politologii
Uniwersytet Wrocławski
ul. Koszarowa 3, bud. 2/3, 51-149 Wrocław
e-mail: dorota.moron@uwr.edu.pl

Schimanek, 2015; Chomątowska, 2014]. Podmioty ekonomii społecznej korzystają z wielu różnych źródeł pozyskiwania środków finansowych, a działalność gospodarcza często nie jest kluczowym z nich, szczególnie w przypadku organizacji pozarządowych [Schimanek, 2015]. Jednocześnie w przypadku przedsiębiorstw społecznych powinna ona stanowić podstawową formę działalności.

W ramach prowadzonej działalności podmioty ekonomii społecznej mogą korzystać z różnych form pozyskiwania zleceń – zarówno od osób fizycznych, jak i podmiotów prawnych, w tym instytucji publicznych. W tym ostatnim przypadku istotne znaczenie mają zamówienia publiczne i dotacje na realizację zadań publicznych, w tym finansowanych ze środków krajowych, jak i europejskich [Schimanek, 2015]. Udział w postępowaniach o udzielenie zamówienia publicznego, ogłaszanych przez instytucje publiczne, zarówno administrację rządową, jak i samorządową, jest jedną z istotnych form pozyskiwania zleceń przez przedsiębiorstwa i może być wykorzystywany także przez podmioty ekonomii społecznej.

Celem artykułu jest analiza udziału podmiotów ekonomii społecznej w postępowaniach o udzielenie zamówienia publicznego jako jednej z form pozyskiwania zleceń w ramach prowadzonej działalności gospodarczej. Przedstawiono w nim, w oparciu o badania empiryczne, weryfikację hipotezy zakładającej, iż większość podmiotów ekonomii społecznej nie jest zainteresowanych zamówieniami publicznymi i nie bierze udziału w postępowaniach o udzielenie zamówienia publicznego. W artykule wskazano na przyczyny tego zjawiska i sformułowano rekomendacje w zakresie wsparcia udziału podmiotów ekonomii społecznej w zamówieniach publicznych. Podjęcie tego tematu ma istotne znaczenie ze względu na brak w literaturze naukowej kompleksowych badań i analiz wskazujących na udział podmiotów ekonomii społecznej w postępowaniach

o udzielenie zamówienia publicznego [Schimanek, 2015].

W artykule wykorzystano metodę analizy instytucjonalno-prawnej, metodę desk research, w ramach której dokonano analizy materiałów źródłowych oraz metodę statystyczną w ujęciu ilościowym. Badanie empiryczne, którego wyniki zostały tu zaprezentowane, zostało przeprowadzone w ramach projektu Skuteczni w zamówieniach publicznych, realizowanego przez Fundację „Merkury” z Wałbrzycha, we współpracy z partnerami: Opolskim Centrum Organizacji Pozarządowych z Opola, Związkiem Lubuskich Organizacji Pozarządowych z Zielonej Góry oraz Stowarzyszeniem na Rzecz Spółdzielni Socjalnych z Poznania. Projekt był finansowany ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego, w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój, działania 2.9. Rozwój ekonomii społecznej (nr projektu: POWR.02.09.00-00-0030/16) [Moroń, 2017]. Badanie przeprowadzono w terminie lipiec–wrzesień 2017 r. techniką ankiety wśród podmiotów reprezentujących pięć form prawnych PES: stowarzyszenia prowadzące działalność gospodarczą, fundacje prowadzące działalność gospodarczą, spółdzielnie socjalne, centra integracji społecznej (CIS) oraz zakłady aktywności zawodowej (ZAZ) z województw: dolnośląskiego, lubuskiego, opolskiego i wielkopolskiego. Na dzień 30 czerwca 2017 r. na terenie wskazanych województw zidentyfikowano 3 055 PES, w tym 1 086 stowarzyszeń prowadzących działalność gospodarczą, 1 559 fundacji prowadzących działalność gospodarczą, 332 spółdzielnie socjalne, 60 CIS-ów oraz 18 ZAZ-ów. Zastosowano dobór kwotowy z podziałem kwot według form prawnych, z uwzględnieniem wielkości próby dla 95% poziomu ufności oraz zastosowaniem doboru wyczerpującego dla dwóch kwot – CIS i ZAZ, ze względu na małą liczebność tych frakcji w populacji. W rezultacie przebadano 386 podmiotów. Badanie nie jest reprezentatywne dla całego sektora ekonomii społecznej

w kraju, wnosi jednak wkład w wiedzę dotyczącą wykorzystywania zamówień publicznych jako formy uzyskiwania zleceń przez PES i pozwala na wskazanie dalszych kierunków rozwoju wsparcia ekonomii społecznej.

1. Udział podmiotów ekonomii społecznej w zamówieniach publicznych

Realizacja zleceń uzyskiwanych od sektora publicznego jest jednym z obszarów działalności podmiotów gospodarczych. Pojawia się w tym kontekście pytanie czy zamówienia publiczne są formą pozyskiwania zleceń także przez podmioty ekonomii społecznej, czy PES wykorzystują taką możliwość i konkurują o zlecenia publiczne z tradycyjnymi podmiotami gospodarczymi.

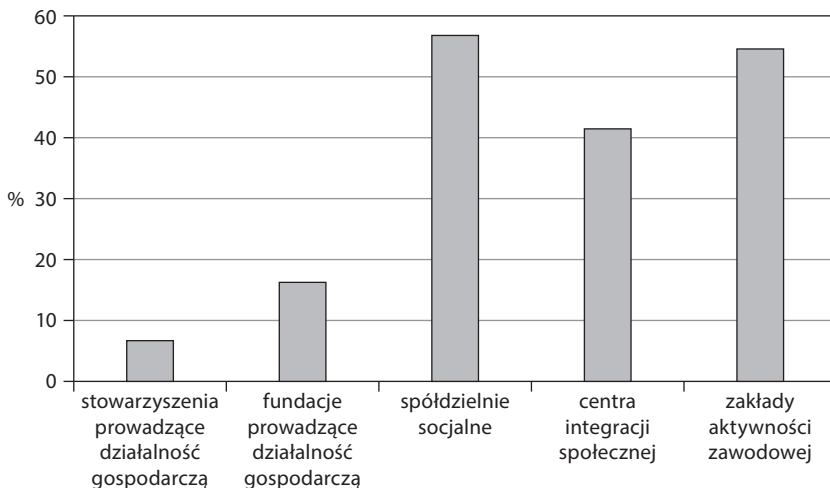
W oparciu o wyniki przeprowadzonego badania wskazać należy, że udział w postępowaniach o udzielenie zamówienia publicznego nie jest dla podmiotów ekonomii społecznej istotną formą pozyskiwania zleceń. W postępowaniach takich udział zadeklarowało tylko 80 podmiotów, a więc 20,7% badanych PES. Aż 306 PES, czyli 79,3%, nigdy nie uczestniczyło w postępowaniach. Wskazuje to wyraźnie na fakt, że podmioty ekonomii społecznej poszukują zleceń na inne sposoby, a udział w zamówieniach stanowi rzadko wykorzystywaną formę ich uzyskiwania.

Przeprowadzona analiza pozwala na wykazanie, że na udział w zamówieniach wpływa forma prawna PES, fakt zatrudnienia płatnego personelu oraz branża prowadzonej działalności. Wyniki badań wskazują, że centra integracji społecznej, zakłady aktywności zawodowej i spółdzielnie socjalne biorą w postępowaniach udział znacznie częściej niż stowarzyszenia i fundacje prowadzące działalność gospodarczą (rys. 1). Wiąże się to z innym profilem działalności stowarzyszeń i fundacji oraz PES nastawionych stricte na społeczną i zawodową reintegrację kategorii zagrożonych wykluczeniem. Dla stowarzy-

szeń i fundacji działalność gospodarcza ma charakter pomocniczy, uzupełniający wobec działalności statutowej i w założeniu nie powinna dominować nad działalnością non-profit [Schimanek, 2015]. Stąd prawdopodobnie wynika rzadsze wykorzystywanie mechanizmów gospodarczych. W swojej działalności statutowej stowarzyszenia i fundacje częściej angażują się natomiast w inne formy pozyskiwania środków finansowych i zleceń, głównie w oparciu o zlecenie zadań publicznych na mocy ustawy z 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie. Podmioty ekonomii społecznej, które są nastawione na integrację zawodową i społeczną osób zagrożonych wykluczeniem poprzez zatrudnianie ich w ramach prowadzonej działalności gospodarczej oraz udzielanie wsparcia społecznego, jak spółdzielnie socjalne, CIS-y i ZAZ-y w większym zakresie dążą do pozyskiwania zleceń pozwalających na uzyskiwanie dochodów z działalności gospodarczej. Muszą one bowiem zapewnić – zgodnie z rachunkiem ekonomicznym – możliwość zatrudnienia osób w trudnych sytuacjach życiowych, a także personelu wspomagającego. Duże zlecenia gwarantują tym przedsiębiorstwom możliwość nieprzerwanego prowadzenia działalności i utrzymania stabilności zatrudnienia.

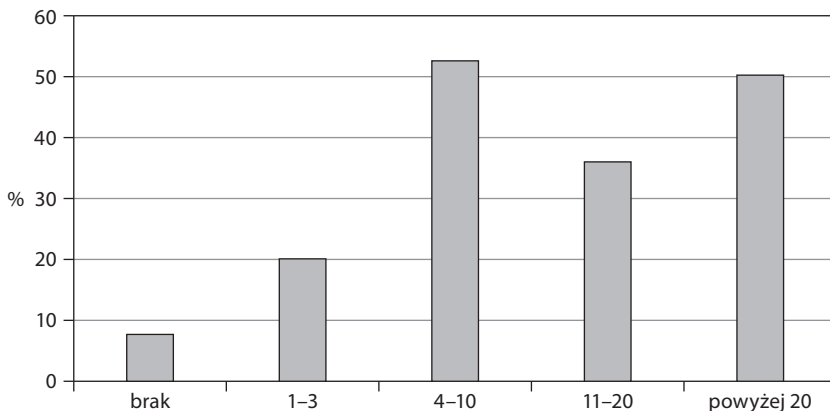
Udział w postępowaniach częściej biorą te PES, które mają etatowych pracowników, co wiąże się z nakładem pracy związanym z tymi działaniami (rys. 2.). Już kilkoro opłacanych pracowników zwiększa zaangażowanie w udział w procedurach pozyskiwania zleceń publicznych. Dla udziału w postępowaniach etatowi pracownicy generalnie są niezbędni, konieczne jest bowiem wyszukanie informacji o zamówieniach, przygotowanie i złożenie oferty, a następnie – w przypadku uzyskania zlecenia – zagwarantowanie realizacji zadania. Jednocześnie fakt posiadania pracowników, którym trzeba zapewnić pracę i wynagrodzenie, zmusza PES do szukania zleceń, które zapewnią odpowiedni poziom przychodów.

Rysunek 1. Udział PES biorących udział w postępowaniach o udzielenie zamówienia publicznego w ogólnej liczbie PES wg formy prawnej PES (n = 386)

Źródło: badania własne.

Rysunek 2. Udział PES biorących udział w postępowaniach o udzielenie zamówienia publicznego w ogólnej liczbie PES wg liczby pracowników zatrudnionych na umowę o pracę w przeliczeniu na pełne etaty na 31 grudnia 2016 r. (n = 386)

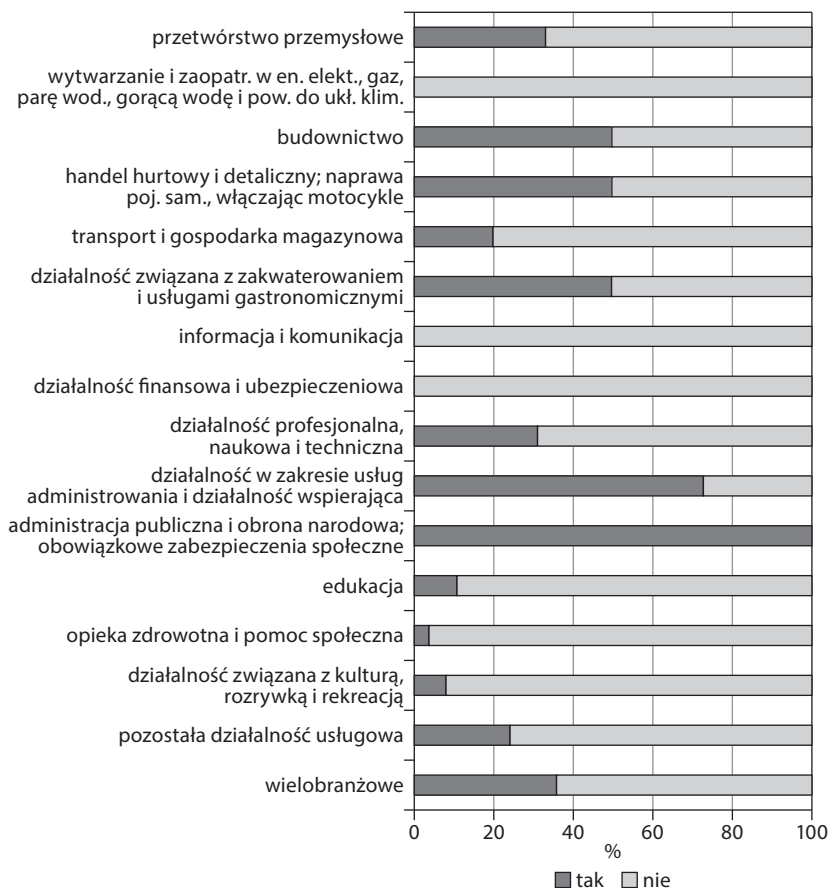
Źródło: badania własne.

Różnice jeśli chodzi o udział w zamówieniach publicznych można też odnotować patrząc na branże działalności wg sekcji PKD. Warto zauważyć, że w postępowaniach częściej brały udział podmioty prowadzące działalność wielobranżową oraz działające w obszarach takich jak:

- administracja publiczna i obrona narodo-
- wa, obowiązkowe zabezpieczenia spo-
- łeczne;
- działalność w zakresie usług administro-
- wania i działalność wspierająca;
- budownictwo;

- handel hurtowy i detaliczny, naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle;
- działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi (rys. 3).

Rysunek 3. Udział PES w postępowaniach o udzielenie zamówienia publicznego wg sekcji PKD głównej działalności (n = 386)

Źródło: badania własne.

Wiąże się to również z faktem, że sektor publiczny zleca wykonanie usług czy robót w tych właśnie sferach. Podmioty ekonomii społecznej biorące udział w zamówieniach publicznych najczęściej w ramach prowadzonej działalności zajmowały się utrzymaniem porządku w budynkach, sprzątnięciem i zagospodarowaniem terenów zieleni, gastronomią, usługami remontowo-budowlanymi, usługami społecznymi (głównie opiekuń-

czymi) i ochroną środowiska. Są to właśnie obszary, w których samorządy zlecają usługi publiczne, dzięki czemu PES mają szansę na uzyskanie zleceń.

Obszary działań PES takie jak: opieka zdrowotna i pomoc społeczna, edukacja, kultura, rozrywka i rekreacja należą do ważnych sfer działalności pożytku publicznego, stąd prawdopodobnie podmioty uzyskują w tym przypadku zlecenia w oparciu o ustawę z 24 kwiet-

nia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, a w mniejszym zakresie korzystają z zamówień publicznych.

Na udział w zamówieniach publicznych nie miało wpływu województwo, w którym siedzibę miał podmiot ekonomii społecznej. Jest to istotna informacja. W oparciu o nią można przypuszczać, że podobne zaangażowanie w udział w postępowaniach o udzielenie zamówienia będzie dotyczyło PES również w pozostałych częściach kraju.

Aktywność w sferze zamówień nie zależała też od wieku podmiotu ekonomii społecznej. Zarówno młode PES, jak i te, które działają już wiele lat, wykazywały podobny zakres zaangażowania.

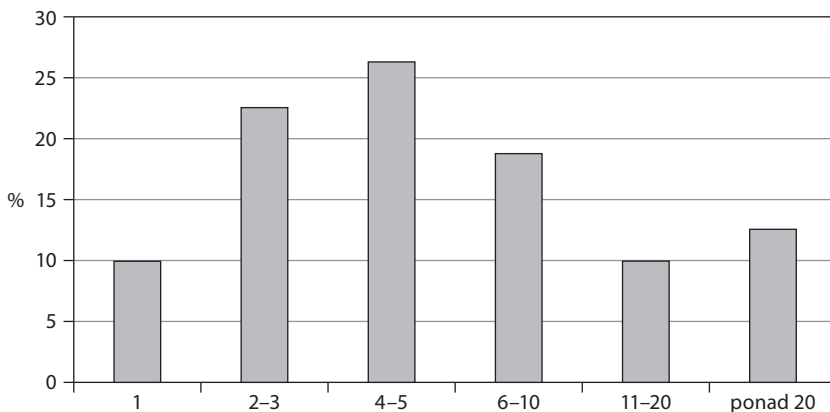
Widać więc wyraźnie, że tylko niewielka część podmiotów ekonomii społecznej korzysta z możliwości pozyskiwania zleceń w wyniku postępowań o udzielenie zamówienia publicznego. Wymaga to odpowiedniego przygotowania oferty i udziału w postępowaniu, które

nie musi zakończyć się sukcesem dla PES. Zdecydowanie częściej z tej formy pozyskiwania zleceń korzystają podmioty zajmujące się społeczną i zawodową reintegracją osób zagrożonych wykluczeniem, które zatrudniają pracowników (w tym osoby wymagające włączenia społecznego), działające w obszarach, w których istnieją szanse uzyskania zleceń. Udział w zamówieniach publicznych może więc być – przynajmniej dla niektórych kategorii PES – szansą na realizację misji sektora ekonomii społecznej.

2. Charakterystyka udziału PES w zamówieniach i ich skuteczność w uzyskiwaniu zleceń

Analizując udział podmiotów ekonomii społecznej w postępowaniach o udzielenie zamówienia publicznego warto sprawdzić, jak często podmioty korzystają z tej formy i jaka jest skuteczność ich działań.

Rysunek 4. Liczba postępowań o udzielenie zamówienia publicznego, w których brały udział poszczególne podmioty ekonomii społecznej (n = 80)

Źródło: badania własne.

Badane PES najczęściej brały udział w kilku postępowaniach, tylko 10 PES, a więc 12,5% spośród aktywnych w sferze zamówień, robiło to więcej niż 20 razy (rys. 4.). Niewiele podmiotów aktywnie próbuje pozyskiwać zamówie-

nia publiczne, a dodatkowo dla większości z tych, które biorą udział w postępowaniach, stanowi to jedną z form pozyskiwania zleceń, z której korzystają stosunkowo rzadko. Udział w kilku postępowaniach wskazuje, że

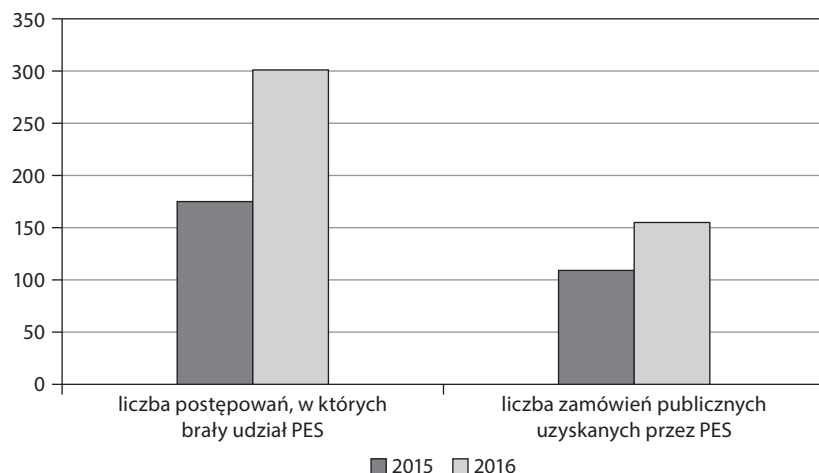
jest to raczej dodatkowe działanie, uzupełniające normalną aktywność. Tylko niewielka część sektora ekonomii społecznej upatruje w zamówieniach publicznych stałego źródła zleceń, zapewniającego dochody umożliwiające działalność i realizację społecznej misji.

62 podmioty, a więc 16,1% ogółu badanych PES i 77,5% tych, które kiedykolwiek uczestniczyły w postępowaniach o udzielenie zamówienia, wskazały, że brały udział w postępowaniach w latach 2015-2016. W odniesieniu do nich dokonano szczegółowej diagnozy.

W 2015 r. PES wzięły udział w 174 postępowaniach, zaś w 2016 r. już w 301 postępowaniach – obserwujemy tu znaczący wzrost liczby postępowań, w których brały udział PES – aż o 73,0%. Średnio więc PES brały udział w 7,7 postępowaniach na przestrzeni dwóch lat.

W 2015 r. PES uzyskały 109 zamówień publicznych do realizacji, w 2016 r. było ich 154. Widać więc również wzrost liczby uzyskanych zamówień, ale skuteczność PES w uzyskiwaniu zamówień była w 2016 r. nieco niższa niż w roku wcześniejszym – w 2016 r. sukcesem w postaci uzyskania zamówienia zakończył się dla PES udział w 51,2% postępowań, zaś w 2015 r. udział w 62,6% postępowań (rys. 5.). Tylko 5 spośród 62 PES biorących udział w postępowaniach w tym okresie nie udało się w ogóle uzyskać zamówienia. Biorąc pod uwagę statystykę wskazującą, iż średnia liczba ofert składanych w postępowaniach ogółem w 2016 r. wyniosła 2,87, a w 2015 r. 2,90, zaś w postępowaniach na usługi odpowiednio 2,80 i 2,96, można wykazać, że podmioty ekonomii społecznej są skuteczne w uzyskiwaniu zamówień publicznych [Urząd Zamówień Publicznych, 2017, s. 45, 118].

Rysunek 5. Liczba postępowań, w których brały udział PES w latach 2015–2016 i liczba uzyskanych zamówień (n = 62)

Źródło: badania własne.

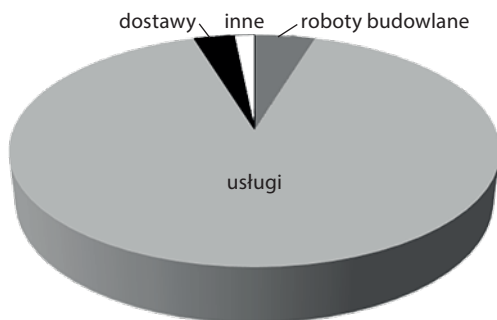
Podmioty ekonomii społecznej najczęściej starały się o zamówienia publiczne na usługi – tak wskazało aż 90,5% PES. Tylko kilka podmiotów ubiegało się o uzyskanie zamówień na roboty budowlane, dostawy i inne zamówienia (rys. 6.). Można w tym kontekście

wskazać na pewną specyfikę podmiotów ekonomii społecznej i ich obszarów działalności, bowiem w przypadku zamówień publicznych największy rynek stanowią zamówienia na dostawy – w 2016 r. było to 36% ogólnej kwoty zamówień. Roboty budowlane pochło-

nęły 34% wartości, a usługi 30% [Urząd Zamówień Publicznych, 2017, s. 37]. PES koncentrują się natomiast na usługach, w niewielkim zakresie oferując działania w zakresie dostaw

czy robót budowlanych, stąd też biorą udział głównie w postępowaniach na udzielenie zamówień na usługi.

Rysunek 6. Rodzaje zamówień publicznych, o które ubiegały się podmioty ekonomii społecznej (n = 62)

Źródło: badania własne.

Jeśli chodzi o tryby, w których PES ubiegały się o zamówienia to najczęściej wymieniano przetarg nieograniczony (34,1%) i zapytania ofertowe (26,4%). W dużej mierze przyczyną częstotliwości uczestniczenia w takich formach zamówień publicznych jest ich popularność oraz specyfika działalności PES, które koncentrują się na usługach. Te tryby są bezpieczne z punktu widzenia sektora publicznego, bowiem pozwalają na udział większej liczby podmiotów, gwarantując zachowanie konkurencyjności postępowania.

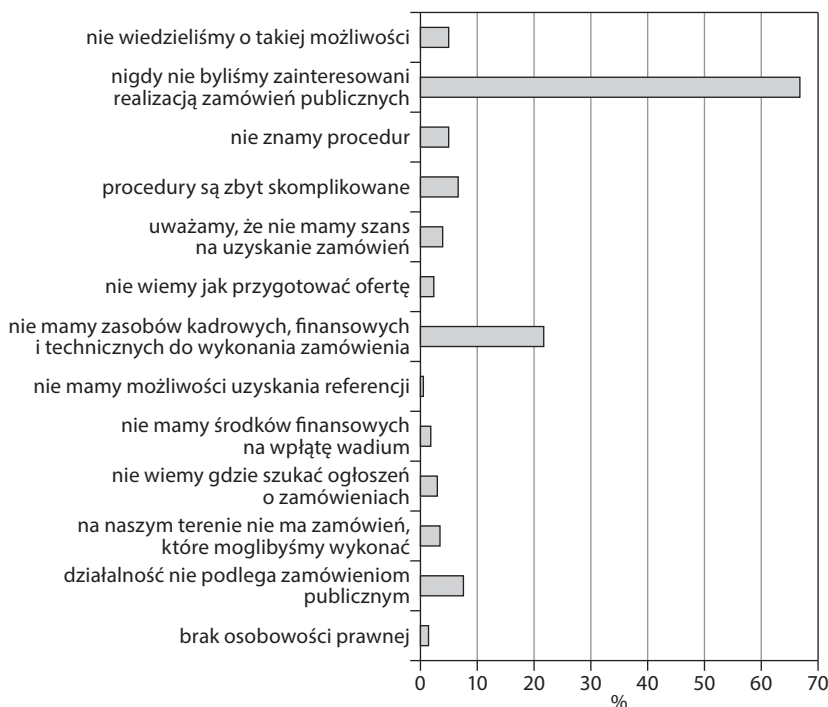
Należy też podkreślić, że zdecydowaną większość zamówień publicznych, o które ubiegały się podmioty ekonomii społecznej, stanowiły te o wartości do 30 tysięcy euro. Wskazało na nie 60 podmiotów, a więc 96,8%. Na postępowania o wartości powyżej 30 tysięcy euro wskazało tylko 5 PES (8,1%). Takie duże zamówienia z jednej strony dają szansę na zatrudnienie większej liczby pracowników i szerszą realizację celów, ale z drugiej wymagają odpowiedniego potencjału, którego wiele podmiotów nie posiada.

Rodzaje zamówień, o których uzyskanie starały się PES, tryby ubiegania się o nie i war-

tość zamówień nie zależą od formy prawnej PES oraz innych cech charakteryzujących podmioty ekonomii społecznej (wiek, branża, województwo itd.). Udział w konkretnych rodzajach postępowania jest zwykle funkcją wielu zmiennych – z jednej strony zaangażowania PES, z drugiej zaś zamówień ogłaszanych przez podmioty sektora publicznego.

3. Przyczyny braku udziału PES w postępowaniach o udzielenie zamówienia publicznego

Jak już wskazano, aż 306 badanych PES, czyli 79,3% ogółu, nigdy nie uczestniczyło w postępowaniach o udzielenie zamówienia publicznego. Postawić należy w tym kontekście pytanie o przyczyny braku zainteresowania takim sposobem pozyskiwania zleceń w ramach działalności gospodarczej. Odpowiadając na tak sformułowany problem podmioty ekonomii społecznej mogły wskazać dowolną liczbę powodów, co zaowocowało stworzeniem długiej ich listy (rys. 7.).

Rysunek 7. Przyczyny braku udziału w postępowaniach o udzielenie zamówienia publicznego (n = 306)

Źródło: badania własne.

Wśród wskazywanych przyczyn braku udziału w zamówieniach jedna była szczególnie często wymieniana – aż 204 podmioty, a więc 66,7%, nigdy nie były zainteresowane realizacją zamówień publicznych. Brak zainteresowania można łączyć z niektórymi innymi, dodatkowymi odpowiedziami udzielanymi przez PES, tj. pozyskiwaniem zleceń w inny sposób, posiadaniem środków finansowych pochodzących z innych źródeł, wąskim zakresem działalności, chęcią zachowania niezależności od podmiotów publicznych, brakiem wiedzy o możliwości uczestniczenia w postępowaniach o udzielenie zamówienia publicznego podmiotów ekonomii społecznej. Świadczy to jednakże o tym, że podmioty ekonomii społecznej nie rozpatrują tej formy pozyskiwania zleceń jako możliwej opcji w swojej działalności.

Przyczyną nieuczestniczenia w zamówieniach publicznych jest również brak zasobów kadrowych, finansowych i technicznych niezbędnych do przygotowania oferty i wykonania zamówienia. Wskazało na nią 21,6% PES niebiorących udziału w zamówieniach. Szczególne znaczenie ma tutaj niedostatek etatowego personelu oraz brak środków finansowych ograniczających możliwość rozwijania działalności i realizacji szczególnie większych zleceń.

Podmioty wskazywały też, że ich działalność nie podlega zamówieniom publicznym, stąd nie mają szans na udział w tej procedurze – dotyczyło to 7,5% PES. Dodatkowo 3,3% podkreślało, że na terenie na którym prowadzą działalność nie ma zamówień, które mogliby pozyskiwać i realizować. Działają więc w takich branżach, w których

instytucje publiczne nie udzielają zamówień publicznych.

Istotną grupą przyczyn nieuczestniczenia w zamówieniach publicznych jest brak wiedzy i umiejętności dotyczących tego obszaru działalności. Badane podmioty ekonomii społecznej wskazywały, iż nie wiedziały o możliwości udziału w zamówieniach (4,9%), nie znają procedur (4,9%) lub też są one dla nich zbyt skomplikowane (6,5%), nie mają szans na uzyskanie zamówień (3,9%), nie wiedzą, gdzie szukać ogłoszeń (2,9%), czy nie wiedzą, jak przygotować ofertę (2,3%). W tym kontekście jako niezwykle istotne jawią się działania wspierające, dzięki którym możliwe jest zapoznanie PES z zasadami udziału w zamówieniach publicznych oraz wsparcie ich w poszukiwaniu zamówień i przygotowaniu ofert. Takie inicjatywy mogą zainteresować podmioty ekonomii społecznej zamówieniami publicznymi i zachęcić do udziału w postępowaniach tych, którzy dotychczas w ogóle nie rozważali takiej opcji.

4. Czy klauzule społeczne mogą wspierać udział podmiotów ekonomii społecznej w zamówieniach publicznych?

Podmioty ekonomii społecznej bardzo często nie są konkurencyjne wobec klasycznych podmiotów gospodarczych, co wynika z faktu koncentrowania się na realizacji celów społecznych, m.in. społecznej i zawodowej reintegracji osób zagrożonych marginalizacją, świadczenia nie zawsze ekonomicznie opłacalnych usług społecznych. Stąd również w postępowaniach o udzielenie zamówienia publicznego ich oferty mogą być mniej atrakcyjne. Sektor publiczny ma jednak możliwość wspierania udziału PES w zamówieniach poprzez stosowanie klauzul społecznych, czyli prawnych rozwiązań pozwalających zamawiającym uwzględniać istotne aspekty społeczne w zamówieniach, promować wyrównywanie szans i integrację społeczno-

-zawodową osób zagrożonych wykluczeniem. Do funkcjonujących w tym zakresie rozwiązań zaliczyć należy:

- klauzulę zastrzeżoną – pozwalającą na ograniczenie możliwości uczestniczenia w postępowaniach o udzielenie zamówienia publicznego wyłącznie do zakładów pracy chronionej i podmiotów, których działalność obejmuje społeczną i zawodową integrację osób będących członkami grup społecznie marginalizowanych;
- klauzulę zatrudnieniową – pozwalającą na określenie wymogu zatrudnienia przy realizacji zamówienia osób bezrobotnych, młodocianych w celu przygotowania zawodowego, osób niepełnosprawnych oraz innych, o których mowa w ustawie o zatrudnieniu socjalnym;
- klauzulę dotyczącą zatrudniania na umowę o pracę – wymagającą od wykonawcy zamówienia zatrudnienia przy jego realizacji osób na podstawie umowy o pracę (od 28 lipca 2016 r. zatrudnianie na umowę o pracę jest obligatoryjne);
- klauzulę dotyczącą uwzględniania aspektów społecznych jako kryteriów oceny ofert – pozwalającą na uwzględnianie innych niż tylko cena lub koszt kryteriów w ocenie ofert, w tym na premiowanie podmiotów zatrudniających osoby z grup społecznie marginalizowanych;
- klauzulę umożliwiającą ograniczenie podmiotów ubiegających się o udzielenie zamówienia do 30 000 euro wyłącznie do spółdzielni socjalnych;
- klauzulę umożliwiającą ograniczenie podmiotów ubiegających się o udzielenie zamówienia do podmiotów ekonomii społecznej przy udzielaniu zamówień w ramach realizacji projektów finansowanych ze środków europejskich [Moroń, 2017].

Klauzule mogą preferować PES poprzez ograniczenie możliwości udziału w postępowaniu tylko do PES lub ich określonych form prawnych (spółdzielni socjalnych) lub też

premiować podmioty realizujące przy okazji działalności gospodarczej cele społecznej lub zawodowej reintegracji osób z grup zagrożonych marginalizacją.

Z przeprowadzonych badań wynika, że spośród 62 PES, które w latach 2015–2016 brały udział w postępowaniach, 34 brały udział w postępowaniach z klauzulami, zaś 28 wyłącznie w postępowaniach, w których nie stosowano klauzul. Podmioty wzięły udział łącznie w 475 postępowaniach, w tym w 193 postępowaniach, w których zastosowano klauzule społeczne. Można więc wykazać, że 40,6% postępowań, w których brały udział PES, zawierało klauzule społeczne. Z pewnością wiele podmiotów ekonomii społecznej poszukuje postępowań z klauzulami i bierze w nich udział w związku z tworzonymi w ten

sposób preferencjami dla PES i większymi szansami na uzyskanie zamówień. Klauzule społeczne mogą więc stanowić dla podmiotów ekonomii społecznej czynnik wspierający w uzyskiwaniu zamówień publicznych, rekompensujący realizację przez PES misji społecznej, szczególnie w zakresie zatrudnienia osób z kategorii zagrożonych marginalizacją.

Podmioty ekonomii społecznej zauważają znaczenie klauzul społecznych i w przeważającej większości uznają je za rozwiązanie korzystne dla PES (rys. 8.). Pokazuje to, że zwiększenie zakresu stosowania klauzul społecznych sprzyjać może zaangażowaniu podmiotów ekonomii społecznej w udział w zamówieniach publicznych.

Rysunek 8. Liczba postępowań, w których brały udział PES w latach 2015-2016 i liczba uzyskanych zamówień (n = 62)

Źródło: badania własne.

Podsumowanie

Działalność gospodarcza podmiotów ekonomii społecznej, szczególnie przedsiębiorstw społecznych, jest istotnym aspektem ich funkcjonowania. Realizacja zadań ekonomicznych, przejawiająca się m.in. w prowadzeniu działalności gospodarczej, dążącej do wypracowania zysku, czyni PES podobnymi do prywatnych przedsiębiorstw. Jednocześnie specyfiką ich funkcjonowania, w odróżnieniu od klasycz-

nych przedsiębiorstw rynkowych, jest łączenie celów społecznych i ekonomicznych. To właśnie reinwestowanie zysku w priorytety społeczne wskazuje na odmienną PES i ich ważną rolę nie tylko w powiększaniu PKB i rozwoju gospodarczym, ale także w rozwoju społecznym.

Podobnie jak klasyczne przedsiębiorstwa, podmioty ekonomii społecznej w swojej działalności gospodarczej pozyskiwać mogą zlecenia z różnych źródeł, w tym od sek-

tora publicznego. Udział w postępowaniach o udzielenie zamówienia publicznego ogłaszanych przez instytucje publiczne może stanowić jeden z obszarów aktywnej walki o nie. Przeprowadzone badanie empiryczne pozwoliło na pozytywną weryfikację hipotezy zakładającej, że większość podmiotów ekonomii społecznej nie jest zainteresowanych zamówieniami publicznymi i nie bierze udziału w postępowaniach o udzielenie zamówienia publicznego. Jedynie co piąty z badanych PES próbował pozyskiwać zlecenia w ten sposób, a podmioty bardzo aktywne w sferze zamówień, biorące udział w wielu postępowaniach i uzyskujące większą liczbę zleceń, stanowiły niewielką część sektora ekonomii społecznej. Przyczyn tej sytuacji można szukać w specyfice funkcjonowania PES, szczególnie stowarzyszeń i fundacji, dla których działalność gospodarcza ma charakter uzupełniający realizację celów statutowych, ich niewielkim potencjale finansowym i zatrudnieniowym, braku wiedzy o zamówieniach publicznych i umiejętności w zakresie udziału w nich, a także działalności w branżach, które nie należą do uwzględnianych w zamówieniach publicznych. Jednocześnie podmioty, które biorą udział w zamówieniach są skuteczne w uzyskiwaniu zleceń i mogą dzięki temu realizować cele społeczne, w tym zadania z zakresu społecznej i zawodowej reintegracji osób zagrożonych wykluczeniem.

Pozytywne doświadczenia udziału w postępowaniach o udzielenie zamówienia publicznego wskazują, że zlecenia publiczne mogą stanowić dla PES ważny sposób pozyskiwania zamówień, a co za tym idzie realizacji celów ekonomicznych. W tym celu konieczne jest wieloaspektowe wsparcie podmiotów ekonomii społecznej w udziale w postępowaniach o udzielenie zamówienia, szczególnie tych, które potencjalnie byłyby zainteresowane taką formą uzyskiwania zleceń, ale napotykały bariery utrudniające im takie działania. Udział podmiotów ekonomii społecznej w za-

mówieniach publicznych wesprzeć mogą następujące działania:

- wsparcie doradcze i szkoleniowe dla PES dotyczące korzyści z uzyskiwania zleceń w formie zamówień publicznych, zwiększania wiedzy i umiejętności w zakresie poszukiwania zamówień publicznych i udziału w procesie postępowania o udzielenie zamówienia;
- wsparcie doradcze PES w zakresie realizacji i rozliczania zamówień publicznych;
- upowszechnienie informacji o klauzulach społecznych jako formach wsparcia podmiotów ekonomii społecznej;
- wsparcie doradcze i szkoleniowe dla instytucji publicznych, szczególnie samorządów lokalnych, w zakresie stosowania klauzul społecznych w zamówieniach publicznych jako form wsparcia podmiotów ekonomii społecznej;
- wprowadzanie do prawa nowych rozwiązań (klauzul społecznych) preferujących PES w zamówieniach publicznych. W tym kontekście wartościowe byłoby wprowadzenie możliwości stosowania klauzuli umożliwiającej ograniczenie podmiotów ubiegających się o udzielenie zamówienia do podmiotów ekonomii społecznej – jak to ma aktualnie miejsce przy udzielaniu zamówień w ramach realizacji projektów finansowanych ze środków europejskich – przy udzielaniu zamówień finansowych ze środków jednostek samorządu terytorialnego.

Podmioty ekonomii społecznej wciąż stanowią niewielki, ale ważny sektor łączący realizację celów gospodarczych ze społecznymi. Ze względu na społeczną misję są sojusznikiem instytucji publicznych i powinny uzyskiwać wsparcie w pozyskiwaniu i realizacji zleceń publicznych. Zamówienia publiczne stanowią więc istotny obszar kooperacji na linii sektor publiczny – ekonomia społeczna, a zwiększenie udziału PES w ich pozyskiwaniu i realizacji z pewnością przyniesie wielostronne korzyści.

Literatura

Batko R., Bogacz-Wojtanowska E. (2015). „Przedsiębiorstwa społeczne – poszukiwanie tożsamości pomiędzy celami ekonomicznymi a społecznymi”, *Problemy Zarządzania*, vol. 13, nr 4, s. 195–206.

Chomątowska M. (2014). „Możliwości wsparcia publicznego dla podmiotów ekonomii społecznej realizujących zadania publiczne”, *Ekonomia Społeczna*, nr 2, s. 21–28.

Minister Rozwoju i Finansów (2016). *Wytyczne w zakresie realizacji przedsięwzięć w obszarze włączenia społecznego i zwalczania ubóstwa z wykorzystaniem środków Europejskiego Funduszu Społecznego i Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego na lata 2014–2020*, Warszawa: Minister Rozwoju i Finansów, https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/media/27996/wytyczne_CT9_24.pdf.

Moroń D. (2017). *Podmioty ekonomii społecznej a zamówienia publiczne. Diagnoza dla województw:*

dolnośląskiego, lubuskiego, opolskiego i wielkopolskiego, Wałbrzych: Fundacja „Merkury”.

MPiPS (2014). *Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej*, Warszawa: Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej.

Pacut A. (2015). „Rozwój przedsiębiorczości społecznej – istota i kierunki analizy”, *Ekonomia Społeczna*, nr 1, s. 7–20.

Schimanek T. (2015). „Finansowanie przedsiębiorstw społecznych w Polsce”, *Ekonomia Społeczna*, nr 2, s. 7–20.

Urząd Zamówień Publicznych (2017). *Sprawozdanie Prezesa Urzędu Zamówień Publicznych o funkcjonowaniu systemu zamówień publicznych w 2016 r.* Warszawa: Urząd Zamówień Publicznych.

Zboroń H. (2015). „Ekonomia społeczna a ekonomia rynku – alternatywa czy dopełnienie?”, *Studia Oeconomica Posnaniensis*, vol. 3, nr 7, s. 7–19.

Participation of social economy entities in public procurement

Summary: The social economy entities most often run a business activity, thus acquiring funds that can be allocated to the current functioning of the enterprise and the implementation of social objectives. The aim of the article is to analyze the participation of social economy entities in public procurement proceedings as one of the forms of obtaining orders within the framework of business activity. It presents the results of empirical research in this area. The article uses the desk research method and the statistical method in terms of quantity. The conducted research showed that the majority of social economy entities are not interested in public contracts and does not participate in public procurement procedures. At the same time, some social economy entities successfully use such activities, which allows to indicate that public procurement can be an attractive form of obtaining orders.

Keywords: social economy entities, economic activity, public procurement, social clause.

Prawa autorskie i licencja / Copyright and License

Artykuł opublikowano na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne – Bez utworów zależnych 3.0 Polska
<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/pl/>

This article is published under the terms of the Creative Commons
Attribution – NonCommercial – NoDerivs (CC BY-NC-ND 3.0) License
<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>

Pomiar wartości społecznej na przykładzie Fundacji Sławek

Aleksandra Snarska*

Streszczenie: Artykuł ma na celu prezentację dotychczas wypracowanych metod pomiaru wartości społecznej generowanej przez przedsiębiorstwa społeczne na przykładzie Fundacji Sławek. Fundacja ta świadczy pomoc więźniom i recydywistom oraz ich rodzinom, mając na celu przywrócenie ich społeczeństwu, tak aby byli zdolni żyć w pełni i w zgodzie z literą prawa. Artykuł zawiera skrótową prezentację kategorii oddziaływania (wpływu) społecznego, wartości społecznej oraz najpowszechniej stosowanych metod jej pomiaru: modelu logicznego (teorii zmiany) oraz SROI, a następnie ukazuje sposób ich wykorzystania na przykładzie Fundacji Sławek.

Słowa kluczowe: wartość społeczna, model logiczny, teoria zmiany, SROI.

Wprowadzenie

Wiedza na temat pomiaru wartości społecznej, jej efektów, funkcji i istoty nie jest głęboka ani powszechna [Perek-Białas, Worek, 2007, s. 154]. Szybko jednak rośnie zainteresowanie tą dziedziną. Rozkwit inwestowania odpowiedzialnego społecznie, funduszy Unii Europejskiej oraz decentralizacja zarządzania środkami publicznymi doprowadziły w ostatnim dwudziestolecu do znacznego zainteresowania pomiarem wartości społecznej wytwarzanej przez przedsiębiorstwo społeczne.

Niniejszy artykuł ma na celu prezentację dotychczas wypracowanych metod pomiaru oddziaływania społecznego (ang. *social impact*) podmiotów ekonomii społecznej na przykładzie Fundacji Sławek. Obszar badań dotyczyć będzie dwóch z najpowszechniej stosowanych metod pomiaru wartości – modelu logicznego (teoria zmiany) oraz pomiaru społecznego zwrotu z inwestycji SROI. Celem jest upowszechnianie stosowania owych metod pomiaru w tych organizacjach, w których jest to możliwe. Pominięte przy tym zostaną metody eksperymentalne, porównania z grupą

kontrolną, których istnienie i waga podkreślone zostaną jedynie w części teoretycznej artykułu. Pominięcie tych bardzo istotnych badań porównawczych jest spowodowane ich wysokim kosztem oraz czasochłonnością.

1. Pomiar oddziaływania społecznego

Pomiar wartości w przypadku podmiotów ekonomii społecznej powinien mieć na celu zarówno analizę korzyści ekonomicznych, jak i oddziaływania społecznego i ekologicznego tych organizacji. Pomiar celów organizacji jest wówczas zgodny z ideą wartości mieszanej (ang. *blended value*), która uznaje, iż zarówno cele środowiskowe, społeczne, jak i ekonomiczne są istotne w pomiarze wartości w przedsiębiorstwie i że wszystkie one powinny być raportowane interesariuszom [Olejniczak, 2014].

* Aleksandra Snarska

Kolegium Nauk o Przedsiębiorstwie
Instytut Zarządzania Wartością
Szkoła Główna Handlowa
ul. Małalińskiego 31/33, 02-544 Warszawa
e-mail: aleksandra.snarska@gmail.com

Rysunek 1. Schemat potrójnej linii przewodniej (wartość mieszana)

Źródło: opracowanie własne.

Sam pomiar wartości społecznej wytwarzanej przez przedsiębiorstwo, czyli jego oddziaływanie lub wpływ społeczny (ang. *social impact*) jest zbieżny z pomiarem celów społecznych oraz misji. Orientacja na misję w przedsiębiorstwie społecznym jest na tyle silna, iż wiele definicji przedsiębiorstwa społecznego za nieodłączny jego element uważa reinwestycję zysków na cele statutowe. Kluczowa dla zarządzania przedsiębiorstwem wartość NPV (wartość bieżąca netto) staje się wtórna wobec misji, gdyż nadrzędną wartością jest wprowadzanie pozytywnej zmiany społecznej czy podnoszenie jakości życia, a kluczowym interesariuszem są beneficjenci przedsiębiorstwa społecznego.

Kluczowa dla inwestycji w cele społeczne jest więc kategoria wpływu lub oddziaływania społecznego (ang. *social impact*). Według organizacji Ashoka wpływ można osiągać na różnych poziomach: od wymiernych efektów pracy z podopiecznymi organizacji, jej beneficjentami, którzy potrzebowali pomocy, poprzez wpływ skalowany – oddziaływanie na duże grupy, po szerszy wpływ na całe systemy i zachowania ludzi, normy, wartości i paradygmaty (patrz: tab. 1). Konieczna jest przy tym strategiczna wizja tego, na czym

wpływ organizacji ma się koncentrować [Kim, 2015].

Przedsiębiorstwo społeczne może działać u podstaw, niosąc pomoc potrzebującym. Innym udaje się skalować model działania, nie tylko poprzez wzrost zasięgu własnej organizacji, ale także poprzez swojego rodzaju franczyzę stosowanych rozwiązań. Wywiady autorki artykułu z innowatorami społecznymi zrzeszonymi w organizacji wykazały, iż organizacje społeczne chętnie wypowiadają się na temat możliwości skalowania czy franczyzy swoich modeli działania. Niektórzy wypracowują poradniki, wdrażają swoje metodologie u innych, dają certyfikaty, dzielą się wiedzą (np. podczas konferencji). Co więcej, gospodarka sieciowa ułatwiła tworzenie ekosystemów czy sojuszy, polegających na współpracy grup organizacji o podobnych misjach, aby wspólnie wypracowywać swoje oddziaływanie społeczne i prowadzić jego pomiar dla całej grupy. Kolejny etap to zmiana systemowa, na poziomie całych rynków czy ekosystemów. Ostatecznie Ashoka mówi o zmianie modelu (ang. *framework*), co – jak wprowadzenie demokracji czy powszechnych praw człowieka – dotyczyć będzie całych społeczeństw.

Tabela 1. Cztery poziomy oddziaływania lub wpływu społecznego wg Ashoki

Poziom wpływu	Opis	Przykłady
Rezultaty	Praca u podstaw z ludźmi potrzebującymi pomocy. Bezpośredni wpływ na ich dobrostan. Jasny i konkretny wpływ, np. karmienie głodnych, szkolenie bezrobotnych, udzielanie porad prawnych	Jadłodajnie dla bezdomnych, schroniska dla psów, porady prawne dla uchodźców

Poziom wpływu	Opis	Przykłady
Oddziaływanie społeczne	Modele zwiększające efektywność i wpływ poprzez dobrze zarządzaną logistykę danej interwencji lub rozwiązania. Oddziaływanie na duże grupy	Czerwony Krzyż, Americorps, przesiedlenia uchodźców na dużą skalę
Zmiana systemowa	Nowe rozwiązanie, które odnosi się do źródła problemu. Może chodzić o zmianę polityk, szerokie przyjęcie danej metodologii przez liderów sektora albo nowe zachowania na istniejącym rynku lub w ekosystemie	Mikrokredyty, CSR, Wikipedia
Zmiana modelu	Wpływ na sposoby myślenia na wielką skalę, które ostatecznie prowadzą do zmiany zachowań społeczeństw. Nie jest to interwencja o charakterze krajowym lub dotyczącym jednej dziedziny, ale składa się na nią praca wielu organizacji celem zmiany paradygmatu	Uniwersalne prawa człowieka, prawa kobiet, prawa obywatelskie, demokracja, idea społecznego start-upu

Źródło: [Kim, 2015].

Kategoria oddziaływania społecznego jest trudniejsza do wyrażenia w liczbach oraz bardziej zdywersyfikowana niż pojęcie wartości bieżącej netto czy wartości rynkowej przedsiębiorstw działających komercyjnie. Przysparza to wielu trudności w pomiarze, a także przybliżaniu potencjalnym inwestorom korzyści płynących z inwestycji odpowiedzialnych społecznie, czy zarządzaniu portfelem projektów etc. Wypracowano jednak szereg metodologii pomiaru oddziaływania społecznego organizacji, które są wykorzystywane zarówno przez prywatnych inwestorów, jak i przez instytucje pośredniczące w dotowaniu projektów z funduszy UE czy budżetu państwa etc.

2. Metody pomiaru wartości społecznej

Istotny jest dobór odpowiednich metod badawczych. Należą do nich najpowszechniej wykorzystywany model logiczny (lub teoria zmiany), metody finansowe takie jak społeczny zwrot z inwestycji, który można wyrazić przykładowo jako zwrot z inwestycji lub wartość bieżącą netto. Najprecyzyjniejsze wydają się metody eksperymentalne – badania porównawcze z grupą kontrolną. Ex-post warto wykorzystywać metody badania beneficjentów, ich satysfakcji, sukcesów. Niniejsza

część artykułu koncentrować się będzie na opisie tych metod.

Pomiar oddziaływania społecznego może być prowadzony: przed projektem w procesie analizy kondycji przedsiębiorstwa (celem szacowania możliwego wpływu), w czasie planowania go, ale także podczas monitoringu lub później dla oceny skuteczności i efektywności oraz racjonalności podjętych działań [Edens, Lall, 2014]. Przed przystąpieniem do pomiaru należy określić wyrażnie pożądane oddziaływanie społeczne projektu i na jego podstawie sformułować cele pomiaru czy tezę inwestycyjną (teorię zmiany) [IMWG, 2014].

2.1. Model teorii zmiany (model logiczny)

Teoria zmiany jest najpowszechniej stosowanym modelem pomiaru wartości dla przedsięwzięć o charakterze społecznym. Ukazuje ona proces przechodzenia od nakładów inwestycyjnych poprzez podejmowane aktywności, ich bezpośrednie wyniki, następnie rezultaty społeczne, po oddziaływanie społeczne w szerszym kontekście i dłuższym horyzoncie czasowym. Według V. Vogel interwencje społeczne są często wynikiem wielu przekonań, założeń i hipotez na temat tego, jak dochodzi do zmiany społecznej, jak działają ludzie, organizacje lub systemy polityczne, ekosystemy. Teoria zmiany pozwala je wszystkie

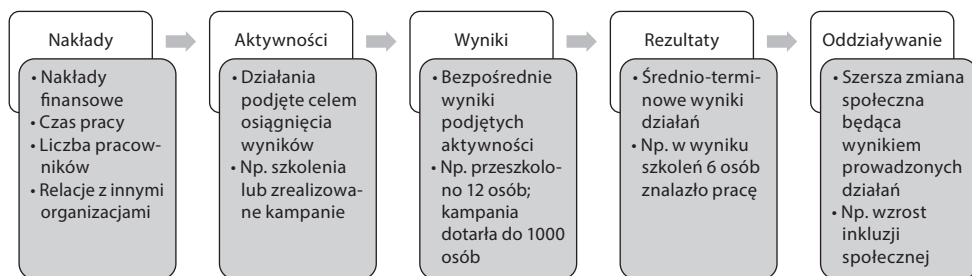
wyartykułować [Vogel, 2012]. Jest kilka sposobów reprezentacji procesu zmiany będącej zamierzonym efektem ponoszonych nakładów, podejmowanych działań. W niniejszym artykule autorka skoncentruje się na najpowszechniej stosowanym tzw. modelu logicznym, który w sposób prosty charakteryzuje poszczególne etapy procesu prowadzącego do szerszego oddziaływania społecznego.

Model teorii zmiany zwiększa wydajność i przejrzystość w procesie ewaluacji interwencji społecznych, a także pozwala budować wspólne rozumienie jej celów u wszystkich zaangażowanych interesariuszy [Guthrie et al., 2005]. Kluczowa jest koncentracja na rezultatach, które przyjmują bardziej wymierną formę, ale także na oddziaływaniu długoterminowym. Konieczne może być wypracowanie odpowiednich benchmarków – standar-

dów miary postępu danej interwencji, tego jak ma się ona w relacji do długoterminowych celów darczyńcy, budżetu państwa etc. i czy umożliwiała zrobienie postępu na drodze do ich osiągnięcia.

Analiza oddziaływania społecznego organizacji na podstawie uprzednio zebranych i zweryfikowanych danych wymagać może określenia wpływu działań organizacji na zróżnicowanie wyników, redukcji wpływu czynników zewnętrznych oraz danych nieistotnych, a następnie przeprowadzenia porównań z podobnymi do naszego i innymi podmiotami, celem określenia efektywności własnych interwencji [Peersman, 2014]. Możliwe jest też ustalenie rezultatów docelowych interwencji oraz wdrożenie głównych wniosków z analizy teorii zmiany w działania zarządcze organizacji i podejmowanie decyzji.

Rysunek 2. Uproszczony schemat modelu teorii zmiany

Źródło: opracowanie własne.

Przyszłość może nieść znaczną poprawę metod pomiaru. Przykładowo rewolucja technologiczna umożliwiła precyzyjniejsze formułowanie pytań badawczych i lepsze odpowiedzi, a także większą skrupulatność metod pomiaru (pozwolą nie tylko na ustalenie „jaki” wpływ udało się osiągnąć, ale także „jak” i „dlaczego” dana interwencja była lub nie była efektywna) [Gripper et al., 2017].

2.2. Społeczny zwrot z inwestycji SROI

Społeczny zwrot z inwestycji (SROI) jest narzędziem pomiaru wartości wytworzonej przez przedsiębiorstwo społeczne. Jest on

przydatny w fazie szacowania wartości oraz jej monitoringu, a także komunikacji osiągnięć przedsiębiorstwa społecznego potencjalnym inwestorom. W odniesieniu do teorii zmiany jest to metodologia konfrontująca nakłady poniesione na interwencję o charakterze społecznym do rezultatów społecznych, korzyści społecznych wynikających z podjętych aktywności. Pomiar oddziaływania społecznego w szerokim ujęciu może być w tym przypadku zbyt trudny do przeprowadzenia.

Pomiar SROI prowadzony jest w zgodzie z siedmioma głównymi zasadami: zaangażowania interesariuszy, zrozumienia zmiany,

wyceny tego, co najistotniejsze, włączania do pomiaru wartości czynników materialnych, nieprzeszacowywania, transparentności oraz weryfikacji wyników [Nicholls et al., 2012]. SROI opiera się na przypisywaniu wartości pieniężnych korzyściom natury społecznej lub ekonomicznej [Arvidson et al., 2010]. War-

tość tę można wyrazić jako bieżącą wartość netto, zwrot z inwestycji czy relację korzyści do kosztów (ang. *Cost to Benefit Analysis*). Przykładowo SROI fundacji dotowanej z budżetu państwa o wartości 4 oznacza, że z 1 PLN dotacji wytwarza ona 4 PLN zysku społecznego.

$$SROI = \frac{\text{Bieżąca wartość netto korzyści społecznych}}{\text{Bieżąca wartość netto nakładów inwestycyjnych}}$$

Oczywistym problemem wyliczania SROI jest w wielu przypadkach niemożność przypisania wartości pieniężnej niektórym korzyściom natury społecznej. Można wówczas szukać przybliżeń (ang. *proxies*), jak np. koszt noclegu dla organizacji dającej schronienie bezdomnym, jednak już koszt kampanii mającej na celu ochronę Puszczy Białowieskiej przed wycinką wymagałby ustalenia kosztu społecznego wycinki drzewa, co nie jest łatwe, choć powstały eksperymentalne metody ustalania go. Innym przykładem może być organizacja Panoptykon działająca na rzecz zwiększenia świadomości zagrożeń płynących z inwigilacji obywateli przez państwo lub korporacje, gdzie wyrażenie korzyści społecznych w kategoriach ekonomicznych byłoby niezwykle trudne.

2.3. Metody zorientowane na beneficjenta

Do kolejnych, niewykorzystanych w niniejszym studium przypadku, metod pomiaru wartości społecznej należą te zorientowane na użytkownika (beneficjenta): od metod o charakterze jakościowym, jak zbieranie historii, studia przypadku, dokumentacja foto lub video, grupy fokusowe, poprzez tradycyjne badania satysfakcji i zbieranie opinii zwrotnych, po metody eksperymentalne, jak obserwacje uczestników przez zewnętrznych specjalistów, powtarzalne testy standaryzowane oraz długotrwałe badania z wykorzystaniem grup kontrolnych (porównania grup dotkniętych interwencją z podobnymi grupami osób, które jej nie doświadczyły). Wraz z rewolucją technologiczną wzrasta wykorzystanie metod

wizualizacji danych i badań satysfakcji beneficjentów (na skutek zwiększenia skali wykorzystania tabletów, laptopów i Internetu etc.).

Na potrzeby samej organizacji lub w fazie poprzedzającej ewaluację istotne może być wykorzystanie metod o charakterze jakościowym. Mogą one być przydatne w formułowaniu wstępnych założeń i hipotez. Studia przypadku, badania antropologiczne, robienie zdjęć lub krótkich filmów, grupy fokusowe są dość łatwe do przeprowadzenia i jednocześnie bardziej niż inne metody skoncentrowane na beneficjencie, który jest głównym interesariuszem planowanej interwencji społecznej. Służyć więc mogą w fazie inspiracji.

Największą pewność mierzenia rzeczywistego wpływu społecznego interwencji o charakterze społecznym mamy w przypadku zastosowania metod eksperymentalnych, w których porównujemy grupę kontrolną, której nie dotyczy interwencja, z populacją dotkniętą interwencją. Pozwala to także z dużym prawdopodobieństwem ustalić, jaka część zmiany przypisana może być naszej interwencji, a jaka wystąpiłaby także bez niej, co powinno być później uwzględnione w analizach SROI. Do ich wad należy na pewno to, iż metody te są czasochłonne, kosztowne, a także wymagają znaczących kompetencji [SRI, 2014].

3. Studium przypadku Fundacji Sławek

Fundacja Sławek od 1998 r. pomaga osobom skazanym w readaptacji społecznej, którą organizacja definiuje jako „proces uży-

skiwania równowagi pomiędzy potrzebami więźnia a warunkami i wymogami otoczenia społecznego¹. Miarą sukcesu tego procesu jest przystosowanie byłego więźnia do życia zgodnego z literą prawa. Fundacja stara się świadczyć pomoc profesjonalnie, zatrudniając nie tylko ekspertów „z powołania”, ale także byłych skazanych, którzy dają przykład tego, że po opuszczeniu zakładu penitencjarnego można „wyjść na prostą”.

Ze względu na niskie kwalifikacje zawodowe oraz wykształcenie, więźniowie opuszczający zakłady więzienne często borykają się z brakiem pracy oraz miejsca zamieszkania, co staje się często przyczyną ich wykluczenia społecznego. Marek Łagodźński – prezes Fundacji Sławek – twierdzi, iż problemem więźniów jest to, że ich wykluczamy, ale oni sami też się wykluczają. Po wyjściu na wolność myślą, że każdy – kto na nich spojrzy – wie, że byli w więzieniu. Fundacja podejmuje więc pracę z nimi i ich rodzinami już w czasie pozbawienia wolności, tak aby przygotować ich do momentu wyjścia. W obiegowej opinii wyjście z więzienia jest utożsamiane ze szczęśliwą chwilą. W rzeczywistości dla więźniów to moment zetknięcia z wykluczeniem, które potęguje brak akceptacji rodziny, znajomych, czy pracodawców. Jedyne środowisko, które akceptuje ich bez zastrzeżeń to środowisko kryminalne.

Byli więźniowie zaraz po wyjściu na wolność odczuwają często przygnębienie i nie potrafią sobie poradzić w nowej rzeczywistości. Pracownicy Fundacji podkreślają, iż najważniejsze jest, aby trafiali oni pod ich opiekę zaraz po wyjściu z zakładu penitencjarnego, a nie po kilku miesiącach poszukiwania wsparcia. Fundacja świadczy kompleksową obsługę prawną, psychologiczną, doradczą, zawodową, socjalną. Każdemu z beneficjentów przygotowuje się tzw. indywidualny plan działania. Bezdomni, byli skazani mogą skorzystać z noclegu tymczasowego w ośrodku

Fundacji w Mieni. Fundacja organizuje szereg projektów dotyczących pomocy więźniom oraz byłym skazanym. Przykładowo organizują opiekuna dla osób wychodzących na przepustki (Anioł Stróż), arteterapię, trening kontroli złości, projekty umacniające więzy rodzinne, pielgrzymki na Jasną Górę. Najnowszym projektem jest założenie przedsiębiorstwa społecznego Goji Land, które ma dawać zatrudnienie byłym osadzonym. Niniejszy artykuł koncentrować się będzie na pomiarze wartości społecznej wytworzonej przez fundację Sławek. Najpierw zbudowany zostanie model teorii zmiany, a następnie wyliczone zostanie SROI.

3.1. Model logiczny i teoria zmiany

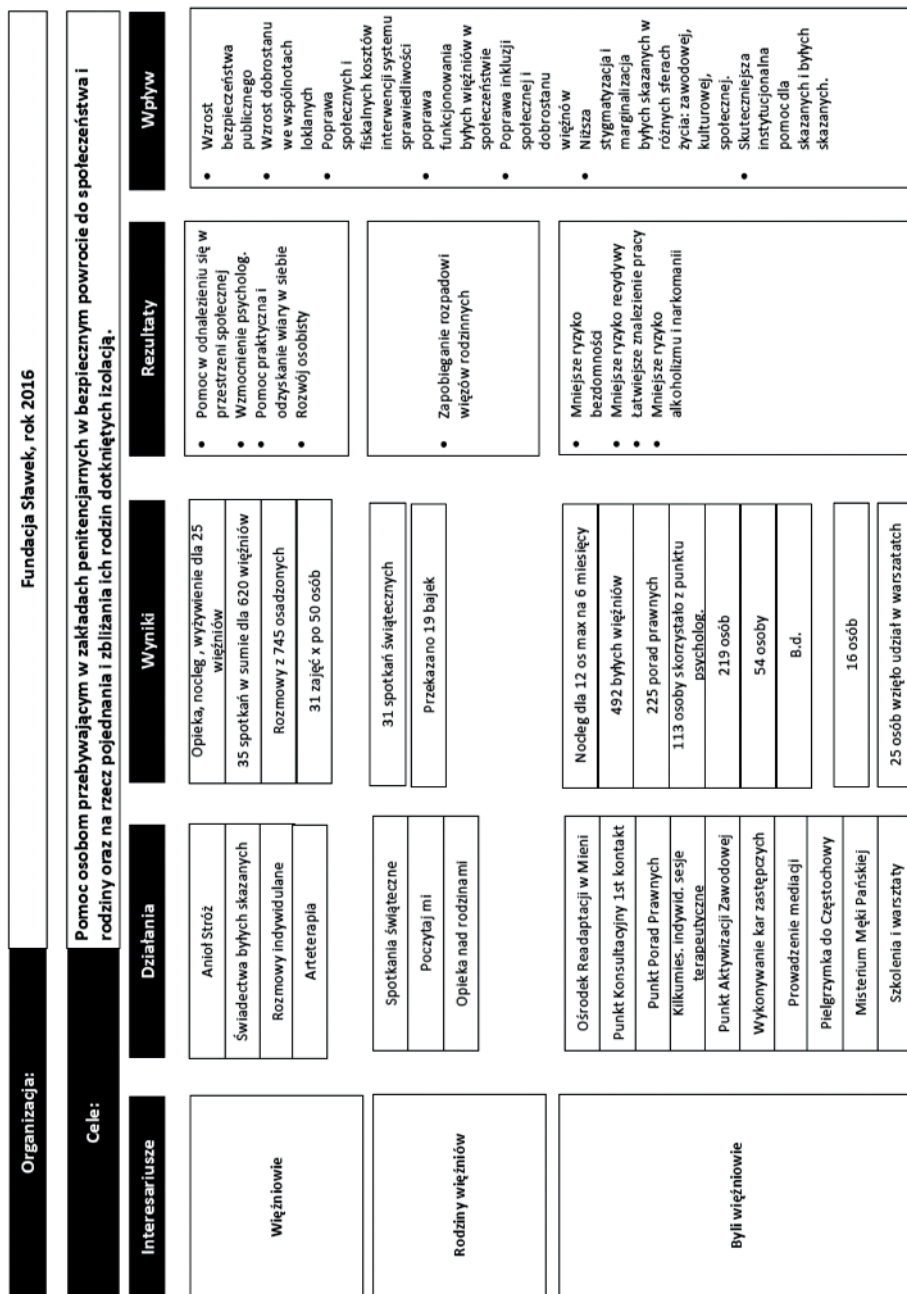
Fundacja Sławek jako swój cel określa pomoc osobom przebywającym w zakładach penitencjarnych w bezpiecznym powrocie do społeczeństwa i do rodziny oraz działanie na rzecz pojednania i zbliżania ich rodzin dotkniętych izolacją. Teoria zmiany ukazuje, jak od początkowych nakładów poniesionych przez darczyńców prywatnych celem umożliwienia Fundacji realizacji jej celów, poprzez szereg projektów podejmowanych na rzecz skazanych i ich rodzin lub byłych skazanych, ich realizacji przez beneficjentów, aż po zmiany w środowisku byłych więźniów, takie jak ograniczenie recydywizmu, wzrost zatrudnienia, spadek zagrożenia uzależnieniami etc., Fundacja wypracowuje szerszy cel oddziaływania społecznego.

Teoria zmiany uwzględniła w tym przypadku 3 grupy beneficjentów: skazanych, ich rodziny oraz byłych skazanych i ukazuje, jak poszczególne projekty organizacji przyczyniają się do poprawy dobrostanu beneficjentów – do rezultatów podnoszących jakość ich życia (rys. 3).

W przypadku beneficjentów, którymi są więźniowie Fundacja przygotowała 4 główne projekty. Przede wszystkim organizowane są rozmowy indywidualne ze skazanymi, w trakcie których mogą oni opowiadać o swoich

¹ <https://www.fundacjaslawek.org/>.

Rysunek 3. Model logiczny (teoria zmiany) dla Fundacji Sławek w 2016 r.

Źródło: opracowanie własne.

problemach zaufanej osobie, która udzieli im porady i zachowa dyskrecję. W 2016 r. przeprowadzono 745 takich rozmów. Ponadto, aby rozwiązać problem braku wiary więźniów w to, iż możliwe jest samodzielne życie wolne od przestępstw, prowadzony jest projekt „Świadectwa”, w którym byli skazani, którym po wyjściu udało się z sukcesem zacząć życie zawodowe, odbudować życie rodzinne i żyć w trzeźwości opowiadają, jakie podjęli w tym celu kroki po wyjściu na wolność. W roku 2016 r. w 35 spotkaniach udział wzięło 620 więźniów.

Dodatkowo prowadzony jest projekt „Anioł Stróż”, gdzie wolontariusz udziela opieki więźniom na przepustce, czasem organizuje dla nich też nocleg. Pomaga to skazanym odnaleźć się w przestrzeni społecznej, pozbyć się uczucia zagubienia, także w miejscach takich jak pojazdy komunikacji miejskiej czy kawiarnia. Projekty te tworzą wartość w wymiarze pomocy psychologicznej a także praktycznych porad udzielanych przez członków Fundacji Sławek.

Kolejnym elementem działania Fundacji jest zapobieganie dezintegracji rodzin skazanych. Jej pracownicy zmierzają do budowy pojednania i odbudowy więzów rodzinnych. Dla najbliższych osób osadzonych realizowany jest program „Skazani na oczekiwanie”. Korzysta z niego rocznie około 50 rodzin, drugie tyle korzysta z pomocy telefonicznie lub mailowo. Udzielane są im porady, wskazówki etc. W 2016 r. w mediacjach rodzinnych wzięło udział 5 osób. Fundacja organizuje także cotygodniowe spotkania z rodzinami, udziela licznych porad, organizuje wydarzenia czy uroczyste obiady rodzinne na terenie zakładu penitencjarnego. W 2017 r. rozbudowywany był, dzięki wsparciu Fundacji PZU, projekt „Poczytaj mi”, w którym skazani czytają dla swoich dzieci bajki, które po nagraniu na płytę CD z kilkoma słowami od rodzica przekazywane są dziecku.

Najintensywniej Fundacja pracuje jednak z byłymi skazanymi, chcąc zapewnić im moż-

liwość rozpoczęcia nowego życia wolnego od przestępstw. Jednym z kluczowych celów jest zapobieganie mechanizmowi spychania ich na margines społeczny, gdzie akceptowani są tylko przez środowisko kryminalne, co kończy się recydywizmem. Dla byłych skazanych zagrożonych bezdomnością funkcjonuje ośrodek w Mieni, gdzie z noclegu korzysta może jednocześnie 12 osób, dla innych 120 osób rocznie organizowane są noclegi w innych miejscach. Fundacja ma też rozbudowaną infrastrukturę readaptacji społecznej i pomocy w aktywizacji zawodowej byłych więźniów: punkt konsultacyjny pierwszego kontaktu, punkt porad prawnych, punkt aktywizacji zawodowej, prowadzi mediacje, szkolenia i warsztaty. Dla niektórych osób prowadzone są także kilkumiesięczne indywidualne sesje terapeutyczne. Celem reintegracji społecznej organizowane są także: pielgrzymka do Częstochowy, gdzie byli skazani opiekują się osobami niepełnosprawnymi, misterium męki Pańskiej a także festiwalu sztuki więziennej.

Szerszy i trudny do oszacowania wpływ działań Fundacji wiąże się ze wzrostem bezpieczeństwa publicznego, poprawą społecznych i fiskalnych kosztów interwencji systemu sprawiedliwości, czy wzrostem dobrostanu we wspólnotach lokalnych, a także poprawą funkcjonowania beneficjentów Fundacji w społeczeństwie – wzrostem inkluzji społecznej.

Do najważniejszych rezultatów działalności Fundacji Sławka należy redukcja kosztów społecznych, w tym zwłaszcza recydywizmu, a także obniżenie ryzyka rozpadu rodziny, spadek bezdomności wśród byłych skazanych, spadek uzależnień od alkoholu, spadek kosztów readaptacji społecznej i spadek bezrobocia. Ich kwantyfikacja oraz przypisanie wartości pieniężnych na podstawie znanych przybliżeń zostanie przeprowadzona w ramach analizy społecznego zwrotu z inwestycji SROI.

3.2. Wyliczenie SROI

Społeczny zwrot z inwestycji jest wyliczany celem konfrontacji nakładów finansowych na interwencję społeczną z jej rezultatami społecznymi. Ma to pozwolić na oszacowanie jej efektywności. Punktem wyjścia są dane za 2016 r. Celem badania jest chęć podzielenia się z głównymi interesariuszami sukcesami organizacji w poprawie funkcjonowania byłych więźniów w społeczeństwie i zaprognozowanie rezultatów społecznych na najbliższe

5 lat. Wyliczenia obejmują nie tylko darowiznę oraz bezpośrednie zyski społeczne, ale także redukcję kosztów społecznych wynikających z działania Fundacji (tab. 2). Dla uproszczenia analizy oraz możliwości koncentracji na bezpośrednim wpływie pracy Fundacji odnotowane zostały tylko nakłady darczyńców, z pominięciem nakładów takich jak: praca wolontariuszy, posiadane budynki, ziemia, wsparcie ze strony instytucji publicznych (jak ośrodek pomocy społecznej, urząd pracy).

Tabela 2. Wyliczenia wartości społecznej wykreowanej przez Fundację Sławek

	Per capita	Liczba osób	Razem
Nakłady darczyńców	584	650	379 710
Redukcja kosztów społecznych	Koszt jednostkowy	Liczba osób	Razem
redukcja recydywizmu	39 845	182	7 269 260
redukcja ryzyka rozpadu rodziny	33 461	50	1 673 030
spadek bezdomności	9 432	130	1 226 157
spadek alkoholizmu	3 439	4	13 757
spadek kosztów readaptacji społecznej	46 388	1	46 388
spadek bezrobocia	10 500	62	651 000
Zyski społeczne			
podatek odprowadzany (2000 PLN brutto)	7 845	62	486 390

Źródło: wyliczenia własne.

Pierwszą kwestią wymagającą poruszenia są nakłady darczyńców. W 2016 r. mimo narastającego zjawiska recydywizmu w Polsce, sięgającego 48% skazanych wychodzących na wolność, podjęto decyzję o nie dotowaniu działalności Fundacji z budżetu Państwa. Stąd opiera się ona na dotacjach od prywatnych darczyńców. W 2016 r. wyniosły one 379 710 zł. Nowopowstałe przy Fundacji Sławek przedsiębiorstwo społeczne Goji Land – plantacja bogatej w witaminy jagody goji – otrzymało natomiast dotację od Fundacji La Caixa w wysokości 1 254 742 zł.

Drugą kategorią objętą wyliczeniami są bezpośrednie zyski społeczne w postaci zapłaconego podatku przez 62 podopiecz-

nych Fundacji Sławek, którzy znaleźli zatrudnienie w 2016 r. W założeniach przyjęto ich wynagrodzenie w wysokości 2000 zł brutto, co przekłada się na wpływy do budżetu państwa w wysokości około 7 845 zł rocznie na osobę.

Trzecią, najbardziej rozbudowaną kategorią jest redukcja kosztów społecznych będących rezultatem działania Fundacji Sławek, czyli kosztów, które nie zostaną poniesione przez społeczeństwo dzięki działaniu Fundacji. Można zaliczyć do nich ryzyko recydywizmu, rozpadu rodziny skazanego, bezdomności, alkoholizmu, kosztów readaptacji społecznej oraz bezrobocia, którymi dotkniętych jest wielu byłych skazanych.

Koszty jednostkowe ukazane w tabeli 2 stanowią roczne szacunkowe koszty społeczne na osobę (recydywistę, alkoholika, bezdomnego etc.).

W obliczeniach SROI należy uwzględnić punkt odniesienia, czyli porównanie z grupą kontrolną byłych skazanych nie objętych interwencją. Mamy bowiem do czynienia z tzw. efektem jałowego biegu (ang. *dead-weight effect*), który odwołuje się do korzyści, które uzyskano by tak czy inaczej, czyli bez ingerencji Fundacji Sławek [Oramus, 2011 s. 61]. Przykładowo recydywizm dotyka 48% wychodzących na wolność. Fundacja Sławek opiekuje się 650 osobami, co oznacza, że 312 z nich byłoby zagrożonych recydywą. W rzeczywistości do więzienia trafiło tylko 20% podopiecznych Fundacji, czyli 130 osób². Oznacza to, iż działania Fundacji Sławek uratowały przez recydywą 182 osoby. Wynik ten przy kosztach więzienia i rozprawy sądowej szacowany jest na 39 845 zł na skazanego recydywistę, co daje bardzo dużą oszczędność społeczną 7,3 miliona zł (bez uwzględnienia kosztów systemu prewencji)³.

Pod ścisłą opieką Fundacji znalazło się 50 rodzin skazanych i byłych skazanych (szeroką opieką otoczono dużo więcej rodzin), do których skierowano rozbudowaną ofertę programową. Koszt społeczny rozbitej rodziny oszacowano na 33 461 zł rocznie, co przy 50 uratowanych rodzinach daje oszczędność rzędu 1,7 mln zł. Przed bezdomnością natomiast uratowano 130 osób, co przy kosztach

bezdomności ustalonych na 9 432 zł daje oszczędność społeczną w wysokości 1,2 mln zł. Pracę znalazły 62 osoby, co daje oszczędność społeczną w wysokości 651 tys. zł i podatek w wysokości 486 tys. zł. Terapią alkoholową Fundacja objęła 4 osoby. Koszty readaptacji społecznej (pomoc postpenitencjarna) zredukowano o 46 tys. zł.

Drugim projektem Fundacji Sławek jest przedsiębiorstwo Goji Land, którego biznesplan posłużył autorce do wyliczenia jego wartości społecznej i ekonomicznej (tab. 3). Przedsiębiorstwo przewiduje średnioroczny wzrost liczby etatów od około 7 w pierwszym roku działalności do około 23 w roku piątym. Koszty jednostkowe są takie same jak w przypadku Fundacji Sławek, co daje wykreowaną wartość społeczną rosnącą od 232 tys. zł w roku pierwszym do 822 tys. zł w roku piątym.

Przy tak oszacowanej wartości społecznej wypracowanej przez oba zależne podmioty, można przejść do wyliczania bieżącej wartości netto NPV wykreowanej przez Fundację Sławek. Stopę dyskontową przyjęto w wysokości 3,5%, a wysokość dotacji Fundacji Sławek oraz jej wykreowaną wartość społeczną na stałym poziomie, jak w 2016 r. Wartość ekonomiczną EV wytworzoną przez Fundację przyjęto na poziomie 0, ze względu na jej wahania wokół tej wartości w ostatnich latach.

Dane zaprezentowane w tabeli 4 obrazują NPV korzyści społecznych i przepływów pieniężnych wygenerowanych przez Fundację Sławek i Goji Land. Wyższe wartości dla Fundacji niż dla Goji Landu wynikają przede wszystkim z większej liczby podopiecznych obsługiwanych przez Fundację.

² Warto nadmienić, iż według wyjaśnień złożonych przez zarząd Fundacji Sławek, większość wyroków ich podopiecznych dotyczyła spraw z przeszłości i nie wchodziłi oni w konflikt z prawem, będąc już podopiecznymi Fundacji. Mimo to autorka uwzględniła recydywizm podopiecznych w wysokości 20%.

³ W pomiarze oddziaływania społecznego zwraca się także uwagę na efekty atrybucji (uwzględnienie wpływu innych organizacji czy instytucji na pożądany efekt) oraz przeniesienia (gdy zmiana społeczna ma inne niepożądane konsekwencje – o ich wartość należy pomniejszyć korzyść społeczną). W niniejszym artykule ustalono ich wartość na poziomie zerowym ze względu na trudność w ustaleniu występowania tych efektów.

Tabela 3. Wyliczenia wartości społecznej wykreowanej przez Goji Land

	Rok 1	Rok 2	Rok 3	Rok 4	Rok 5
Rocznie pracowników	7	10	14	17	23
redukcja recydywizmu	130 859	207 614	284 370	335 540	463 465
spadek bezdomności	30 977	49 146	67 316	79 429	109 711
spadek alkoholizmu	4 518	7 168	9 818	11 585	16 002
Poradnictwo	4 552	7 222	9 892	11 672	16 122
Terapia	9 656	15 319	20 983	24 758	34 198
Podatek	51 530	81 755	111 979	132 129	182 504
RAZEM	232 092	368 225	504 358	595 113	822 002

Źródło: obliczenia własne.

Tabela 4. Wyliczenia NPV dla Fundacji Sławek oraz Goji Land

	Sławek nakłady	Sławek SV	Sławek netto	Goji Land EV	Goji Land SV	Goji – wartość mieszana
Rok 1	379 710	11 365 982	10 986 271	–561 198	232 092	–329 106
Rok 2	379 710	11 365 982	10 986 271	–180 180	368 225	188 045
Rok 3	379 710	11 365 982	10 986 271	114 570	504 358	618 928
Rok 4	379 710	11 365 982	10 986 271	409 320	595 113	1 004 433
Rok 5	379 710	11 365 982	10 986 271	605 820	822 002	1 427 822
NPV	1 714 412	51 318 004	49 603 591	259 698	2 233 597	2 493 296

* EV – wartość ekonomiczna

Źródło: obliczenia własne.

Wyniki SROI i wartości mieszanej (ang. *blended value*) zdominowane są przez bardzo wysoką wartość społeczną wykreowaną przez Fundację, która wynika przede wszystkim z niskich statystyk recydywizmu w grupie byłych skazanych będących pod jej opieką. Jej wartość bieżąca przy przyjętym okresie pięcioletnim wynosi ponad 51 mln zł dla Fundacji (przyjęto zyski ekonomiczne na poziomie 0) oraz 2,5 mln dla przedsiębiorstwa społecznego. Szacuje się więc, iż w sumie oba podmioty wytworzą 53,8 mln zł wartości mieszanej w okresie pięcioletnim.

Kolejnym etapem jest wyliczenie społecznego zwrotu z inwestycji SROI dla obu podmiotów. Fundacja Sławek ma bardzo wysokie SROI równe 29,9, co oznacza, iż wytworzy 29,9 zł wartości społecznej na każdą zainwe-

stowaną w jej działania złotówkę. Prognozy dla Goji Land są nieco mniej korzystne, ale SROI równe 1,8 wskazuje na szacowaną opłacalność społeczną planowanego przedsięwzięcia. Łączone SROI dla obu podmiotów przyjmuje wysoką wartość równą 18.

Podsumowanie

Niniejszy artykuł miał na celu prezentację najczęściej stosowanych metodologii pomiaru wartości społecznej wytwarzanej przez przedsiębiorstwa społeczne, czyli modelu logicznego oraz społecznego zwrotu z inwestycji SROI, z pominięciem porównania z grupą kontrolną ze względu na wysoki koszt badania i jego czasochłonność. Jeśli chodzi o szerszy i trudny do skwantyfikowania długoterminowy

wpływ Fundacji, to działa ona na rzecz wzrostu bezpieczeństwa publicznego, poprawy społecznych i fiskalnych kosztów interwencji systemu sprawiedliwości. Nie bez znaczenia jest też długofalowy wpływ na dobrostan we wspólnotach lokalnych. Z punktu widzenia swoich beneficjentów Fundacja działa na rzecz poprawy ich funkcjonowania w społeczeństwie, przyczyniając się do wzrostu inkluzji społecznej.

Literatura

Arvidson M., Lyon F., McKay S., Moro D. (2010). *The ambitions and challenges of SROI*. Working Paper nr 49. Birmingham: TSRC, http://eprints.mdx.ac.uk/7104/1/The_ambitions_and_challenges_of_SROI.pdf (dostęp: 20.03.2018).

Edens G., Lall S. (2014). *The State of Measurement Practice in the SGB Sector*. Aspen Network of Development Entrepreneurs, <https://www.aspeninstitute.org/publications/state-measurement-practice-sgb-sector> (dostęp: 05.09.2017).

Gripper R., Kazimirski A., Kenley A., McLeod R., Weston A. (2017). *Global innovations in measurement and evaluation*. London: New Philanthropy Capital, <https://www.thinknpc.org/wp-content/uploads/2018/07/Global-Innovations-in-Measurement-Final-Interactive.pdf> (dostęp: 20.03.2018).

Guthrie K., Louie J., David T., Foster C.C. (2005). *The Challenge of Assessing Policy and Advocacy Activities: Strategies for a Prospective Evaluation Approach*. Los Angeles: The California Endowment, http://www.theoryofchange.org/wp-content/uploads/toco_library/pdf/2005_-_Guthrie_-_The_challenge_of_assessing_policy_advocacy.pdf (dostęp: 20.03.2018).

IMWG (2014). *Measuring Impact: Subject paper of the Impact Measurement Working Group*. The Impact Measurement Working Group of the Social Impact Investment Taskforce, https://www.thinknpc.org/wp-content/uploads/2018/07/IMWG_Measuring-Impact1.pdf.

Kim M. (2015). *Rethinking the Impact Spectrum*. April 30, <http://ashokau.org/blog/rethinking-the-impact-spectrum/> (dostęp: 22.08.2017).

Nicholls J., Lawlor E., Neitzert E., Goodspeed T. (2012). *A guide to social return on investment*. Lothian: The SROI Network.

Olejniczak K. (2014). „Reguła 3E jako podstawa zarządzania współczesnym przedsiębiorstwem”, *Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach*, nr 180, cz. 2, s. 208–216.

Po przypisaniu wartości pieniężnych rezultatów działań Fundacji, określonym w modelu logicznym, możliwe staje się wyliczenie społecznego zwrotu z inwestycji SROI oraz wartości mieszanej wytworzonej przez podmiot. Fundacja Sławek ze SROI równym 30 wytwarza 30 zł wartości społecznej z każdej zainwestowanej w jej działania złotówki. Dziwi więc decyzja zarządzających Funduszem Pomocy Postpenitencjarnej o zaprzestaniu dotowania jej działań od 2017 r.

Oramus M. (2011). „Przydatność metody *Social Return on Investment* dla małych podmiotów ekonomii społecznej. Studium przypadku fundacji Aleheca”, *Ekonomia Społeczna*, nr 2, s. 61–74.

Peersman G. (2014). „Overview: Data Collection and Analysis Methods in Impact Evaluation”, *Methodological Briefs: Impact Evaluation 10*, Florence: UNICEF Office of Research.

Perek-Białas J., Worek B. (2007). „Ewaluacja interwencji społecznych”, w: J. Hausner (red.), *Zarządzanie podmiotami ekonomii społecznej*, skrypt 2 (s. 151–171). Kraków: Małopolska Szkoła Administracji Publicznej Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, http://www.msap.uek.krakow.pl/doki/publ/es_zarzadzanie.pdf (dostęp: 22.08.2017).

SRI (2014). *Social Reporting Standard. Guide to results-based reporting*. Mülheim an der Ruhr: Social Reporting Initiative eV, http://www.social-reporting-standard.de/fileadmin/redaktion/downloads/SRS_guidelines_2014_EN.pdf.

Vogel V. (2012). *Review of the use of 'Theory of Change' in international development. Review Report*. UK Department of International Development, http://www.theoryofchange.org/wp-content/uploads/toco_library/pdf/DFID_ToC_Review_VogelV7.pdf (dostęp: 20.03.2018).

Koszty roczne na osobę – źródła danych:

1. Koszt więźnia – roczny (38 828 zł): www.sw.gov.pl
2. Pomoc postpenitencjarna (średni koszt świadczenia): www.sw.gov.pl
 - Pokrywanie kosztów czasowego zakwaterowania lub schronienia w ośrodku dla bezdomnych (198 zł)
 - Poradnictwo prawne, promocja zatrudnienia, aktywizacja zawodowa (33 zł)
 - Programy podnoszące kompetencje społeczne, w tym zwłaszcza przeciwdziałanie agresji, przemocy, uzależnieniom (70 zł)
 - Szkolenia i kursy podnoszące kwalifikacje zawodowe (957 zł)

3. Koszt samotnego rodzicielstwa w Polsce (33 461 zł)
– wyczerpanie na podstawie: <http://www.relationshipsfoundation.org>
4. Koszt bezdomności (9 432 zł): <https://www.researchgate.net/publication/308916373>
5. Koszty alkoholizmu (3 439 zł): [http://orka.sejm.gov.pl/WydBAS.nsf/0/16ca3bc940d9cf61c1257d50003663c8/\\$FILE/Koszty%20ekonomiczno-spo-%C5%82eczne.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/WydBAS.nsf/0/16ca3bc940d9cf61c1257d50003663c8/$FILE/Koszty%20ekonomiczno-spo-%C5%82eczne.pdf)
6. Koszt bezrobotnego (10 500 zł): <http://www.bankier.pl/wiadomosc/10-5-mld-zl-to-roczny-koszt-dlugotrwalego-bezrobocia-w-Polsce-2648958.html>

Measuring the social impact: An example of Slawek Foundation

Summary: The article is aimed at presenting the most commonly used existing methods of measuring the social impact generated by a social enterprise using an example, a case study of Slawek Foundation. The Foundation serves the prisoners, ex-prisoners and their families with a goal of bringing them back to the society, so that they were able to return to life and live under the rule of law. The article is composed of a brief description of social value, social impact categories and the most commonly used methods of measuring the social value: the logic model (theory of change) and SROI, and next it shows a case study use of those methods for Slawek Foundation.

Keywords: social value, logic model, theory of change, SROI.

Prawa autorskie i licencja / Copyright and License

Artykuł opublikowano na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne – Bez utworów zależnych 3.0 Polska
<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/pl/>

This article is published under the terms of the Creative Commons
Attribution – NonCommercial – NoDerivs (CC BY-NC-ND 3.0) License
<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>

On meeting collective needs of the local community – selected issues¹

Monika Augustyniak*

Summary: The subject of this article is the analysis of one of own tasks, which aims to satisfy the needs of the local community by supporting and disseminating the self-government idea, including creating conditions for the operation and development of auxiliary units and implementation of programmes to stimulate civic activity. The subject matter has been presented on the basis of obligatory, quasi-obligatory and optional forms of satisfying collective needs of the community in the light of article 7 par. 1 point 17 of the Act on municipal self-government together with an indication of the role and significance of municipal bodies in the organizational and functional structure of the mechanisms presented, with the help of which the municipality's own task is implemented. Discussing this task is important due to the fact that it is a form of implementation of the principle of subsidiarity and deconcentration in the self-government community.

Keywords: social participation, obligatory and optional forms of satisfying collective needs of the local community by supporting and disseminating the self-government idea, subsidiarity and deconcentration.

Introduction

According to article 166 par. 1 of the Constitution of the Republic of Poland the subject of own tasks of the municipality is to meet the needs of the self-government community. This means that it is acceptable to meet the individual needs of residents, which are of public nature. Individual needs articulated by residents which do not have such a nature do not fall within the scope of that concept [see Stasikowski 2005, p. 136]. In article 7 of the Act of 8 March 1990 on municipal self-government² the legislator pointed out that satisfying the collective needs of the local community is the basic own task of the

municipality³. In addition, the legislator introduced in this article an additional criterion in the form of 'collective' needs of the community, which means meeting needs that arise by summing up individual needs of people

³ M. Stahl emphasizes that the municipality carries out its own task in substitution for the state, on its own behalf. These are tasks given to it because of their locality and connection with meeting the needs of the community [see Duniewska et al., 2004, p. 343]. See also judgement of the Appeal Court in Kraków of 12 April 2016 (I ACa 1827/15, LEX no. 2052605): "Article 166 par. 2 of the Constitution of the Republic of Poland shows that in relation to commissioned tasks the role of local bodies in essence comes down to executive functions, not creative ones, because the act defines the manner of their execution. The legislator commissioning to the self-government unit tasks other than its own is obliged to specify their scope in detail and provide financial resources that fully cover their performance."

¹ Research project carried out at the Faculty of Law, Administration and International Relations at Andrzej Frycz Modrzewski Krakow University financed from funds for statutory activities on the basis of the decision no. WPAiSM/DS/4/2016-KON.

² See the Act of 8 March 1990 on municipal self-government (consolidated text Journal of Laws of 2017 item 1875 as amended) – hereinafter referred to as AMSG.

* Monika Augustyniak

Faculty of Law, Administration and International Relations

Andrzej Frycz Modrzewski Krakow University
ul. Gustawa Herlinga-Grudzińskiego 1, 30-705
Kraków

e-mail: monikaugustyniak1@gmail.com

living in a given area [see Dolnicki, 2000, p. 163 et seq.]. Whereas the term 'satisfying' should be understood as "all legal forms that the municipality can use and which have been granted to it by law in order to carry out tasks." [Moll T., 2016, p. 215].

The subject of this article is the analysis of one of the tasks included in the catalogue in article 7 of AMSG, which aims to satisfy the needs of the local community⁴ "by supporting and disseminating the self-government idea, including creating conditions for the operation and development of auxiliary units and implementation of programmes to stimulate civic activity⁵." The subject matter will be presented on the basis of selected obligatory, quasi-obligatory and optional forms of satisfying collective needs of the community in the light of article 7 par. 1 point 17 of AMSG together with an indication of the role and significance of municipal bodies in the organizational and functional structure of the mechanisms presented. Discussing this task is important due to the fact that it is a form of implementation of the principle of subsidiarity⁶ and deconcentration⁷ in the self-government community.

1. Satisfying collective needs of the community by supporting and disseminating the idea of self-government in the municipality – obligatory and quasi-obligatory forms

The catalogue of own tasks in the field of supporting and disseminating the idea of self-government includes normative instruments provided for by obligatory or quasi-obligatory legal provisions. These include: Warsaw neighbourhoods and a strengthened instrument of residents' resolution initiative called the civic initiative and the civic budget. The last two elements belong to the category of quasi-obligatory mechanisms, because the legislator in the Act of 11 January 2018 on amending certain acts to increase the participation of citizens in the process of electing, operating and controlling certain public bodies⁸ provided for a legal framework for their operation at the level of the Act on municipal self-government, making them to a certain extent obligatory mechanisms.

Warsaw neighbourhoods are one of the types of auxiliary units of the municipality. As the only ones in the Polish legal order, they are obligatory⁹. Due to their structure and scope of competences, they constitute the

⁴ M. Szydło argues that "the basic public aim (interest) (public value) which territorial self-government units are obliged to fulfil due to their public duties is (...) satisfying the needs of the society (community), and specifically satisfying the needs articulated by society as a whole, by various social groups and by individual members of that society" [see Szydło, 2008, p. 42].

⁵ See article 7 par. 1 point 17 of AMSG. See also: [Wacinkiewicz, 2016, p. 247].

⁶ A. Wiktorowska indicates that the principle of subsidiarity declares the division of tasks and competences between a smaller community and a larger community. Whereas, if the smaller community is able – also with the help of the larger community – to perform certain tasks, they should no longer be carried out by the larger community. The larger community should only undertake tasks which the smaller community can not undertake alone; however, there is no substantive criterion that would allow to determine when the possibilities of the smaller community are exhausted and who would decide if and when such a situation arises [Wiktorowska, 2013, p. 220].

⁷ There is a fundamental difference between the concepts of decentralization and deconcentration, which consists in

the fact that "decentralization is not only about the distribution of competences, but also about the relations between higher and lower level bodies. Distribution of competences of the central body to the field bodies means that the process of deconcentration takes place. It may turn into the process of decentralization if lower level bodies have a degree of independence from higher-level bodies that allows them to be recognized as units of decentralized administration" [Ura, 2012, p. 95]. The mechanisms of social participation in municipal self-government function on the basis of the principle of deconcentration, because they do not have any independence vis à vis the municipality. They operate *pro foro interno* and are dependent on it in terms of organization and competences.

⁸ See the Act of 11 January 2018 on amending certain acts to increase the participation of citizens in the process of electing, operating and controlling certain public bodies (Journal of Laws, item 130).

⁹ Other auxiliary units of the municipality, created on the basis of article 5 AMSG are optional. These include named units

implementation of the own task defined in article 7 par. 1 point 17 AMSG. They are created pursuant to the provisions of article 5 par. 1 of the Act of 15 March 2002 on the system of the Capital City of Warsaw¹⁰. Warsaw neighbourhoods were equipped by the legislator with the legislative body – the council and the board chaired by the mayor¹¹, who is the executive body¹².

Although the legislator set out a number of issues regarding the organization and functioning of the Warsaw neighbourhoods at the level of the Act, it left the Council of the Capital City of Warsaw significant competences in the scope of their operation. Thus the Council of the Capital City of Warsaw has the right to create, merge, divide and dissolve auxiliary units (after consultations with residents or on their initiative) and to establish neighbourhood statutes (defining the name of the neighbourhood, its boundaries, tasks and competences and the rules and mode of operation of its bodies). Whereas the executive body of the municipality is responsible for the execution of these resolutions and the preparation of changes in the budget, which enable the proper functioning of Warsaw neighbourhoods. "Neighbourhood statutes are adopted by the Council of the Capital City of Warsaw in the form of an annex to the resolution" [see Mazuryk, 2012]. It is possible to set up lower-level auxiliary units within Warsaw neighbourhoods, e.g. housing estates. Housing estates as lower-level units will operate on the basis of the provisions of the Act on municipal self-government and resolutions of Warsaw neighbourhood councils. The

composition of housing estates in Warsaw, their organization and the rules of operation are defined by the neighbourhood council in the statutes. Their aim is to represent residents from a given area of the city, give opinions on projects, submit requests and take initiatives in all matters of local importance, indicated in the statutes. Housing estates cooperate with the bodies of Warsaw neighbourhoods in performing public tasks for the benefit of the residents of a given housing estate. In accordance with the provisions of § 48 par. 1 of the Statutes of the Capital City of Warsaw "lower-level units in the Capital City of Warsaw are created by the neighbourhood council on its own initiative or at the request of at least 10 percent of persons who have an active electoral right to the City authorities, residing within the designed unit"¹³. Whereas organizational and technical conditions for these units are provided by the neighbourhood board.

The specificity of Warsaw neighbourhoods is based not only on the obligatory nature of their appointment, but also on the legislator's guarantee in the Act of a list of tasks reserved exclusively for neighbourhoods¹⁴ and the financial resources¹⁵ allocated for their implementation. In the judgement of 24 November 2005 the Voivodeship Administrative Court in Warsaw indicated that "As tasks and competences referred to in article 11 par. 2 of the Act of 15 March 2002 on the system of the Capital City of Warsaw (Journal of Laws of 2002 No. 41, item 361, as amended) should be handed over to neigh-

(e.g. neighbourhoods, housing estates, villages) and others (e.g. hamlets, communities).

¹⁰ See the Act of 15 March 2002 on the system of the Capital City of Warsaw (consolidated text: Journal of Laws of 2015, item 1438, as amended) – hereinafter referred to as the AW.

¹¹ Pursuant to article 10 AW the neighbourhood council elects the board composed of 3 to 5 members. In neighbourhoods with up to 100,000 residents, the neighbourhood board has a maximum of 3 members.

¹² See article 6 AW.

¹³ See Statutes of the Capital City of Warsaw – resolution no. XII/223/2015 of the Council of the Capital City of Warsaw of 19 May 2015 on the announcement of the consolidated text regarding the adoption of the Statutes of the capital city of Warsaw, <http://bip.warszawa.pl> (access: 18.02.2018).

¹⁴ See article 11 AW.

¹⁵ In accordance with article 12 AW financial management of the neighbourhood is conducted on the basis of the neighbourhood annex to the budget resolution of the Capital City of Warsaw, determining the funds allocated to neighbourhoods for the implementation of their tasks.

bourhoods of the capital city of Warsaw, which are its auxiliary units, the transfer of these tasks to the organizational units of the municipality in the form of budget units of the capital city of Warsaw violates, in a significant manner, the provision of article 11 par. 2 of this Act¹⁶. Guarantees regarding tasks and financial resources situate Warsaw neighbourhoods in a privileged position in relation to other auxiliary units of the municipality, which do not have this independence vis-à-vis authorities, especially vis-à-vis the municipal council, being wholly dependent on the council in the scope of the tasks entrusted to it. In the judgement of 12 June 2007 the Supreme Administrative Court in Warsaw stated that: "The status of neighbourhoods of the Warsaw Municipality as its auxiliary units is different from the status of auxiliary units in other municipalities. They are auxiliary units with no legal personality, and therefore with no 'own' property"¹⁷.

According to article 7 par. 1 and par. 2 AW elections to neighbourhood councils are held together with elections to the council of the Capital City of Warsaw. Elections to the neighbourhood council are subject to the provisions of the Act of 5 January 2011 Electoral Code¹⁸ concerning the election of councillors to the municipal council in a municipality with more than 20,000 inhabitants, provided that electoral committees nominating candidates for the neighbourhood council are not entitled to free distribution of election programmes on public radio and public television due to such nomination¹⁹. Pursuant to article 7 par.

3 AW "elections to neighbourhood councils are carried out by neighbourhood electoral commissions appointed in the mode and on the principles provided for municipal election commissions in municipalities with up to 20,000 inhabitants", and the division of neighbourhoods into constituencies is made by the Council of the Capital City of Warsaw. The legislator introduced a ban on simultaneous standing as a candidate to the district council and the legislative body of a territorial self-government unit. The provisions regarding municipal councillors apply accordingly to councillors of the Warsaw neighbourhood, and the number of councillors elected to the legislative district is determined on the basis of the provisions on the number of councillors elected to municipal councils²⁰. In its judgement of the Supreme Administrative Court in Warsaw of 14 November 2017 stated that "The assessment of the scope and manner of 'accordingly' applying specific provisions to the councillors of Warsaw neighbourhoods must take into account the specific status of neighbourhoods, including the scope of tasks and competences assigned to them by law. Of course, this does not mean that the status of a neighbourhood councillor is not equal to the status of a councillor of the Capital City of Warsaw, this means only that the special status of Warsaw neighbourhoods affects the scope of applying accordingly the provisions of the Act of 2011 Electoral Code and AMSG to councillors of neighbourhood councils"²¹.

Satisfying the needs of local residents of neighbourhoods consists, among others in: adoption of resolutions by the council on matters falling within its competence, issuing administrative decisions (jurisdictional competences), issuing opinions on matters falling within the scope of the neighbourhood

¹⁶ See judgement of the Voivodeship Administrative Court in Warsaw of 24 November 2005 (II SA/Wa 760/05, LEX no. 213677).

¹⁷ See judgement of the Supreme Administrative Court in Warsaw of 12 June 2007 (II OSK 132/07, LEX no. 341083).

¹⁸ See Act of 5 January 2011 Electoral Code (Journal of Laws of 2017, item 15 and 1089 and of 2018 item 4), hereinafter referred to as EC.

¹⁹ Article 7 par. 2 as amended by article 4 of the Act of 11 January 2018 (Journal of Laws 2018.130) amending this Act on 31 January 2018.

²⁰ See article 8 AW.

²¹ See judgement of the Supreme Administrative Court in Warsaw of 14 November 2017 (II OSK 2301/17, LEX no. 2426341).

activity at the request of municipal bodies or on its own initiative, requesting municipal authorities to consider matters which are beyond the competences of a given neighbourhood. Competences of the neighbourhood also include conducting social consultations, presenting to municipal authorities projects of social and economic initiatives in the area of functioning of a given neighbourhood, cooperation with councillors from a given neighbourhood in organizing meetings with residents. An important issue in terms of meeting the needs of local residents in Warsaw neighbourhoods is also establishing cooperation with other neighbourhoods to implement joint initiatives, initiating social activities for the benefit of the local community by organizing events, social initiatives, organizing various forms of cultural life, sports and recreation in the neighbourhood important from the point of view of the community residing there and activities aimed at maintaining order, cleanliness and public safety. It is worth mentioning that inspiring various forms of social care and neighbourly assistance for people in a difficult life situation and organizing and coordinating projects aimed at improving the living conditions of the neighbourhood inhabitants are important activities of a given neighbourhood. This mechanism is a good example of an obligatory form of accomplishing own task in the form of satisfying the needs of local residents of neighbourhoods.

The civic initiative was introduced into the provisions of the Act on municipal self-government based on the amendment of 11 January 2018 on amending certain acts to increase the participation of citizens in the process of electing, operating and controlling certain public bodies²². The legislator

has decided on obligatory introduction of this instrument in the territorial self-government, indicating at the same time that in the municipality with up to 5,000 citizens civic resolution initiative may be submitted by at least 100 people, in the municipality with up to 20,000 – at least 200, and in the municipality with more than 20,000 – at least 300. By introducing a normative framework for the functioning of this instrument, the legislator enabled active inclusion of residents in the process of deciding on their own matters, of course within the scope of submission of a specific draft resolution for proceedings. Thus, satisfying collective needs of the community by supporting and disseminating the idea of self-government in the municipality has become possible on the basis of the Act. This instrument is quasi-obligatory, because the commencement of the entire procedure binds the municipal body, which is obliged to consider the submitted draft resolution, however after fulfilling certain formal conditions determination of which is *de facto* at the discretion of the municipal council. The legislative body of the territorial self-government unit defines detailed rules for bringing in civic initiatives, rules for setting up committees for resolution initiatives, rules for promoting civic resolution initiatives and formal requirements for submitted drafts. The determination of the above-mentioned elements should take place by way of a resolution. These regulations should be considered the right direction for changes due to the creation of legal guarantees for the implementation of a civic resolution initiative in the municipality, but the decision to vote for a particular draft still belongs exclusively to the municipal council. A certain drawback of the proposed regulations is to leave key issues in the scope of functioning of this mechanism to the authority of the legislative

²² Journal of Laws, item 130. In accordance with article 15 of the said amending Act the introduced changes apply to the term of office of territorial *self-government* units following the term during which the said Act entered into force. So far, the resolution initiative had no legal basis in the act. It was

regulated on the basis of the regulations of the statutes of the municipality.

body of the municipality. The executive body may participate in the verification of formal conditions of the submitted draft resolution.

Moreover, the legislator in article 41a par. 3 AMSG pointed out that "a draft resolution submitted as part of a civic resolution initiative becomes the subject of deliberations of the legislative body at the next session after submitting the draft, but not later than after 3 months from the day of submitting the draft." The use of a categorical term 'becomes' indicates the obligation to subject the draft to the council's deliberations. The clarification of this term makes it possible to proceed with the draft in question within a reasonable time-frame, and if it is not complied with, it may become the basis for lodging a complaint against the inaction of the legislative body in this respect [see Augustyniak, 2017a, p. 45]. Satisfying the collective needs of residents in supporting and disseminating the idea of self-government in the municipality using this form of participation of residents in managing the local community should include three elements:

- presenting draft resolutions in matters important to the local community, both on the city and neighbourhood level, falling within the scope of own tasks (e.g. building a playground in the municipality, co-financing the purchase of musical instruments for young people, organizing knowledge competitions about self-government, neighbourly assistance, supporting intergenerational dialogue in a given municipality through joint debates and projects of young people and seniors),
- initiating draft resolutions, the presentation of which belongs to the exclusive competence of the municipal bodies (e.g. draft budget),
- requesting initiation of joint initiatives of residents of various territorial self-government units in order to present a draft concerning a wider group of residents af-

ected by the same problem or having the same social expectations.

The civic budget belongs to quasi-obligatory instruments serving the purpose of meeting the needs of local residents in terms of supporting and disseminating the self-government idea in the municipality. It was introduced as a special form of public consultation to article 5a par. 3 AMSG pursuant to article 1 point 1 b) of the Act of 11 January 2018 on amending certain acts to increase the participation of citizens in the process of electing, operating and controlling certain public bodies²³. Thus it found his legal basis in the systemic self-government act. So far, it has been treated as an optional instrument, whose subjective and objective scope as well as formal conditions were regulated by the municipal council by means of a consultative resolution²⁴ or by ordinances of the head of municipality and additionally by regulations in the municipal statutes. Currently, the quasi-obligatory character of this mechanism consists in its normative regulation in the act, with the proviso that the legislator still left important matters to the council's decision. As according to article 5a par. 7 the municipal council determines by way of a resolution the requirements to be met by the draft civic budget, in particular:

- formal requirements to be met by submitted drafts;
- the required number of signatures of residents supporting the draft;
- rules for the assessment of submitted drafts as to their compliance with the law, technical feasibility, formal requirements they meet and the procedure of appeal against the decision on refusal to allow the draft for voting;
- the rules governing the voting, determining the results and making them public,

²³ Journal of Laws, item 130. This provision will apply to the next term of the bodies of territorial self-government units.

²⁴ More on this topic in: [Marchaj, 2017].

taking into account that the voting rules must ensure equality and directness of voting.

Moreover, the legislator introduced the obligation to create a civic budget only in municipalities that are cities with rights of the district, with the reservation that the amount of the civic budget is at least 0.5% of the municipality's expenditure contained in the last submitted report on budget implementation. This regulation guarantees normative co-management of the municipality by residents themselves, transferring on them some kind of responsibility for the legitimacy of matters being the subject of the civic budget.

Satisfying the needs of the local community consists, among others, in the fact that within the civic budget residents of the municipality in a direct vote decide annually on the part of the municipal budget expenditure, and the tasks selected by them are included in the budget resolution of the municipality (this applies for example to financing English lessons and computer learning for seniors, cultural and artistic projects for residents of a given neighbourhood, building a skatepark). A certain guarantee regarding the implementation of projects submitted within the civic budget is a prohibition on removing or changing to a significant degree the tasks selected within the civic budget by the municipal council in the course of work on the draft budget resolution. It should be emphasized that the tasks proposed by the residents must be included in the catalogue of tasks of the municipality of an optional nature. It is allowed to submit one or several tasks in accordance with the procedure laid down in this respect.

Residents of the municipality participate in the civic budget at the city and neighbourhood levels, because the legislator in article 5a par. 6 AMSG pointed out that "funds disbursed under the civic budget can be divided into pools covering the entire municipality

and its parts in the form of auxiliary units or groups of auxiliary units".

2. Satisfying collective needs of the community by supporting and disseminating the idea of self-government in the municipality – optional forms

Promotion of the municipality and the idea of territorial self-government can be carried out through various forms of activities, including through organizing social and local events, conducting information and advisory activities and undertaking numerous civic initiatives. This applies in particular to the establishment of a municipal youth council and a municipal council of seniors. Both of these mechanisms satisfy the local needs of residents, enable them to engage in intergenerational dialogue, fostering active participation of young people and seniors in matters of the local community.

The municipal youth council is an optional instrument for the implementation of the own task of the municipality in the field of supporting and disseminating the self-government idea in the municipality in accordance with article 7 par. 1 point 17 AMSG²⁵. According to article 5b par. 1 AMSG the exclu-

²⁵ See judgement of the Voivodeship Administrative Court in Gdańsk of 21 January 2016 (III SA/Gd 847/15, LEX no. 1984949), in which the Voivodeship Administrative Court indicated that article 7 par. 1 point 17 AMSG is a norm of a "task-oriented rather than competence-based nature and can not in itself be the basis of any imperative actions of the municipal body, in particular the basis for appointment by the executive body of the municipality of a social youth council (...) no provision prohibits the establishment of an advisory body at the municipal executive body, i.e. the social youth council, the Court would like to point out that in public law relations (and these include the activities and functioning of self-government bodies) the rule „what is not prohibited is allowed“ does not apply, but the principle that only what the law explicitly provides is allowed, because according to article 7 of the Constitution of the Republic of Poland, public authorities operate on the basis and within the limits of the law, and therefore the independence of the municipal bodies exists only within the limits of the established law."

sive competence of the municipal council is the creation of a youth municipal council, by way of a resolution, at the request of the communities concerned. The competences of the municipal council include appointing a youth council, giving it statutes and defining in it the mode of election of its members and the rules of operation of this body²⁶. Therefore, the electoral law for the youth municipal council can not be regulated by an order of the executive body of the municipality, despite authorizing it in the resolution of the municipal council. The resolution of the municipal council on this matter is also flawed, because the subdelegation of exclusive competence of the municipal council is prohibited. This is also confirmed by administrative case law. In the supervisory decision of 22 June 2016, the Governor of Wielkopolska indicated that "Since the legislator imposed on the municipal council the obligation to regulate the mode of electing members of the municipal youth council in the statutes, it is unacceptable to circumvent this requirement by delegating the above-mentioned competences to the Mayor and thereby regulating the electoral law in a separate document, not constituting a local law act"²⁷. Modest statutory regulations regarding the functioning of the municipal youth council prove that the legislator left a whole range of organizational and legal issues to be regulated by the municipal council in the statutes of these councils.

A member of a youth council may be a resident of a given municipality who is under 18 years of age (a junior high school or high school student, rarely elementary school pupils). However, these issues may be differently regulated in the statutes, which also means the possibility of admitting students to the group of entities participating in this body [Augustyniak, 2017b, p. 406]. The municipal youth council, being a body composed of young people, with little professional and social experience, requires support from the municipal bodies and cooperation in action. The municipal authorities should also provide the municipal youth council with financial support in the area of its tasks and undertakings. M. Mączyński indicates that "such co-financing may have its source in the expenses of the municipal council, but it may also come from other entities willing to financially support the activities of the municipal youth council (e.g. foundations, youth organizations, associations)" [Mączyński, 2013, p. 141 et seq.]. Young people who participate in the consultation process should be informed about the activities undertaken by the municipal authorities to ensure proper mutual relations between the council and representatives of the authorities.

The municipal youth council is created as a space for exchange of positions and experience, as a consultative forum on matters concerning youth in the municipality and other matters referred to them by the municipal authorities for the opinion. It is also a meeting place for young people learning self-government participation. It is an opportunity to express one's own ideas. Being an educational and self-government platform, it enables the presentation of requests and projects to the municipal authorities in matters directly related to them. The youth council is also a form of cooperation with the municipal council and the head of municipality (mayor, president of the city) on undertakings concerning the entire local community in the

²⁶ In the decision of the Governor of Lower Silesia from 30 June 2015 (NK-N.4131.43.4.2015.JW1, Dolno.2015/3042) it was pointed out that "the participation of members (councillors) of the youth municipal council in meetings of the municipal council is not a rule of operation of the youth municipal council." It is the activity of individual "youth councillors detached from the rules of operation of the youth council itself. Therefore, the right to participate in the meetings of the municipal council can not be an element of the statutes of the youth municipal council."

²⁷ See supervisory decision of the Governor of Wielkopolska of 22.06.2016 (KN-I.4131.1.189.2016.15, Journal of Laws Wielkopolskie Voivodeship, item 4508).

field of youth self-government. Thus, it fulfils the task of article 7 par. 1 point 17 AMSG.

Municipal council of seniors is a mechanism of social participation in the local community. It belongs to optional instruments for the implementation of the municipality's own task in the area of supporting and disseminating the idea of self-government. Municipal councils of seniors and senior councils of an auxiliary unit may function within the municipal structure. The latter may be established pursuant to article 5c par. 6 AMSG within auxiliary units of the municipality. The municipal council of seniors is consultative and initiative-oriented. The purpose of its establishment is to create conditions for stimulating civic activity of older people in the local community, which promotes intergenerational solidarity and the implementation of programmes to stimulate civic activity. This mechanism operates only in municipalities, because there are no legal grounds to establish it at the district or voivodeship level. In the Act of 8 March 1990 on municipal self-government, the legislator defined the framework for the functioning of this participatory mechanism, indicating that the municipal council of seniors consists of representatives of elderly people living on the territory of a given unit, representatives of entities acting for the elderly, in particular representatives of non-governmental organizations and entities running Third Age Universities. In the judgement of 27 October 2017, the Supreme Administrative Court in Warsaw ruled that "determining the age entitling to participate in the senior council is extremely important, since according to article 5c par. 4 AMSG its members are to be representatives of the elderly. Therefore, fulfilment of the instruction in article 5c AMSG requires from the municipal council to give a specific meaning to the term 'senior', because the lack of this regulation would in fact prevent the functioning of the senior council and violate the right of the territorial self-

government unit to set up a municipal council of seniors, give its statutes and determine the mode of election of its members and rules of operation."²⁸ Whereas issues regarding the rules of election are governed by the statutes of a given senior council, adopted by a resolution of the municipal council, by a simple majority of votes, in the presence of at least half of the statutory composition of the council, in an open vote. The legislator did not specify the age limit on the basis of which natural persons could be qualified to the elderly, which raises legitimate legal doubts, which is why provisions of the statutes quite freely establish this limit. In the judgement of 14 September 2015, the Voivodeship Administrative Court in Gliwice ruled that it is not allowed to determine in the statutes of the municipal council of seniors that its member will be a representative of the city council or representative of the city president, because the catalogue of members of the council has been indicated by the legislator, therefore the modification in this scope is not admissible²⁹.

The catalogue of tasks of this form of participation, falling within the scope of meeting the needs of local residents under article 7 par. 1 point 17 AMSG, includes in particular:

- co-creating and developing appropriate ways of responding to the problems of the municipality – to this end, members of the municipal council of seniors are allowed to meet representatives of the municipal authorities and officials as well as experts appointed by the municipality as regards specific matters within its competence;
- presenting solutions proposed by seniors in matters related to infrastructure improvement, elimination of architectural

²⁸ See grounds for the judgement of the Supreme Administrative Court in Warsaw of 27 October 2017 (II OSK 349/16, LEX no. 2436163).

²⁹ See judgement of the Voivodeship Administrative Court in Gliwice of 14 September 2015 (IV SA/GI 14/15, LEX no. 1823129).

barriers and implementation of social assistance activities and programmes targeted at elderly people who are in a difficult life situation;

- participating in the work of various commissions, teams and thematic groups, selected as part of the senior council, devoted to specific issues dealt with by the municipality and presenting specific ideas and solutions to problems important for the elderly, in the form of resolutions, opinions and requests and desiderata.

It should be emphasized that the implementation of programmes to stimulate civic activity, which is one of the forms of fulfilling the needs of local residents, also takes place through the activity of non-governmental organizations³⁰, including associations and foundations³¹. The legislator allows a wide range of social economy entities³² to co-manage the affairs of the self-government community. Without cooperation with the third sector, meeting social needs in the light of article 7 par. 1 point 17 of the Act on municipal self-government would not be fully possible.

Conclusions and proposals

As D. Wacinkiewicz points out, “one of the dimensions of the principle of decentralization, strongly related to the principle of subsidiarity in the organizational and functional aspect, is the requirement for the legislator to seek optimal structural solutions, enabling territorial self-government units to perform public tasks in the best possible way. The key criterion for assessing the adopted organizational and functional concept becomes

the ability of local corporations to meet the needs of self-government communities – constituting the essence of self-government own tasks” [Wacinkiewicz, 2016, p. 323].

Obligatory, quasi-obligatory and optional mechanisms for the implementation of the own task in the form of satisfying the needs of local residents in the self-government community in the light of article 7 par. 1 point 17 of the Act on municipal self-government are a challenge for the legislator and the local resolution-passing body.

The Warsaw neighbourhoods are an expression of the deconcentration of public tasks transferred by the municipality. They are not a form of decentralization, because they do not have independence provided for by law towards municipalities, although a certain catalogue of tasks and resources for their implementation is guaranteed under the Act. The public and legal status of the Warsaw neighbourhoods is determined by the ability to handle public affairs, including own tasks. The postulate is for the legislator to equip the Warsaw neighbourhoods with a normative, defined range of tasks and competences under the Act, to support and disseminate the self-government idea in the municipality, which will enable participants in this participatory form to seek their rights before the administrative court. This will strengthen the forms of implementation of tasks in the field of meeting the needs of local residents of the municipality.

Quasi-obligatory forms in the scope of supporting and dissemination of the self-government idea include the civic initiative and the civic budget whose legal norms are now set by the provisions of the Act. Both of these mechanisms allow for the active participation of residents both in submitting a draft resolution to the municipal council deliberations in all matters concerning the municipality's own tasks (not falling within the exclusive competence of the municipal authorities), and in shaping financial policy,

³⁰ About non-governmental organizations and their forms of activity, see more: [Małecka-Lyszczyk, 2017, p. 234 et seq.]. See on the subject of cooperation between non-governmental organizations and French territorial communities: [Zacharko, 2017, p. 777].

³¹ More on their legal status, see: [Blicharz, 1996, p. 7 et seq.]. See also: [Cioch, 2011].

³² See on this subject: [Moskaluk-Łagiewczyk, 2012, p. 221 et seq.]. See also: [Izdebski, 2007, nr 1, p. 49 et seq.].

in the form of the possibility of submitting a specific task to funding from the municipal budget. These instruments bring the citizen closer to the municipal bodies, influencing the shape of relations between authorities. They are a manifestation of the implementation of the principle of subsidiarity, although their quasi-obligatory nature still manifests the distrustful attitude of the legislator to the forms of direct democracy which may affect the real management of local community affairs.

The municipal youth council and the municipal council of seniors are a manifestation of the implementation of support and dissemination of the self-government idea among young people and elderly people, among others by issuing opinions on legal acts issued by municipal bodies concerning young people and seniors, as well as submitting requests in matters important to them to authorities, disseminating information about the activities of these mechanisms of social participation among the communities, undertaking activities aimed at disseminating information and education policy concerning

the municipal self-government. These activities also include creating a framework for cooperation with other environments and bodies, for example by creating intergenerational dialogue. Both of these mechanisms constitute the added value of the idea of self-government and the principle of subsidiarity.

Obligatory, quasi-obligatory and optional mechanisms are a good example of instruments for the implementation of the own task in the form of satisfying the needs of local residents in the local community. However, we should seek to broaden the catalogue of forms of support and dissemination of the self-government idea, so that the relations between the municipal bodies enable full implementation of the principle of subsidiarity and social participation in this basic unit of the territorial division of the state, which is the municipality. The greater the participation of residents in the management of the local community, the more efficient execution of its own tasks and the more complete legitimisation of the activities of the authorities.

References

- Augustyniak M.** (2017a). „O pozorności praw obywatelskich w przestrzeni publicznej na podstawie wybranych mechanizmów partycypacji społecznej w samorządzie terytorialnym” [*On the ostensibility of civil rights in public space on the basis of selected mechanisms of social participation in territorial self-government*], *Przegląd Prawa Publicznego*, nr 3.
- Augustyniak M.** (2017b). *Partycypacja społeczna w samorządzie terytorialnym w Polsce i we Francji. Studium administracyjnoprawne na tle porównawczym* [Social participation in territorial self-government in Poland and France. Administrative and legal study on the comparative background]. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Blicharz J.** (1996). „Pozycja prawna stowarzyszeń. Studium prawnoadministracyjne” [Position of the law on associations. Legal and administrative study], *Acta Universitatis Wratislaviensis. Prawo*, nr 255.
- Cioch H.** (2011). *Prawo fundacyjne* [Law on foundations]. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
- Dolnicki B.** (2000). *Zadania samorządu terytorialnego* [Tasks of territorial self-government], in: R. Mikosz (ed.), *Rozprawy prawnicze. Księga pamiątkowa dla uczczenia pracy naukowej Profesora Antoniego Agopszowicza* [Legal treatises. A memorial book to commemorate academic work of Professor Antoni Agopszowicz]. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Duniewska Z., Jaworska-Dębska B., Michalska-Badziak R., Olejniczak-Szałowska E., Stahl M.** (2004). *Prawo administracyjne. Pojęcia, instytucje, zasady w teorii i orzecznictwie* [Administrative law. Concepts, institutions, principles in theory and case law]. Warszawa: Difin.
- Izdebski H.** (2007). „Czym jest ekonomia społeczna” [What is social economy], *Ekonomia Społeczna*, nr 1.
- Małecka-Tyszczek M.** (2017). *Współpraca administracji publicznej z podmiotami ekonomii społecznej. Aspekty administracyjnoprawne* [Cooperation between public administration and social economy entities. Administrative and legal aspects]. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
- Mączyński M.** (2013). „Komentarz do art. 5b” [Commentary to art. 5b], in: P. Chmielnicki (ed.), *Ustawa*

o samorządzie gminnym. Komentarz [Act on municipal self-government. Commentary]. Warszawa: LexisNexis.

Marchaj R. (2017). „Charakter prawny uchwały w sprawie przeprowadzenia budżetu obywatelskiego” [Legal nature of the resolution on the right to carry out a civic budget], *Samorząd Terytorialny*, nr 11, p. 5–14.

Mazuryk M. (2012). „Komentarz do art. 5” [Commentary to art. 5], in: M. Karpiuk, M. Mazuryk (ed.), *Ustrój miasta stołecznego Warszawy. Komentarz* [System of the Capital City of Warsaw. Commentary]. Warszawa: LEX/el.

Moll T. (2016). „Komentarz do art. 7” [Commentary to art. 7], in: B. Dolnicki (ed.), *Ustawa o samorządzie gminnym. Komentarz* [Act on the municipal self-government. Commentary]. Warszawa: Dom Wydawniczy ABC Grupa Wolters Kluwer.

Moskaluk-Łagiewczyk K. (2012). *Podmioty ekonomii społecznej w działalności sektora publicznego* [Entities of social economy in activities of the public sector], in: J. Blicharz (ed.), *Prawne procesy prywatyzacji* [Legal privatisation processes]. Wrocław: Prawnicza i Ekonomiczna Biblioteka Cyfrowa.

Stasikowski R. (2005). *Gwarancje samorządności gminnej w systemie prawnym Republiki Federalnej Niemiec i Rzeczypospolitej Polskiej* [Guarantees of municipal self-government in the legal system of the Federal Republic of Germany and the Republic of Poland]. Bydgoszcz–Katowice: Oficyna Wydawnicza Branta.

pal self-government in the legal system of the Federal Republic of Germany and the Republic of Poland. Bydgoszcz–Katowice: Oficyna Wydawnicza Branta.

Szydio M. (2008). *Ustawa o gospodarce komunalnej* [Act on municipal management]. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.

Ura E. (2012). *Prawo administracyjne* [Administrative law]. Warszawa: LexisNexis Polska Sp. z o.o.

Wacinkiewicz D. (2016). *Zaspokajanie potrzeb wspólnot samorządowych. Studium administracyjnoprawne* [Satisfying the needs of self-government communities. Administrative law study]. Warsaw: C.H.Beck.

Wiktorowska A. (2013). „Samorząd terytorialny” [Local self-government], in: M. Wierzbowski (ed.), *Prawo administracyjne* [Administrative law]. Warszawa: Wolters Kluwer S.A.

Zacharko L. (2017). *Innowacyjne rozwiązania w zakresie realizacji zadań publicznych gminy w Polsce i we Francji – modele kontraktowania usług publicznych* [Innovative solutions in the implementation of public tasks of the municipality in Poland and France – models for contracting public services], in: B. Dolnicki (ed.), *Sposoby realizacji zadań publicznych* [Ways of implementing public tasks]. Warszawa: Wolters Kluwer SA.

O zaspokajaniu zbiorowych potrzeb wspólnoty lokalnej – wybrane zagadnienia

Streszczenie: Przedmiotem niniejszego artykułu jest analiza jednego z zadań własnych, które ma na celu zaspokajanie potrzeb wspólnoty lokalnej poprzez wspieranie i upowszechnianie idei samorządowej, w tym tworzenie warunków do działania i rozwoju jednostek pomocniczych i wdrażania programów pobudzania aktywności obywatelskiej. Przedmiotowa problematyka została przedstawiona w oparciu o obligatoryjne, quasi-obligatoryjne i fakultatywne formy zaspokajania zbiorowych potrzeb wspólnoty w świetle art. 7 ust. 1 pkt 17 ustawy o samorządzie gminnym, wraz ze wskazaniem roli i znaczenia organów gminy w strukturze organizacyjnej i funkcjonalnej zaprezentowanych mechanizmów, za pomocą których realizowane jest to zadanie własne gminy. Omówienie przedmiotowego zadania jest istotne z uwagi na to, że stanowi formę realizacji zasady subsydiarności i dekoncentracji we wspólnocie samorządowej.

Słowa kluczowe: partycypacja społeczna, obligatoryjne i fakultatywne formy zaspokajania zbiorowych potrzeb wspólnoty lokalnej poprzez wspieranie i upowszechnianie idei samorządowej, subsydiarność i dekoncentracja.

Prawa autorskie i licencja / Copyright and License

Artykuł opublikowano na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne – Bez utworów zależnych 3.0 Polska
<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/pl/>

This article is published under the terms of the Creative Commons
Attribution – NonCommercial – NoDerivs (CC BY-NC-ND 3.0) License
<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>

Działania realizowane przez szkoły wyższe w ramach społecznej odpowiedzialności – dobre praktyki

Ewelina Pędziwiatr*, Agnieszka Czaplicka-Kotas**, Joanna Kulczycka***

Streszczenie: Wdrażanie gospodarki opartej na wiedzy wpływa na zmiany w szkolnictwie wyższym. Istotnym elementem koncepcji jest wprowadzenie efektywnych mechanizmów zarządzania wiedzą, które prowadzą do konkurencyjności i innowacyjności uczelni na arenie polskiej oraz międzynarodowej. Dlatego też w obszarze działań strategicznych uczelni niezbędne jest prezentowanie nie tylko osiągnięć naukowych, ale i czynników społecznych, ekologicznych, ekonomicznych wspierających postrzeganie uczelni jako organizacji służącej otoczeniu. Relacje uczelni ze środowiskiem lokalnym mają niebagatelne znaczenie dla rozwoju regionu i podkreślają odpowiedzialność instytucji edukacyjnych w tym zakresie. Odpowiedzialność społeczna uczelni prezentowana jest w postaci raportów społecznych, zgodnie z koncepcją społecznej odpowiedzialności. Istnieje wiele dobrych praktyk opracowanych przez uczelnie zagraniczne, które interpretują społeczną odpowiedzialność uczelni w zróżnicowany sposób, w zależności od planów rozwojowych. Jednakże dotąd żadna polska uczelnia techniczna nie opracowała raportu społecznej odpowiedzialności. Celem artykułu jest zaprezentowanie wybranych działań zagranicznych uczelni podejmowanych w ramach społecznej odpowiedzialności oraz przedstawienie ścieżki raportowania społecznego w uczelni technicznej na przykładzie Akademii Górniczo-Hutniczej im. Stanisława Staszica w Krakowie (AGH), na podstawie analizy dokumentów. Autorzy dokonali przeglądu raportów społecznych uczelni zagranicznych publikowanych na stronach internetowych uczelni oraz Sprawozdania Rektora AGH z 2016 r. [Sprawozdanie, 2017]. Z analizy zaprezentowanej w artykule wynika, iż AGH wypracowała szereg dobrych praktyk z zakresu społecznej odpowiedzialności uczelni, które nie zostały dotychczas zaprezentowane w formie raportu społecznego.

Słowa kluczowe: CSR, społeczna odpowiedzialność uczelni, raportowanie społeczne, zrównoważony rozwój.

Wprowadzenie

Współczesne koncepcje na rzecz rozwoju gospodarczego państwa dążą do zintegrowania działań związanych z obszarami badań, innowacji i edukacji poprzez trójkąt wiedzy: badania – edukacja – innowacje [Leja, 2013]. Kluczową rolę w tej koncepcji odgrywają uczelnie, których zadaniem jest tworzenie wiedzy i jej wdrażanie do gospodarki [Vadi, Haldma, 2010]. W ostatnich latach uczelnie dobrowolnie przyjmują na siebie także zobowiązania społeczne wykraczające poza obowiązki wynikające z przepisów prawa, przykładając większą uwagę do sze-

* Ewelina Pędziwiatr

Wydział Zarządzania
AGH Akademia Górniczo-Hutnicza
ul. Gramatyka 10, 30-067 Kraków
e-mail: ewelina.pedziwiatr.911@zarz.agh.edu.pl

** Agnieszka Czaplicka-Kotas

Wydział Zarządzania
AGH Akademia Górniczo-Hutnicza
ul. Gramatyka 10, 30-067 Kraków
e-mail: agnieszka.czaplicka.165@zarz.agh.edu.pl

*** Joanna Kulczycka

Katedra Zarządzania w Energetyce
Wydział Zarządzania
AGH Akademia Górniczo-Hutnicza
ul. Gramatyka 10, 30-067 Kraków
e-mail: jkulczyc@zarz.agh.edu.pl

roko rozumianych problemów społecznych występujących w ich otoczeniu. Powyższy zakres działań uczelni wpisuje się w koncepcję trzech misji uczelni Clarka [Clark, 1998], która wskazuje, że współczesna uczelnia ma do wypełnienia trzy misje, z których pierwszą jest kształcenie, drugą – działalność naukowo-badawcza, a trzecią – kreowanie wzajemnych relacji z otoczeniem. Zatem wypełnianie wszystkich trzech misji stanowi realizację postulatów społecznej odpowiedzialności uczelni. Działania społecznie odpowiedzialne uczelni wpisują się ponadto w europejskie plany strategiczne tj. europejski model polityki społecznej, wyrażony m.in. w celach Strategii „Europa 2020 Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu” [Europa 2020, 2010]. Priorytetami Strategii 2020 jest m.in. lepsze wykorzystanie przedsiębiorczości społecznej i biznesu odpowiedzialnego społecznie do realizacji celów społecznych i gospodarczych UE. Koncepcje ekonomii społecznej i społecznej odpowiedzialności mają w tym wymiarze charakter komplementarny, zmierzając do minimalizacji negatywnych skutków społecznych gospodarki wolnorynkowej [Płonka, 2015].

Ocena efektywności przeprowadzonych działań w powyższym zakresie i relacji nawiązanych z interesariuszami może być prezentowana w formie tzw. raportów społecznych, opisujących relacje organizacji z otoczeniem w aspekcie ekonomicznym, społecznym oraz środowiskowym.

W literaturze przedmiotu raportowaniu społecznemu przypisuje się przede wszystkim rolę narzędzia budującego relacje organizacji z jej interesariuszami zewnętrznymi oraz wewnętrznymi [Geryk, 2016; Sznajder, 2013]. Raportowanie społeczne ma również wymiar wizerunkowy, wspomaga reputację organizacji, pozwala wyróżnić się spośród konkurencji oraz wzmacnia pozycję na rynku [Dubigieon, 2006; Fijałkowska, 2012, s. 148; Jastrzębska, 2015].

Raportowanie społeczne uczelni technicznych pozwala budować relacje z kluczowymi interesariuszami, do których należy zaliczyć kadrę naukowo-badawczą, studentów oraz przedstawicieli przemysłu. Tymczasem obecnie żadna polska uczelnia techniczna nie opracowała raportu społecznego, prezentującego działania organizacji na rzecz interesariuszy w obszarze społecznej odpowiedzialności. W ostatnich latach pojawiły się jedynie raporty dotyczące poszczególnych wydziałów uczelni (m.in. Wydziału Informatyki i Komunikacji Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach [Raport społeczny, 2014]). Brak jest wytycznych i krajowych dobrych praktyk dotyczących sporządzania raportów, a także nie zachodzi wymiana informacji pomiędzy uczelniami w zakresie pozyskiwania i opracowania danych do raportów społecznych. Jednocześnie działania organizacji międzynarodowych w tym obszarze (m.in. inicjatywa United Nations Global Compact), aktywność w zakresie raportowania uczelni zagranicznych oraz kroki podejmowane przez administrację rządową wskazują na potrzebę informowania o działaniach na rzecz interesariuszy zgodnie z koncepcją Społecznej Odpowiedzialności Biznesu (ang. *Corporate Social Responsibility*, CSR). Dnia 16 listopada 2017 r., z inicjatywy Zespołu ds. CSR i Kontaktów z Interesariuszami w Ministerstwie Rozwoju, 23 polskie uczelnie podpisały Deklarację Społecznej Odpowiedzialności Uczelni. Deklaracja w 12 punktach podejmuje zagadnienie organizacji pracy wspierającej promowanie idei społecznej odpowiedzialności, implementacji projektów badawczo-wdrożeniowych sprzyjających rozwiązywaniu problemów społecznych, ograniczania negatywnego wpływu na środowisko oraz realizacji działań przyczyniających się do rozwoju społecznej odpowiedzialności i relacji z interesariuszami [Deklaracja, 2017].

W świetle ostatnich działań propagujących ideę CSR w polskich uczelniach oraz braku raportów CSR polskich uczelni wskazana jest analiza dobrych praktyk w tym obszarze

zarówno na gruncie polskim, jak i międzynarodowym, a także wskazanie, w oparciu o uzyskane informacje, kierunków opracowania raportu społecznego polskiej uczelni.

W pracy dokonano przeglądu literatury, aktów prawnych oraz raportów w aspekcie koncepcji społecznej odpowiedzialności uczelni. W kolejnym rozdziale zawarto dobre praktyki w zakresie realizacji postulatów społecznej odpowiedzialności uczelni zagranicznych, a następnie omówiono implementowanie założeń tej koncepcji na uczelniach technicznych na przykładzie AGH. W podsumowaniu podkreślono rolę raportów społecznej odpowiedzialności w zrównoważonym rozwoju otoczenia bliższego oraz dalszego uczelni.

1. Koncepcja społecznej odpowiedzialności uczelni

Społeczna odpowiedzialność biznesu (ang. *Corporate Social Responsibility*, CSR) jest zagadnieniem multidyscyplinarnym, rozważanym w aspekcie socjologicznym, filozoficznym, ekonomicznym, środowiskowym szczególnie w badaniach poświęconych zarządzaniu strategicznemu [Koneczna, 2014]. CSR to podejście do organizacji pozwalające określić, w jaki sposób jest ona zarządzana, jak realizuje swoją misję, jakimi kieruje się wartościami, jakie ma relacje z interesariuszami. Pierwotnie CSR dotyczył relacji podmiotów gospodarczych z udziałowcami i podmiotami współpracującymi [Bowen, 1953, s. 6]. Wraz z rozwojem koncepcji, w literaturze przedmiotu pojawiły się nowe komentarze podkreślające wagę otoczenia organizacji, a tym samym jej oddziaływania na społeczeństwo [McGuire, 1963; Frederick, 1960]. Współcześnie koncepcja CSR została spopularyzowana i zdefiniowana przez m.in. Komisję Europejską, Bank Światowy, Organizację Narodów Zjednoczonych oraz Międzynarodową Organizację Standaryzacyjną. Rozróżnia się także definiowanie działań na rzecz społecznej odpowiedzialności przez Organizację

Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD), która zamiast terminu CSR stosuje odpowiedzialne prowadzenie biznesu (ang. *Responsible Business Conduct*, RBC) [OECD, 2011]. CSR jest bardzo szerokim pojęciem, dlatego też każda z instytucji zdefiniowała koncepcję w inny sposób, np. jako narzędzie zapewniające przewagę konkurencyjną [Odnowiona strategia, 2011] lub jako podstawową strategię na rzecz zrównoważonego rozwoju [Global Compact, 2007].

CSR postrzegany pierwotnie w kontekście organizacji działających dla zysku zapoczątkował powstanie koncepcji społecznej odpowiedzialności dla innych podmiotów, nie działających dla zysku, m.in.: organizacji pozarządowych, podmiotów systemu ochrony zdrowia, podmiotów systemu edukacji [Kowalski, 2016]. Rozwijana jest także koncepcja Społecznej Odpowiedzialności Uczelni (ang. *University Social Responsibility*, USR), w rozumieniu której uczelnia jest istotną formą organizacji działającej w społeczeństwie [Shek, Yuen-Tsang, Ng, 2017a]. Cybal-Michalska [2015, s. 90] podkreśla, iż rozważając koncepcję społecznej odpowiedzialności w kontekście uczelni należy pamiętać o głównym celu, tj. kształceniu oraz badaniach naukowych, co odróżnia ją od ośrodków biznesowych. Vasilescu wraz z współpracownikami [2010, s. 4178–4180] w efektywnej implementacji USR zaznaczają rolę zaangażowanego społeczeństwa obywatelskiego posiadającego wartości moralno-etyczne w tworzenie społeczności akademickiej, działającej na rzecz społeczności lokalnej oraz promowania myśli ekologicznej, tym samym wpływając na lokalny i globalny zrównoważony rozwój. Vallaes [2013] zaznaczył rolę współodpowiedzialności oraz współpracy interesariuszy na rzecz ciągłego doskonalenia USR. Głównym celem wdrażania strategii na rzecz społecznej odpowiedzialności w jednostkach z otoczenia biznesowego oraz akademickiego jest pozytywne oddziaływanie na społeczeństwo.

W dobie globalizacji uczelnie zmieniały swój charakter, w szczególności ze względu

na zwiększenie mobilności studentów oraz popyt na pracowników posiadających specjalistyczną, zamiast kompleksowej, wiedzę. Zmieniło się również postrzeganie uczelni jako dobra publicznego na rzecz dobra prywatnego spełniającego oczekiwania indywidualnych jednostek [Lo et al., 2017]. W konsekwencji należy poszukiwać pozaprawnego uzasadnienia opracowania raportów społecznych uczelni. Realizowanie postulatów społecznej odpowiedzialności i informowanie o podejmowanych działaniach ma przede wszystkim wpływ na uzyskanie przez uczelnię przewagi konkurencyjnej oraz stanowi element działań o charakterze wizerunkowym i promocyjnym, co wiąże się z budowaniem marki uczelni [Duś, 2008].

Działalność uczelni upowszechniająca koncepcję CSR przyczynia się także do wzrostu świadomości studentów co do konieczności postrzegania gospodarki w kontekście wyzwań i celów społecznych. Podnoszenie kompetencji interesariuszy uczelni w obszarze społecznej odpowiedzialności pozytywnie oddziałuje tym samym pośrednio na sektor ekonomii społecznej, który w osobach absolwentów zyskuje potencjalne wykwalifikowane kadry. Raportowanie jest także okazją do zaangażowania akademickiej społeczności, stanowi regularny przegląd aktywności jednostek i podmiotów działających w obrębie uczeni oraz pozwala zaplanować dalsze działania z uwzględnieniem potrzeb interesariuszy.

2. Dobre praktyki w zakresie realizacji postulatów społecznej odpowiedzialności uczelni

Działania uczelni w zakresie społecznej odpowiedzialności oraz będące ich konsekwencją raportowanie społeczne nie są realizowane według ogólnie przyjętych wytycznych. Najpowszechniej stosowanymi obecnie wskaźnikami w raportowaniu społecznym są wytyczne Global Reporting Initiative (GRI). Celem Ramowych Zasad Raportowania GRI jest

stworzenie ogólnie przyjętych ram dla raportowania ekonomicznych, środowiskowych oraz społecznych aspektów funkcjonowania organizacji. W 2013 r. GRI opublikowało najnowsze i najpełniejsze wytyczne raportowania społecznego G4 [GRI Standards, 2017]. Zasad można używać w całości, ale organizacja może również użyć tylko wybrane wskaźniki GRI lub nawet części ich zawartości, aby zaraportować odpowiednie, specyficzne informacje.

O ile zasady GRI dają pewne wytyczne w zakresie raportowania społecznego, o tyle już zakres działań w obszarze społecznej odpowiedzialności jest decyzją organizacji. Działaniem na rzecz promowania koncepcji społecznej odpowiedzialności na uczelni jest międzynarodowa sieć University Social Responsibility Network (USRN) utworzona w 2015 r. i grupująca 23 uczelnie z całego świata. Celem sieci jest stworzenie platformy wymiany informacji oraz zacieśnienia współpracy wspierającej interdyscyplinarne projekty z zakresu problematyki USR [Shek, Yuen-Tsang, Ng, 2017b]. W konsekwencji, w celu realizacji postulatów społecznej odpowiedzialności uczelni i wdrożenia raportowania społecznego wskazany jest przegląd dobrych praktyk w tym zakresie.

Szczególnie interesujące są doświadczenia uczelni notowanych w czołówce Akademickiego Rankingu Uniwersytetów Świata, tzw. Rankingu Szanghajskiego [Academic Ranking of World Universities, 2017], i mających wieloletnie doświadczenie w raportowaniu społecznym. Analiza działań i raportowania Uniwersytetu Harvarda, Yale i Uniwersytetu Stanforda, będących od lat w czołówce światowego rankingu uczelni, wskazuje, że społeczna odpowiedzialność przejawia się przede wszystkim w realizacji działań na rzecz zrównoważonego rozwoju, co stanowi element aspektu środowiskowego CSR. Działania Uniwersytetu Harvarda realizowane są pod hasłem „green Harvard” i prezentowane na stronie www.green.harvard.edu. Koncepcja CSR realizowana jest poprzez inwestycje

w infrastrukturę uczelni (wymiana okien, instalacje paneli solarnych, budownictwo pasywne w obrębie kampusu), działalność edukacyjną (przedmiot CSR jako obowiązkowa część programu studiów w Harvard Business School), czy aktywności popularyzujące zrównoważone wykorzystanie zasobów (konkurs dla pracowników związany z oszczędzaniem energii, promocja transportu rowerowego, wskazówki dla studentów zgodne z koncepcją *zero waste*)¹.

Uniwersytet Yale realizuje działania w oparciu o wieloletni Plan Zrównoważonego Rozwoju (*Sustainability Plan*), którego realizacja obejmuje wszystkie aspekty działalności uczelni. Elementem Planu jest wymóg uwzględnienia w procedurach zamówień publicznych warunku zrównoważonego rozwoju, w zakresie dostosowanym do przedmiotu zamówienia, a także szczegółowo opisane zasady segregacji odpadów obowiązujące studentów mieszkających w obrębie kampusu uniwersyteckiego².

Uniwersytet Stanforda podejmuje szereg działań edukacyjnych i informacyjnych w obszarze zrównoważonego rozwoju. W 2016 r. przygotowano siedmiominutowy film, w którym przedstawiciele studentów, wykładowców i pracowników administracyjnych opowiadają o codziennych działaniach, jakie podejmują na rzecz zrównoważonego rozwoju. Uniwersytet jest także światowym liderem w zakresie edukacji w obszarze społecznej odpowiedzialności oferując studentom ponad 500 kursów o tej tematyce. Stanford stosuje ponadto system zachęt finansowych w postaci premii finansowych dla pracowników deklarujących korzystanie z transportu publicznego i rowerowego³. W postulaty CSR wpisuje się także inicjatywa Uniwersytetu w Ohio, w którego strukturach działa Biuro Zrównoważonego Rozwoju. Biuro odpowiedzialne jest za wdrażanie i monito-

rowanie realizacji Planu Zrównoważonego Rozwoju (Ohio University Sustainability Plan). Poza biurem w strukturze uczelni działa również forum wymiany informacji i poglądów w obszarze CSR, którego wyniki prac są uwzględniane w treści cyklicznych raportów społecznych. Spotkania SOUL (Sustainable Ohio University Leaders) odbywają się 10 razy do roku i otwarte są dla wszystkich interesariuszy (pracownicy, studenci, podmioty współpracujące z uniwersytetem).

Źródłem dobrych praktyk są także działania podejmowane na europejskich uczelniach. W zakresie działań skierowanych do studentów, Uniwersytet Cambridge od 2000 r. realizuje kursy o tematyce CSR oferowane studentom kierunków technicznych. Kursy prowadzone są przez Centrum Zrównoważonego Rozwoju (CUED, Centre for Sustainable Development), które prowadzi również badania w zakresie zrównoważonego wykorzystania surowców, wody, gospodarki o obiegu zamkniętym oraz metod ewaluacji obszarów związanych z CSR⁴. Na Uniwersytecie Edynburskim zagadnienia CSR stanowią tematykę kursów akademickich, ale są prezentowane również jako potencjalne ścieżki kariery dla absolwentów. Studenci informowani są o możliwościach zatrudnienia w branżach wykazujących zapotrzebowanie na specjalistów z obszaru zrównoważonego rozwoju oraz posiadających umiejętności w zakresie opracowania raportów społecznych⁵. Dobre praktyki w zakresie wdrażania CSR stanowią także działania Uniwersytetu Oxfordzkiego skierowane do lokalnych społeczności, definiowane jako utrzymywanie dobrosąsiedzkich stosunków m.in. poprzez organizację popołudniowych kursów edukacyjnych dla dorosłych mieszkańców Oxfordu, program prezentacji eksperymentów naukowych czy udostępnianie obiektów uniwersyteckich do

¹ www.green.harvard.edu.

² www.sustainability.yale.edu.

³ www.sustainable.stanford.edu.

⁴ www.cam.ac.uk.

⁵ www.ed.ac.uk.

organizacji wydarzeń kulturalnych⁶. Podobne działania podejmuje również Uniwersytet Leicester. Uczelnia wsparła opracowanie miejskiego planu ochrony powietrza, organizuje bezpłatne kursy dla mieszkańców z zakresu pierwszej pomocy medycznej oraz realizuje program nauczania genetyki dla uczniów lokalnych szkół⁷.

Powyższe przykłady aktywności uczelni wpisujących się w koncepcję społecznej odpowiedzialności pokazują, że działania w obszarze społecznej odpowiedzialności mają zróżnicowany charakter – od wysokonakładowych inwestycji w infrastrukturę uczelni, poprzez działania na rzecz lokalnych społeczności, aż po doraźne inicjatywy popularyzujące zrównoważony rozwój wśród studentów i pracowników. Wspólnym elementem strategii CSR wszystkich analizowanych uczelni jest natomiast powołanie jednostki koordynującej i inicjującej działania CSR oraz cykliczne raportowanie społeczne, w tym zamieszczanie informacji na stronie www uczelni. Poza wymienionymi w niniejszym artykule przykładami uczelnie prezentują w raportach społecznych szereg działań w obszarze środowiskowym, ekonomicznym i społecznym, które tworzą obraz organizacji odpowiedzialnych społecznie. Podstawą stworzenia raportu społecznego mogą być działania realizowane w ramach statutowej misji w obszarze edukacji, badań i rozwoju, bez konieczności wdrażania nowych aktywności. Pierwszy raport społeczny stanowi zatem przegląd dotychczasowych aktywności organizacji wpisujących się w koncepcję CSR oraz wskazanie ograniczeń oraz zagadnień, które wymagają rozwinięcia w kolejnych raportach. Analizę w tym zakresie przedstawiono w kolejnym rozdziale.

3. Uwarunkowania opracowania raportu społecznego przez uczelnię techniczną w Polsce na przykładzie Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie

Akademia Górniczo-Hutnicza w Krakowie w 2017 r. przystąpiła do sieci współpracy United Nations Global Compact zrzeszającej ponad 9000 największych firm i 5000 instytucji z całego świata, które wspólnie dyskutują z rządami i instytucjami naukowymi na szczeblu krajowym i ponadnarodowym o zrównoważonym rozwoju. W związku z przystąpieniem do sieci, AGH jest zobowiązane do przedłożenia pierwszego raportu społecznego do 2019 r., co stało się impulsem do analizy działań uczelni pod kątem realizacji postulatów społecznej odpowiedzialności. Zgodnie z dobrymi praktykami i literaturą przedmiotu dokonano analizy aktywności AGH w trzech aspektach: ekonomicznym, środowiskowym i społecznym.

Aspekt ekonomiczny zrównoważonego rozwoju obejmuje działania i postawy wpływające na konkurencyjność analizowanego podmiotu oraz działania zmierzające do pozyskania środków finansowych umożliwiających realizację celów instytucji, w tym szeroko pojętą współpracę międzynarodową. Analizując działalność AGH pod kątem raportowania społecznego o realizacji postulatów zrównoważonego rozwoju w obszarze ekonomicznym świadczą przede wszystkim działania związane z komercjalizacją wyników badań naukowych i pozyskiwaniem środków zewnętrznych na działalność dydaktyczną i rozwojową, w tym przedsięwzięcia innowacyjne. Raportując w tym obszarze pod uwagę należy wziąć zagadnienia związane z ochroną własności intelektualnej, transferem technologii oraz współpracą z podmiotami gospodarczymi w sektorach związanych z kierunkami kształcenia i badań AGH. Wykaz obszarów działalności uczelni potwierdza-

⁶ www.ox.ac.uk.

⁷ www.le.ac.uk.

jący społeczną odpowiedzialność w aspekcie ekonomicznym przedstawiono na rysunku 1.

Rysunek 1. Ekonomiczne aspekty społecznej odpowiedzialności AGH

Źródło: opracowanie własne.

Aspekt ekonomiczny w największym stopniu, spośród trzech wymiarów społecznej odpowiedzialności, kształtowany jest w oparciu o relację uczelni z podmiotami zewnętrznymi. Społeczną odpowiedzialność w tym zakresie kształtują zatem relacje z przedsiębiorstwami, wpływające na rynek pracy oraz związane z komercjalizacją wyników badań naukowych.

Realizacja postulatów społecznej odpowiedzialności przekłada się na relacje uczelni z interesariuszami, m.in. ze stowarzyszeniami, fundacjami, zrzeszeniami działającymi przy AGH, ale również poprzez uzyskane wyniki w zakresie efektów kształcenia, a także zarządzanie zasobami ludzkimi. Bardzo ważnym czynnikiem wpływającym na otoczenie wewnętrzne i zewnętrzne uczelni są relacje z pracownikami m.in. organizowane szkolenia, projekty edukacyjne, świadczenia socjalne, oferty kulturalno-rozrywkowe jak również

wiele innych inicjatyw. Działania te mają zatem różnicowany charakter, co jest pochodną zróżnicowanych grup interesariuszy uczelni, co przedstawiono na rysunku 2.

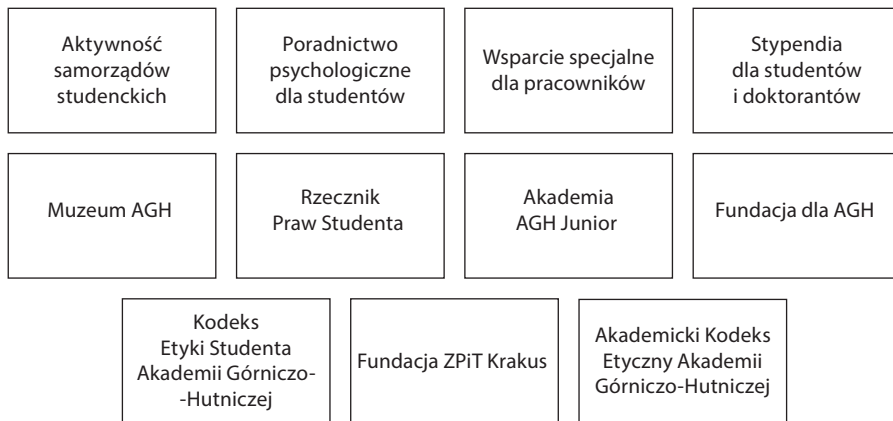
Przykład AGH wskazuje, że aspekt społeczny CSR realizowany może być zarówno w wymiarze zinstytucjonalizowanym, jak również dotyczyć postaw, standardów zachowań regulowanych przez kodeksy etyki.

Analiza dobrych praktyk wskazuje na duże znaczenie aspektu środowiskowego w raportowaniu społecznej odpowiedzialności. Na przestrzeni ostatnich lat opracowano wiele dokumentów strategicznych na rzecz ochrony środowiska, m.in. strategię zrównoważonego rozwoju i gospodarki o obiegu zamkniętym oraz zasad czystej produkcji, tym samym wpływając na wzrost świadomości ekologicznej społeczeństwa. Świadomość ta przekłada się na presję wywieraną na podmioty gospodarcze – społeczeństwo

wymaga od przedsiębiorców stosowania praktyk bezpiecznych dla środowiska. Interesariusze coraz częściej interesują się wyrobami i usługami spełniającymi coraz wyższe standardy środowiskowe. Sytuacja ta znajduje swoje odzwierciedlenie w raportowaniu społecznym, które stanowi dokumentację

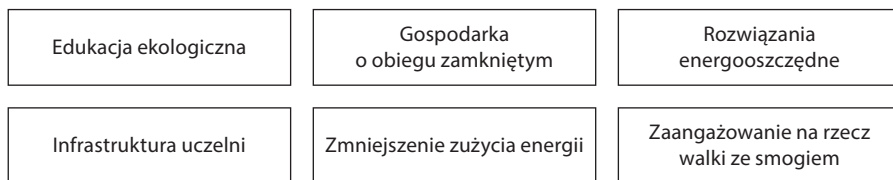
wysiłków podejmowanych na rzecz wdrażania systemowych metod osiągania coraz wyższych standardów w obszarze zrównoważonego rozwoju. Działania w obszarze zrównoważonego rozwoju podejmowane przez AGH zaprezentowano na rysunku 3.

Rysunek 2. Społeczny aspekt społecznej odpowiedzialności AGH

Źródło: opracowanie własne.

Rysunek 3. Środowiskowy aspekt społecznej odpowiedzialności AGH

Źródło: opracowanie własne.

Wskazane działania w ramach różnych aspektów społecznej odpowiedzialności mają charakter interdyscyplinarny – te same działania mogą bowiem realizować łącznie postulaty wskazywane w obszarze ekonomicznym i społecznym, czy ekonomicznym i środowiskowym (np. działania zmierzające do ograniczenia kosztów eksploatacyjnych poprzez wykorzystanie odnawialnych źródeł energii, czy realizacja projektów dofinansowanych ze źródeł zewnętrznych wdrażających prośrodowiskowe rozwiązania). W kon-

sekwencji działania CSR uczelni wymagają współpracy pomiędzy wieloma jednostkami. W ramach struktury organizacyjnej Akademii Górniczo-Hutniczej działa 7 pionów odpowiedzialnych za różne aspekty działalności uczelni. Na rysunku 4 wskazano zakres kompetencji poszczególnych jednostek i odpowiadające ich działalności aspekty społecznej odpowiedzialności. Podział wskazuje na dużą interdyscyplinarność działań poszczególnych pionów. Zgodnie z przedstawionym podziałem należy zauważyć, że wszelkie działania

podjęmowane przez jednostki organizacyjne Uczelni mają wymiar społeczny – działania prośrodowiskowe przekładają się bowiem na realizację postulatów społecznych związanych z poprawą jakości pracy i studiowa-

nia. Podobne rezultaty mają przedsięwzięcia o charakterze ekonomicznym, umożliwiające wdrożenie i finansowanie innowacji oraz wpływających na wzrost środków, którymi dysponuje Uczelnia.

Rysunek 4. Rodzaje działań z zakresu CSR podejmowanych przez piony AGH

Pion	Aspekt środowiskowy	Aspekt ekonomiczny	Aspekt społeczny
Proces Kształcenia	×		×
Pion Spraw Studenckich		×	×
Pion Nauki		×	×
Pion Współpracy		×	×
Pion Ogólny	×	×	×
Pion Kanclerza	×	×	×
Pion Biura Rektora	×	×	×

Źródło: opracowanie własne.

W oparciu o analizę ogólnodostępnych danych w trzech wskazanych aspektach można stwierdzić, że AGH w Krakowie gromadzi i upublicznia informacje będące podstawą do raportowania społecznego według przyjętych standardów i dobrych praktyk w zakresie społecznej odpowiedzialności. Przeprowadzona analiza jest pierwszym etapem opracowania raportu społecznego. W oparciu o dobre praktyki oraz dorobek naukowy w zakresie realizacji działań CSR i tworzenia raportów społecznych wyodrębnić można kolejne etapy prac prowadzących do powstania raportu społecznego polskiej uczelni.

Identyfikacja i zebranie danych o aktywności uczelni umożliwia dokonanie przeglądu wskaźników GRI pod kątem możliwości pozyskania ustandaryzowanych danych i raportowania za pomocą zdefiniowanych w Zasadach wskaźników. Przegląd ten powinien być realizowany w ścisłej współpracy z jednostkami uczelni odpowiedzialnymi za gromadzenie danych (m.in.: pion administracyjny, zamówień publicznych, kwestura, dział kadr). Kolejnym krokiem jest dobór wskaźników i obszarów, które zostaną przedstawione w raporcie, a następnie wprowadzenie jed-

nolitych zasad raportowania dla wszystkich jednostek uczelni w celu uzyskania porównywalnych danych. Każdy z etapów prac nad raportem wymaga zaangażowania interesariuszy wewnętrznych i zewnętrznych uczelni. W początkowym etapie prac będą to przede wszystkim interesariusze wewnętrzni: jednostka odpowiedzialna za działania CSR uczelni, władze uczelni, pracownicy administracyjni i przedstawiciele władz wydziałów. Po ustaleniu zasad raportowania niezbędne jest zaangażowanie w tworzenie raportu społecznego szerszych grup interesariuszy, w tym przede wszystkim pracowników naukowych, studentów organizacji współpracujących z uczelnią poprzez przeprowadzenie badań wizerunkowych, warsztatów, wykładów upowszechniających zagadnienia CSR, spotkań informacyjnych oraz komunikację online, m.in. poprzez media społecznościowe.

Od 2011 r. w ofercie zajęć dydaktycznych znajdują się przedmioty przybliżające koncepcję społecznej odpowiedzialności biznesu. W ramach opracowania raportu społecznego wskazane jest zaangażowanie studentów w proces raportowania, w ramach zajęć dydaktycznych.

Ostatnim etapem poprzedzającym publikację raportu jest określenie formuły prezentacji danych. Dobre praktyki w tym zakresie wskazują na możliwość opracowania wieloletniego planu zawierającego w diagnozie sytuacji wskaźniki raportowania społecznego, cyklicznego raportu społecznego lub przedstawienie zebranych danych w formie broszury, ulotki czy na stronie www uczelni. Forma prezentacji będzie każdorazowo pochodną przeprowadzonej analizy interesariuszy oraz strategii komunikacji uczelni. Publikacja raportu w przyjętej formie nie kończy procesu pozyskiwania i interpretacji danych. Jest to bowiem działanie ciągłe oraz wymagające podjęcia intensywnych działań na rzecz dotarcia do szerokich grup odbiorców, niezależnie od częstotliwości publikacji samego raportu.

Podsumowanie

Kluczowe w rozważaniu koncepcji społecznej odpowiedzialności w kontekście działalności szkół wyższych, jest ich nowa rola związana z kształceniem zgodnym z wymogami gospodarki. W dobie współczesnej globalizacji zmienia się system funkcjonowania otoczenia bliższego oraz dalszego uczelni, co wpływa bezpośrednio na kształtowanie społeczeństwa na szczeblu lokalnym, regionalnym oraz krajowym [Geryk, 2016]. W związku z tym w literaturze przedmiotu [Vallaes, 2013; Wigmore-Álvarez, Ruiz-Lozano, 2012; Pędziwiatr, Czaplicka-Kotas, Kulczycka, 2018] oraz w niniejszym artykule podkreślona jest konieczność prezentowania działań społecznie odpowiedzialnych uczelni w aspekcie społecznym, ekonomicznym, środowiskowym, gdzie szkoła wyższa rozpatrywana jest w sposób dualny, tj. jako organizacja posiadająca wartości moralno-etyczne, kreująca społeczeństwo obywatelskie oraz organizacja rynkowa tworząca usługę edukacyjną istotną dla globalnego rozwoju. Wyniki badań [Wilson, 2016; Nejati et al., 2011] poka-

zują, iż usystematyzowanie procedur raportowania społecznego przez uczelnie generowałoby wartość dodaną dla interesariuszy organizacji.

Pomimo rosnącej liczby podmiotów raportujących społecznie – zarówno podmiotów gospodarczych, działających dla zysku, jak również instytucji realizujących zadania w obszarze społecznym, naukowym, kulturalnym – żadna Polska uczelnia techniczna nie opracowała dotąd raportu w zakresie społecznej odpowiedzialności. Raportowanie społeczne uczelni wpisuje się tymczasem w obserwowane trendy i priorytety strategiczne w skali międzynarodowej i krajowej. Zagadnienie CSR jest przedmiotem debat, dyskusji i uzgodnień na forach organizacji międzynarodowych. Raporty społeczne opracowuje rosnąca liczba uczelni, w tym wszystkie notowane w czołówce Rankingu Szanghajskiego. Raporty w zakresie społecznej odpowiedzialności uczelni zagranicznych stanowią źródło dobrych praktyk przy opracowaniu założeń raportu społecznego polskiej uczelni. Realizacji postulatów społecznej odpowiedzialności i ich raportowaniu sprzyjają również działania w skali krajowej, m.in. podpisana 16.11.2017 r. Deklaracja Społecznej Odpowiedzialności Uczelni.

Akademia Górniczo-Hutnicza w Krakowie od lat podejmuje działania wpisujące się w koncepcję CSR i tym samym kwalifikujące się do raportowania społecznego w obszarze środowiskowym, ekonomicznym i społecznym. W oparciu o analizę ogólnodostępnych danych w obszarze społecznym, ekonomicznym i środowiskowym można stwierdzić, że Akademia Górniczo-Hutnicza w Krakowie gromadzi i upublicznia obecnie informacje będące podstawą do raportowania społecznego. Dane te mogą być podstawą do opracowania pierwszego raportu społecznego polskiej uczelni technicznej i stanowić mogą zbiór dobrych praktyk zarówno dla AGH przy przygotowaniu kolejnych cyklicznych raportów, jak również dla innych polskich szkół wyższych.

Istotnym aspektem wymagającym dalszych badań jest zatem analiza nie tylko działań uczelni w danych obszarach społecznej odpowiedzialności, ale także analiza dotychczasowych raportów społecznych uczelni

i próba wskazania wytycznych dla opracowania raportów CSR. Wytyczne te powinny być oparte na badaniach empirycznych interesariuszy wewnętrznych i zewnętrznych oraz dobrych praktykach uczelni zagranicznych.

Literatura

Academic Ranking of World Universities (2017). <http://www.shanghairanking.com/>.

Bowen H. (1953). *The Social Responsibilities of Businessman*. New York: Harper.

Clark B.R. (1998). *Creating entrepreneurial universities: organizational pathways of transformation. Issues in Higher Education*. New York: Elsevier Science Regional Sales.

Cybał-Michalska A. (2015). „Społeczna odpowiedzialność uczelni wyższych”, *Rocznik Lubuski*, t. 41, cz. 2, s. 89–96.

Deklaracja Społecznej Odpowiedzialności Uczelni (2017). Warszawa: Ministerstwo Rozwoju, http://www.mirr.gov.pl/media/46898/Deklaracja_SOU.pdf.

Dubigeon O. (2006). *Legal Obligations and Local Practices in Corporate Social Responsibility*, w: J. Allouche (red.), *Corporate Social Responsibility, Vol. 1: Concepts, Accountability and Reporting* (s. 254–283). New York: Palgrave Macmillan.

Europa 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu (2010). Komunikat Komisji Europejskiej, COM (2010) 2020 wersja ostateczna.

Fijałkowska J. (2012). „Społeczna odpowiedzialność wyzwaniem dla rachunkowości”, *Przedsiębiorczość i Zarządzanie*, t. XIII, z. 1, s. 141–154.

Frederick W.C. (1960). „The Growing Concern Over Business Responsibility”, *California Management Review*, No. 2(4), s. 54–61.

Geryk M. (2016). „Zmiany funkcjonowania uczelni w polskim systemie szkolnictwa wyższego, czyli interesariusze mają głos”, *Przedsiębiorczość i Zarządzanie*, t. 17, z. 4, cz. 1 Między teorią i praktyką zarządzania: dokonania, dylematy, inspiracje: nauka dla praktyki gospodarczej i samorządowej, s. 47–58.

Global Compact (2007). *The principles for responsible management education*. United Nations Global Compact Office, www.unglobalcompact.org/docs/news_events/8.1/PRME.pdf.

GRI Standards (2013). <https://www.globalreporting.org/standards>.

Jastrzębska E. (2015). „Środowisko przyrodnicze jako niemy interesariusz społecznie odpowiedzialnego przedsiębiorstwa. Dobre praktyki biznesu w Polsce”, *Logistyka Odzysku*, nr 2(15), s. 49–51.

Koneczna R. (2014). *CSR i jego narzędzia jako element strategii firm – praktyczny przewodnik*. Kraków: Wydawnictwo IGSMiE PAN.

Kowalski R. (2016). „Społeczna odpowiedzialność biznesu – perspektywa krytyczna”, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie*, nr 5(953), s. 71–88.

Leja K. (2013). *Zarządzanie uczelnia: Koncepcje i współczesne wyzwania*. Warszawa: Wolters Kluwer.

Lo C.W.H., Pang R.X., Egri C.P., Li P.H.Y. (2017). „University Social Responsibility: Conceptualization and an Assessment Framework”, w: D. Shek, R. Hollister (red.), *University Social Responsibility and Quality of Life. Quality of Life in Asia*, tom 8. Singapur: Springer.

McGuire J.W. (1963). *Business and society*. New York: McGraw-Hill.

Nejati M., Shafaei A., Salamzadeh Y., Daraei M. (2011). „Corporate social responsibility and universities: A study of top 10 world universities' websites”, *African Journal of Business Management*, vol. 5, no. 2, s. 440–447.

Odnowiona strategia Unii Europejskiej na lata 2011–2014 dotycząca Społecznej Odpowiedzialności Przedsiębiorstw (2011). Komunikat Komisji Europejskiej, COM (2011) 681.

OECD (2011). *Wytyczne OECD dla przedsiębiorstw wielonarodowych*. OECD Publishing, https://www.mirr.gov.pl/media/40648/wytyczne_oecd.pdf.

Pędziwiatr E., Czaplicka-Kotas A., Kulczycka J. (2018). „Aspekty środowiskowe społecznej odpowiedzialności uczelni”, *Aura*, nr 5, s. 16–17.

Płonka M. (2015). „Ekonomia społeczna a koncepcja polityki społecznej państwa. Model polski”, *Ekonomia Społeczna*, nr 2, s. 85–100.

Raport Społeczny 2012–2014 (2014). Wydział Informatyki i Komunikacji Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, https://www.ue.katowice.pl/fileadmin/_migrated/content_uploads/raport_spoeczny_WliK_lipiec2014.pdf.

Shek D.T.L., Yuen-Tsang A.W.K., Ng E.C.W. (2017a). „University Social Responsibility (USR): Insight from the Historical Roots to the Contemporary Challenges”, w: D. Shek, R. Hollister (red.), *University Social Responsibility and Quality of Life. Quality of Life in Asia*, tom 8. Singapur: Springer. DOI: 10.1007/978-981-10-3877-8_3.

Shek D.T.L., Yuen-Tsang A.W.K., Ng E.C.W. (2017b). „USR Network: A Platform to Promote University Social Responsibility”, w: D. Shek, R. Hollister

(red.), *University Social Responsibility and Quality of Life. Quality of Life in Asia*, tom 8. Singapur: Springer. DOI:10.1007/978-981-10-3877-8_2.

Sprawozdanie Rektora Akademii Górniczo-Hutniczej im. Stanisława Staszica w Krakowie z działalności uczelni w 2016 r. (2017). https://www.agh.edu.pl/fileadmin/default/templates/images/Aktualnosci/aktualnosci/_2017/0630/Sprawozdanie_wladz_AGH_2016.pdf (dostęp: 15.12.2017).

Sznajder M. (2013). „Korzyści z wdrożenia koncepcji społecznej odpowiedzialności biznesu (z uwzględnieniem koncepcji interesariuszy)”, *Ekonomia i Zarządzanie*, nr 2 (5), s. 194–211.

Vadi M., Haldma T. (2010). „Knowledge transfer through university-industry relations: Some aspects of organizational culture”, *Discussion on Estonian Economic Policy*, vol. 18.

Vallaey F. (2013). *Defining social responsibility: a matter of philosophical urgency for university*. Global University Network for Innovation, <http://www.guninetwork.org/articles/defining-social-responsibility-matter-philosophical-urgency-universities>.

Vasilescu R., Barna C., Epure M., Baicu C. (2010). „Developing university social responsibility: A model

for the challenges of the new civil society”, *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, vol. 2, iss. 2, s. 4177–4182.

Wigmore-Álvarez A., Ruiz-Lozano M. (2012). „University Social Responsibility (USR) in the Global Context: An Overview of Literature”, *Business & Professional Ethics Journal*, vol. 31, no. 3–4, s. 475–498. DOI: 10.5840/bpej2012313/424.

Wilson C. (2016). „CSR Reporting and the University”, *Honors College Capstone Experience/Thesis Projects*, Paper 638, https://digitalcommons.wku.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1645&context=stu_hon_theses.

Strony internetowe:

www.agh.edu.pl
www.cam.ac.uk
www.ed.ac.uk
www.green.harvard.edu
www.le.ac.uk
www.sustainable.stanford.edu
www.sustainable.yale.edu

Social responsibility activities of higher education institutions – good practices

Summary: An implementation of the knowledge economy influence on changes in higher education. A significant element of the concept is introducing an effective knowledge management mechanism, which lead to greater competitiveness and innovation of the university in both a Polish and international context. Therefore in the university's strategic areas of action it is necessary to present not only scientific achievements but also social, ecological and economic factors in the form of social reports, in accordance with the concept of social responsibility and new role of universities as the organizations serving its environment. There are many examples of good practices developed by foreign universities, which interpret the university social responsibility in a different way, depending on their development strategies. So far social responsibility report has not been published by any Polish technical university. The aim of the article is to review the university social responsibility practices in the foreign universities as well as to present the stages of social responsibility reporting in the technical university on the example of AGH University of Science and Technology. The article states that AGH has developed significant number of good practices in social responsibility, which have not yet been presented in the form of social report.

Keywords: CSR, USR, social reporting, sustainable development.

Prawa autorskie i licencja / Copyright and License

Artykuł opublikowano na licencji Creative Commons
 Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne – Bez utworów zależnych 3.0 Polska
<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/pl/>

This article is published under the terms of the Creative Commons
 Attribution – NonCommercial – NoDerivs (CC BY-NC-ND 3.0) License
<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>

Ekonomia współdzielenia w opinii urzędników i przedsiębiorców województwa świętokrzyskiego – wnioski z badań empirycznych¹

Marcin Banaszek*

Streszczenie: Ekonomia współdzielenia jest zjawiskiem społeczno-ekonomicznym polegającym na bezpośrednim świadczeniu usług przez ludzi, współtworzeniu oraz współużytkowaniu dostępnych zasobów. Jej głównym celem jest przejście z własności na dostęp. Celem artykułu jest przedstawienie ekonomii współdzielenia w kontekście miejskiej problematyki w świadomości urzędników i przedsiębiorców województwa świętokrzyskiego. W badaniach, które miały charakter zarówno jakościowy, jak i ilościowy, zastosowano metodę sondażu diagnostycznego i dwie techniki badawcze: technikę wywiadu pogłębionego i technikę ankiety. Narzędziami, jakimi posłużono się w celu przeprowadzenia badań, były kwestionariusz wywiadu i kwestionariusz ankiety. Ekonomia współdzielenia jest zjawiskiem relatywnie słabo rozwiniętym w województwie świętokrzyskim. Zaufanie jest jednym z niewrażliwych czynników, które umożliwiają funkcjonowanie ekonomii współdzielenia.

Słowa kluczowe: ekonomia współdzielenia, ekonomia społeczna, rozwój, miasto, konsumpcjonizm.

Wprowadzenie

W wyniku rozwoju gospodarki cyfrowej wyłania się stosunkowo nowa forma działalności gospodarczej, zwana ekonomią współdzielenia (ang. *sharing economy*). Nowy nurt ekonomiczno-społeczny zbudowany wokół współdzielenia zasobów ludzkich i materialnych wywołuje zarówno pozytywne, jak i negatywne reakcje. Część z nich może wynikać z różnorakiego sposobu definiowania oraz interpretowania tego zjawiska. Niewątpliwie jednak ekonomia współdzielenia to przejaw przedsiębiorczości – lepszej, bardziej ekologicznej, zgodnej z ideą zrównoważonego rozwoju. W wielu miastach na świecie ekonomia współdzielenia staje się trendem będącym alternatywnym kierunkiem w myśleniu

o przyszłości miast, przed którymi stoją liczne wyzwania związane z poprawą jakości życia, czy wzmocnieniem konkurencyjności. Celem artykułu jest przedstawienie ekonomii współdzielenia w kontekście miejskiej problematyki w świadomości urzędników i przedsiębiorców województwa świętokrzyskiego. W badaniach, które miały charakter zarówno jakościowy, jak i ilościowy zastosowano metodę sondażu diagnostycznego i dwie techniki badawcze: technikę wywiadu pogłębionego i technikę ankiety. Narzędziami, jakimi posłużono się w celu przeprowadzenia badań, były kwestionariusz wywiadu i kwestionariusz ankiety.

* **Marcin Banaszek**

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach
e-mail: banaszek.marcin92@gmail.com

¹ Praca naukowa finansowana ze środków budżetowych na naukę w latach 2016-2018, jako projekt badawczy w ramach programu „Diamantowy Grant”.

1. Teoretyczne i definicyjne ujęcie ekonomii współdzielenia

Ekonomia współdzielenia to jedna z form odpowiedzi na kryzys ekonomiczny, społeczny i ekologiczny, który w większym bądź mniejszym stopniu daje się we znaki od co najmniej dekady. W obliczu nadmienionych kryzysów na znaczeniu zyskała ekonomia społeczna, która odnosi się do wielu sfer życia społecznego, a jej kluczową zasadą jest reinwestowanie zysków na rzecz wspólnoty [Banaszek, 2016, s. 51]. Ekonomia współdzielenia wpisuje się w obszar ekonomii społecznej i jest formą aktywności opartej na rozwiązaniach peer-to-peer, która polega na otrzymywaniu, udostępnianiu, dzieleniu się dostępem do różnych dóbr i usług za pośrednictwem internetowych platform opartych na społeczności użytkowników [Hamari, Sjöklint, Ukkonen, 2015, s. 1]. Zdaniem G. Petropoulos ekonomia współdzielenia polega na kojarzeniu ze sobą użytkowników online, którzy wyrażają chęć dzielenia się ze sobą dobrami i usługami. Przy pomocy platform internetowych strona podaźowa (posiadająca nadmiar któregoś z zasobów) spotyka się ze stroną popytową [Petropoulos, 2017, s. 1–3]. Według A. Sundararajana ekonomia współdzielenia składa się z trzech elementów: platformy, przedsiębiorców oraz konsumentów. Przedsiębiorcy wraz z konsumentami to tzw. peers. Natomiast platforma internetowa służy do pobierania prowizji, dokonywania wszelkiego rodzaju opłat za dobra i usługi, a także jest miejscem budowania reputacji społeczności internetowej [Sundararajan, 2014, s. 45]. Katalizatorem, który przyczynił się do powstania ekonomii współdzielenia, był nieustanny dostęp do Internetu oraz innowacyjna komunikacja [Rifkin, 2016, s. 250]. Rozwój ekonomii współdzielenia jest szansą i wyzwaniem, które już teraz przyczynia się do zmiany modeli biznesowych oraz funkcjonowania rynku [Dorda, 2015, s. 30].

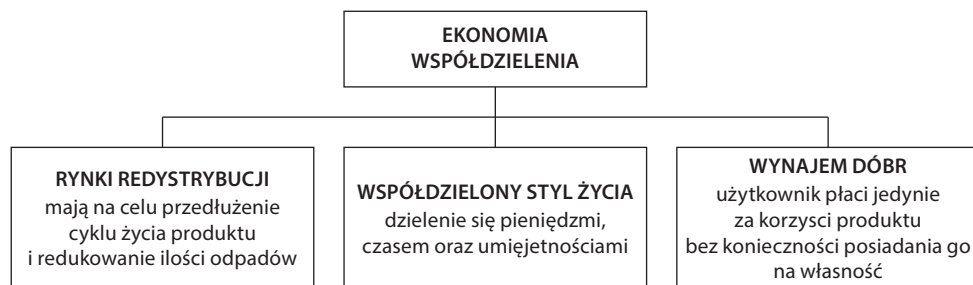
Ekonomia współdzielenia jest zjawiskiem nie do końca jeszcze zdefiniowanym. Występuje wiele jej nazw, np.: gospodarka współpracy, wspólna konsumpcja, *collaborative economy*, *peer to peer economy*, które używane są zamiennie lub stanowią określony element pojęcia ekonomii współdzielenia, dlatego może pojawiać się problem z jego zrozumieniem. Jednak dyskusja dotycząca nazewnictwa wydaje się być drugorzędną kwestią wobec samej istoty ekonomii współdzielenia.

Ekonomia współdzielenia jest przejawem powszechnej cyfryzacji, która rewolucyjnie zmienia rzeczywistość. Obecnie młode pokolenie wychowywane w czasach wirtualnych wspólnot jest bardziej (niż starsze pokolenia) otwarte na model wspólnotowy. Młode pokolenie stanowi przykład nowego plemienia, które M. Maffesoli charakteryzował przez pryzmat nowych wartości emocjonalnych i intelektualnych [Maffesoli, 2008, s. 86]. Rozwój miast oraz przywracanie utraconych wspólnot lokalnych jest bardzo ważnym zadaniem, dlatego badania naukowe ukierunkowane na problematykę ekonomii współdzielenia wydają się być fundamentalnym aspektem wpisującym się w rozmyślania o ponowoczesnej gospodarce i ponowoczesnym rozwoju miast.

Analizując ekonomię współdzielenia można dostrzec jej różne typologie. R. Botsman [2010] podzieliła *sharing economy* na trzy główne kategorie (zob. rys. 1). Są to: 1) rynki redystrybucji – ich głównym celem jest przedłużenie cyklu życia produktu oraz ograniczenie ilości odpadów; 2) współdzielony styl życia – polega on na dzieleniu się czasem, umiejętnościami, np. jedna osoba oferuje wyprowadzenie psa na spacer w zamian za naukę języka angielskiego; 3) wynajem dóbr – użytkownicy płacą tylko za czas użytkowania danego dobra, nie muszą posiadać go na własność, dzięki czemu nie ponoszą stałych kosztów związanych z utrzymaniem tego dobra, np. w przypadku użytkowania samochodu, użytkownik płaci tylko za czas jazdy, nie ponosi kosztów zwią-

zanych z ubezpieczeniem samochodu czy jego ewentualnymi naprawami.

Rysunek 1. Podział ekonomii współdzielenia według R. Botsman

Źródło: opracowanie własne na podstawie: [Botsman, Rogers, 2010].

Można również wyróżnić następujące usługi bazujące na założeniach ekonomii współdzielenia: współużytkowanie samochodów (np. car-sharing, Car2Go, Uber, Zipcar); współużytkowanie rowerów (np. Nextbike, Veturillo); współużytkowanie skuterów elektrycznych (np. Blinker); wspólne przejazdy prywatnym samochodem między miastami (np. BlaBla-Car); usługi transportowe – przesyłka paczek (np. jadedziore.pl); udostępnianie mieszkań lub pokoju na wynajem krótkoterminowy (np. Airbnb, HomeAway); edukacja online (np. Coursera, Skillshare); świadczenie usług przez prywatne osoby (np. TaskRabbit, SkillHunt); powierzchnie coworkingowe – biura do wspólnej pracy (np. Business Link); współfinansowanie projektów oraz pożyczki od osób prywatnych (np. PolakPotrafi.pl, Trejdoo.com); żywność (np. LokalnyRolnik.pl, RanoZebrane.pl).

W kontekście miejskiej problematyki ekonomia współdzielenia również zyskuje na znaczeniu. Miasta na całym świecie próbują dostosować się do innowacyjnego modelu ekonomicznego, jakim jest wspólna konsumpcja. Skutecznie wykorzystywana ekonomia współdzielenia, o czym świadczą przykłady takich miast jak Seul czy Amsterdam, może być narzędziem polityki miejskiej, która prowadzi nie tylko do ożywienia gospodarki,

ale także do zacieśniania relacji w lokalnych wspólnotach [Dorda, 2015, s. 30].

2. Ekonomia współdzielenia w świetle wyników autorskich badań

2.1. Ekonomia współdzielenia w opinii urzędników województwa świętokrzyskiego

Celem prowadzonych badań była diagnoza obecnego stanu wiedzy urzędników województwa świętokrzyskiego w zakresie ekonomii współdzielenia, uwzględniając kontekst problematyki miejskiej. Badanie przeprowadzono za pomocą kwestionariusza wywiadu na próbie liczącej 14 urzędników Urzędu Marszałkowskiego województwa świętokrzyskiego. Badanie było realizowane w okresie od lipca do września 2017 r.

Grono ekspertów stanowili dyrektorzy lub (w przypadku ich nieobecności) zastępcy dyrektorów departamentów oraz równorzędnych departamentom jednostek organizacyjnych Urzędu Marszałkowskiego województwa świętokrzyskiego. Wśród badanych respondentów było 8 mężczyzn i 6 kobiet. Ich średni wiek wynosił 48 lat. Zdecydowana większość respondentów zamieszkuje miasta województwa świętokrzyskiego. Tylko trzech respondentów to mieszkańcy wsi. Z dokonanej analizy stażu

pracy urzędników wynika, że każdy z nich przepracował średnio 26 lat. Wszyscy badani mają wyższe wykształcenie. Na stanowiskach kierowniczych w departamentach Urzędu Marszałkowskiego województwa świętokrzyskiego przeważają mężczyźni.

Pierwsze pytanie, które zadano respondentom, dotyczyło znajomości pojęcia *ekonomia współdzielenia*. Tylko pięciu badanych zadeklarowało, że spotkało się z tym terminem, jednak definicja tego pojęcia jest im nieznana. Pozostali respondenci nigdy wcześniej nie spotkali się z pojęciem *ekonomia współdzielenia*. Warto w tym miejscu wspomnieć, że po przedstawieniu przez autora definicji ekonomii współdzielenia zdecydowana większość badanych potrafiła podać konkretne przykłady firm i usług bazujących na założeniach *sharing economy* wyjaśniając, że samo pojęcie jest nieznane, ale idea tak.

Respondenci zostali zapytani o to, które miasta województwa świętokrzyskiego wyróżniają się otwartością na ekonomię współdzielenia. Badani wskazali na sześć miast: Starachowice, Kielce, Busko-Zdrój, Staszów, Ostrowiec Świętokrzyski i Skarżysko-Kamienna. Zdaniem urzędników są to miasta, które wyróżniają się na tle innych miast województwa świętokrzyskiego. Miasta te posiadają plan ogólnego rozwoju, prowadzą działania mające na celu poprawę warunków życia. W tych miastach można wykorzystać przede wszystkim narzędzia ekonomii współdzielenia w zakresie turystyki i transportu.

Urzędnicy podkreślają, że możliwości rozwoju ekonomii współdzielenia w miastach województwa świętokrzyskiego są duże, jednak najpierw musi się zmienić mentalność mieszkańców i władz samorządowych. „Największą szansę na wprowadzenie ekonomii współdzielenia w miastach naszego województwa mają systemy rowerów miejskich. Myślę, że z czasem pojawiają się również inne formy, ale potrzeba na to trochę czasu” (Dyrektor Departamentu Promocji, Edukacji, Kultury, Sportu i Turystyki). „Wprowadzenie

narzędzi ekonomii współdzielenia musi iść za zmianą mentalności społeczeństwa. Jesteśmy województwem małym, przebijającym się, próbującym doścignąć większe aglomeracje. Takie wypożyczalnie rowerów miejskich moim zdaniem mogłyby się przyjąć w Sandomierzu, w miastach, gdzie mamy rozwiniętą turystykę – rowery mogą ułatwić przemierzanie dróg turystycznych” (Dyrektor Departamentu Organizacyjno-Administracyjnego). Odmienne zdania był Dyrektor Wojewódzkiego Zarządu Transportu, który uważa, że „podejmowane przez władze samorządowe działania są zależne od finansów.

Gdyby narzędzia ekonomii współdzielenia były odpłatne to myślę, że zostałyby wprowadzone i przyjęłyby się w miastach województwa świętokrzyskiego. Póki co nie mamy środków by inwestować w nowe rozwiązania, które być może poprawiłyby jakość życia mieszkańców miast”.

Rozwój ekonomii współdzielenia w miastach województwa świętokrzyskiego determinowany jest przez wiele czynników, które mogą ułatwić lub utrudnić jej rozwój – o te czynniki zostali zapytani badani (zob. tab. 1). Zdaniem respondentów mentalność mieszkańców oraz zaufanie społeczne są pierwszymi czynnikami, które mogą ułatwić rozwój ekonomii współdzielenia. „Musi zmienić się mentalność społeczeństwa, które nie przywiązuje aż takiej wagi do własności. Warunkiem niezbędnym do tego, żeby ekonomia współdzielenia w różnych dziedzinach zafunkcjonowała jest wyższy poziom zaufania społecznego. Przekłada się to na szeroko rozumiany kapitał społeczny, aktywność społeczną w różnych dziedzinach, wiąże się to z dostatkiem, poczuciem bezpieczeństwa, zaufaniem. Musimy zmienić myślenie na prospołeczne i być bardziej aktywni w swojej lokalnej społeczności” (Zastępca Dyrektora Departamentu Polityki Regionalnej).

Niewątpliwie ważnym czynnikiem, który może przyczynić się do rozwoju ekonomii współdzielenia w miastach województwa

świętokrzyskiego, jest edukacja. Ważne, aby podejmować działania mające na celu uświadomienie i edukowanie nie tylko społeczeństwa, ale także władz samorządowych. Czynnikiem, który może ułatwić rozwój ekonomii

współdzielenia to również dostępne środki finansowe, „które władze mogą pozyskać z Unii Europejskiej” (Dyrektor Departamentu Organizacyjno-Administracyjnego).

Tabela 1. Czynniki ułatwiające i utrudniające rozwój ekonomii współdzielenia w miastach województwa świętokrzyskiego

Czynniki ułatwiające rozwój ekonomii współdzielenia	Czynniki utrudniające rozwój ekonomii współdzielenia
• mentalność mieszkańców • zaufanie społeczne i dobrobyt • otwartość i aktywność mieszkańców • świadomość mieszkańców • edukacja z zakresu ekonomii współdzielenia • świadomość władz samorządowych • strategie miast uwzględniające założenia ekonomii współdzielenia • wzajemne dbanie o dobro wspólne • społeczeństwo w wieku produkcyjnym • dostępne środki finansowe • specjalizacja miasta, np. turystyka • współpraca międzyludzka • chęć wspólnego użytkowania • tworzenie wspólnoty współpracy • otwartość na drugiego człowieka • budowanie poczucia odpowiedzialności	• brak zaufania społecznego • brak środków finansowych • mentalność społeczeństwa • ubóstwo ekonomiczne • brak myślenia prospołecznego • starzejące się społeczeństwo • stereotypy • nierówności w społeczeństwie • brak edukacji z zakresu ekonomii współdzielenia • brak edukacji z zakresu wykorzystania nowych technologii • brak społeczeństwa obywatelskiego • niewykwalifikowani politycy • brak zaangażowania mieszkańców • brak wzajemnego szacunku • brak wzajemnego dbania o dobro wspólne • emigracja młodych ludzi • brak zrozumienia • brak zaufania do nowych form współpracy

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Do czynników, które mogą utrudnić rozwój ekonomii współdzielenia w województwie świętokrzyskim urzędnicy zaliczyli brak zaufania społecznego, które w przypadku ekonomii współdzielenia ma ogromne znaczenie, „choć młoda generacja mieszkańców zmienia proporcje i zwiększa zaufanie społeczne” (Dyrektor Departamentu Promocji, Edukacji, Kultury, Sportu i Turystyki). Czynnikiem utrudniającym rozwój ekonomii współdzielenia może być fakt, że „obserwujemy odpływ młodych ludzi, szczególnie z Kielc. Generalnie jest on duży i to nie sprzyja, bo społeczeństwo się starzeje. Mało jest miejsc dla seniorów, w których mogliby liczyć na informację, które by ich edukowały o możliwościach wykorzystania nowych technologii. Brak jest miejsc, które byłyby pozytywnie postrzegane. Następnie wskazać trzeba na

niski status materialny i brak odpowiedzialność za cudzą rzecz” (Dyrektor Departamentu Wdrażania Funduszy Społecznych).

Respondenci zostali zapytani również o szanse i zagrożenia, jakie mogą wynikać z realizacji założeń ekonomii współdzielenia w miastach województwa świętokrzyskiego (zob. tab. 2). Do najczęściej wymienianych szans należy zaliczyć przede wszystkim tańsze podróżowanie, oszczędności, mobilność mieszkańców oraz dostęp do zwiększonej ilości dóbr i usług.

Ekonomia współdzielenia stwarza nie tylko szanse, ale i zagrożenia. Zdaniem badanych największym zagrożeniem są przepisy prawne i kwestie związane z podatkiem CIT, PIT oraz VAT. Z prawnego punktu widzenia należałoby określić, kim są podmioty, które uczestniczą w wymianie gospodarczej bazującej na

założeniach ekonomii współdzielenia, jakie mają prawa i obowiązki. Dodatkowo według respondentów zagrożone mogą być przepisy dotyczące ochrony konsumentów (prosumentów) i ochrony danych osobowych. Zdaniem Dyrektora Departamentu Wdrażania Europejskiego Funduszu Regionalnego zagrożeniem może być również „zachowanie mieszkańców,

mowa tu o dewastacjach mienia publicznego – nie moje, to zniszczę, ale widzę więcej plusów, niż minusów. Ekonomia współdzielenia przyczynia się do budowania wspólnoty lokalnej i myślę, że będzie bardziej nastawione społeczeństwo na dbanie o nasze wspólne dobro, a nie tylko czyjeś”.

Tabela 2. Szanse i zagrożenia wynikające z realizacji założeń ekonomii współdzielenia

Szanse	Zagrożenia
• zwiększenie oszczędności • tańsze podróżowanie • lepszy komfort życia • budowanie lokalnej wspólnoty • dążenie do zdrowej konsumpcji • podniesienie atrakcyjności miast • wzajemne usługi edukacyjne • lepsza mobilność mieszkańców • zwiększona ochrona środowiska • dostęp do większej ilości dóbr i usług • maksymalne wykorzystanie zasobów poprzez efektywne wspólne użytkowanie • otwarta wiedza oraz edukacja • możliwości podróżowania osób mniej zamożnych • zawarcie nowych znajomości • lepsze poznawanie odwiedzanych miejsc • zwiększenie liczby miejsc pracy	• niekorzystne przepisy prawne • kwestie podatkowe • ochrona konsumentów • ochrona danych osobowych • niska jakość usług • brak gwarancji otrzymania zamawianych dóbr lub usług • problemy z ewentualnym dochodzeniem roszczeń • brak odpowiedzialności • dewastacje mienia publicznego

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Badanie kończyło pytanie o perspektywę rozwoju ekonomii współdzielenia w miastach województwa świętokrzyskiego. Zdaniem respondentów ekonomia współdzielenia w sposób naturalny będzie się rozwijać: „Ważne jest, aby społeczeństwo miało pozytywne nastawienie do nowych projektów. Wszystkie narzędzia mogą wpłynąć pozytywnie na rozwój miast województwa świętokrzyskiego. Jestem optymistycznie nastawiony do ekonomii współdzielenia” (Dyrektor Wojewódzkiego Zarządu Transportu). Niewątpliwie bardzo ważną rolę będzie odgrywać edukacja: „Najpierw należy wyedukować społeczeństwo, później można wprowadzać np. wypożyczalnie rowerów, samochodów. Można wprowadzać powoli takie narzędzia,

dzięki którym ludzie zobaczą, że mogą przyczynić się do chociażby ochrony środowiska i jednocześnie mogą w ten sposób wiele zaoszczędzić” (Zastępca Dyrektora Departamentu Ochrony Zdrowia). Dyrektor Departamentu Wdrażania Europejskiego Funduszu Regionalnego również jest optymistycznie nastawiona do przyszłości ekonomii współdzielenia w miastach województwa świętokrzyskiego: „Mam nadzieję, że znane narzędzia zostaną wykorzystane i przyczynią się do poprawy jakości życia mieszkańców miast. Odbiór młodych ludzi jest bardzo pozytywny w zakresie wykorzystywania tych narzędzi, więc myślę, że władze będą wprowadzać te rozwiązania do strategii rozwoju miast”

(Dyrektor Departamentu Wdrażania Europejskiego Funduszu Regionalnego).

Sharing economy to ciągle kształtujące się zjawisko. Trudno jednoznacznie określić jej przyszłość. Niewątpliwie zachodzące zmiany społeczno-gospodarcze i rozwój technologii będą miały duży wpływ na jej dalszy rozwój. Nie ma pewności co do optymistycznych wizji respondentów dotyczących przyszłości ekonomii współdzielenia w województwie świętokrzyskim. Jedno natomiast jest pewne – dotychczasowy styl życia mieszkańców miast musi ulec zmianie. Badania wskazują, że współczesny tryb życia mieszkańców miast (szczególnie metropolii) bezpośrednio zagraża Ziemi. Należy poszukiwać rozwiązań, które w znacznym stopniu mogłyby ograniczyć eksploatację środowiska naturalnego i ekosystemu. Jednym z takich rozwiązań może być właśnie ekonomia współdzielenia.

2.2. *Ekonomia współdzielenia w opinii przedsiębiorców województwa świętokrzyskiego*

Celem prowadzonych badań była diagnoza obecnego stanu wiedzy przedsiębiorców woje-

wództwa świętokrzyskiego w zakresie ekonomii współdzielenia z uwzględnieniem kontekstu problematyki miejskiej. Badania ilościowe przeprowadzono za pomocą kwestionariusza ankiety na próbie liczącej 45 przedsiębiorców zrzeszonych w Świętokrzyskim Związku Pracodawców Prywatnych „Lewiatan”, posiadających siedzibę swojej firmy na terenie województwa świętokrzyskiego. Bania realizowane były od sierpnia do końca grudnia 2017 r. Kwestionariusz ankiety składał się z szesnastu pytań zamkniętych oraz jednego nieobowiązkowego pytania otwartego. Badania prowadzone były on-line oraz w oparciu o indywidualny kontakt badacza z respondentem podczas odbywającego się szkolenia dla przedsiębiorców.

W badanej populacji nieznacznie przeważali mężczyźni, którzy stanowili 53,3% wszystkich respondentów. Najliczniejszą grupę stanowili przedsiębiorcy w przedziale wiekowym od 46 do 55 lat. Większość przedsiębiorców (82,2%) w swoich firmach zatrudnia do dziesięciu pracowników. Blisko 30% firm reprezentowanych przez przedsiębiorców funkcjonuje na rynku powyżej 20 lat (zob. tab. 3).

Tabela 3. Charakterystyka przedsiębiorstw reprezentowanych przez respondentów

	Częstość	Procent
Liczba pracowników zatrudnionych w przedsiębiorstwie	45	100,00
do 10 osób	37	82,2
10–49 osób	6	13,3
50–250 osób	2	4,4
Liczba lat funkcjonowania przedsiębiorstwa na rynku	45	100,00
do 1 roku	3	6,7
1–5 lat	10	22,2
6–10 lat	5	11,1
11–15 lat	7	15,6
16–20 lat	8	17,8
powyżej 20 lat	12	26,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Biorąc pod uwagę zasięg działalności przedsiębiorstw reprezentowanych przez badanych respondentów, dominowały te, które działają na rynku międzynarodowym

– stanowiły one 33,3% całej populacji badawczej. Najczęściej przedsiębiorstwa prowadzą działalność w branży usługowej (53,3%) oraz handlowej (26,7%).

Ekonomia współdzielenia jest pojęciem rozpoznawalnym wśród przedsiębiorców województwa świętokrzyskiego. Blisko 60% badanych deklaruje, że zetknęło się z nim.

Ekonomia współdzielenia jest zatem bardziej rozpoznawalna wśród przedsiębiorców niż wśród urzędników województwa świętokrzyskiego.

Tabela 4. Rozkład odpowiedzi na pytanie: Czy korzystał/a lub słyszał/a Pan/Pani o poszczególnych usługach bazujących na założeniach ekonomii współdzielenia?

	Tak słyszałem/am i korzystałem/am		Tak słyszałem/am, ale nie korzystałem/am		Nie słyszałem/am, ale korzystałem/am (nieświadomie)		Nie słyszałem/am i nie korzystałem/am	
	częstość	udział	częstość	udział	częstość	udział	częstość	udział
Współużytkowanie samochodów (np. car-sharing: Autolib, Car2Go, Zipcar, Uber)	5	11,1	31	68,9	2	4,4	7	15,6
Współużytkowanie rowerów miejskich (np. Veturillo, Nextbike)	5	11,1	34	75,6	1	2,2	5	11,1
Współużytkowanie skuterów elektrycznych (np. Blink)	2	4,4	18	40,0	2	4,4	23	51,1
Wspólne przejazdy prywatnym samochodem między miastami (np. BlaBlaCar)	13	28,9	29	64,4	1	2,2	2	4,4
Usługa transportowa – przesyłka paczek (np. jadedziore.pl)	5	11,1	18	40,0	0	0	22	48,9
Udostępnianie mieszkania lub pokoju na wynajem krótkoterminowy (np. Airbnb, HomeAway)	6	13,3	28	62,2	0	0	11	24,4
Edukacja online, m.in. kursy, wykłady online (np. Skillshare, Codecademy, Edx)	10	22,2	25	55,6	0	0	10	22,2
Świadczenie usług przez prywatne osoby (np. TakeTask, Sir Local, SkillHunt, TaskRabbit)	16	35,6	0	0	4	8,9	25	55,6
Powierzchnie coworkingowe – biura do wspólnej pracy (np. Business Link, MyMeetingRoom)	21	46,7	0	0	2	4,4	22	48,9
Współfinansowanie projektów oraz pożyczki od osób prywatnych (PolakPo- trafi.pl, Trejdo.com, Kokos, Beesfund)	5	11,1	18	40,0	1	2,2	21	46,7
Sprzedaż produktów spożywczych bez pośredników – bezpośrednio od producenta (np. LokalnyRolnik.pl, RanoZebrano.pl)	3	6,7	32	71,1	0	0	10	22,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Do najbardziej znanych usług, z których korzystali respondenci, należą powierzchnie coworkingowe – biura do wspólnej pracy. Przedsiębiorcy słyszeli, ale nie korzystali z takich usług jak współużytkowanie samocho-

dów (np. car-sharing Autolib, Car2Go), współużytkowanie rowerów miejskich (np. Veturillo, Nextbike) czy sprzedaż produktów spożywczych bez pośredników – bezpośrednio od producenta (np. LokalnyRolnik.pl, RanoZe-

brano.pl). Do najmniej znanych usług bazujących na założeniach ekonomii współdzielenia należy zaliczyć współfinansowanie projektów, pożyczki od osób prywatnych (np. PolakPotrafi.pl) oraz współużytkowanie skuterów elektrycznych (np. Blinker) (zob. tab. 4).

Respondenci zostali poproszeni o odniesienie się do siedmiu stwierdzeń (zob. tab. 5), które miały na celu zdiagnozowanie postaw sprzyjających bądź stanowiących barierę dla rozwoju ekonomii współdzielenia. Na podstawie uzyskanych wyników można przyjąć, że na ogół przedsiębiorcy mają postawy sprzyjające

ekonomii współdzielenia. Dla 80% respondentów dostęp do zasobów jest ważniejszy niż ich posiadanie, a 40% badanych jest w stanie obyć się bez większości rzeczy, które posiada. Zdecydowana większość przedsiębiorców zamiast wyrzucać rzeczy woli je oddać lub odsprzedać. Wyłania się nowy model ekonomiczny, który koncentruje się w mniejszym stopniu na posiadaniu oraz gromadzeniu, a w większym na społeczności i współpracy. Blisko 90% respondentów zauważa, że we współczesnym świecie istnieje problem nadmiernej konsumpcji.

Tabela 5. Rozkład odpowiedzi na pytanie: Czy zgadza się Pan/Pani z następującymi stwierdzeniami?

Stwierdzenia	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Raczej nie	Zdecydowanie nie
	w procentach			
Dostęp do rzeczy jest ważniejszy niż ich posiadanie	40,0	40,0	17,8	2,2
Pożyczanie jest tańsze niż kupowanie	28,9	46,7	15,6	8,9
Ograniczenie konsumpcji to zagrożenie dla miejsc pracy	15,6	46,7	28,9	8,9
Mogę się obyć bez większości rzeczy, które posiadam	11,1	28,9	48,9	11,1
Zamiast wyrzucać, wolę oddać lub odsprzedać	57,8	28,9	6,7	6,7
Korzystam z serwisu wymiany lub mam zamiar zacząć z niego korzystać w ciągu najbliższego roku	11,1	31,1	55,6	2,2
Obecnie występuje problem nadmiernej konsumpcji	48,9	37,8	13,3	0

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Zaufanie jest jednym z newralgicznych czynników, które umożliwiają funkcjonowanie ekonomii współdzielenia, dlatego przedsiębiorcy zostali zapytani o skłonność do wypożyczania zasobów obcym osobom za pośrednictwem serwisów wymiany. Rozkład odpowiedzi badanych przedstawiono w tabeli 6. Respondenci najchętniej wypoży-

czyliby za pośrednictwem serwisu wymiany rower lub inny sprzęt sportowy (46,7%) oraz narzędzia ogrodnicze (42,2%). Natomiast najrzadziej chcieliby wypożyczyć pokój w mieszkaniu (24,4%), ubrania (24,4%) oraz samochód (26,7%). 20% przedsiębiorców deklaruje, że nie wypożyczyłoby żadnej rzeczy.

Tabela 6. Rozkład odpowiedzi na pytanie: Którą z następujących rzeczy wypożyczyłby Pan/ wypożyczyłaby Pani obcej osobie za pośrednictwem serwisu wymiany?

Warianty odpowiedzi	Częstość	Procent*
Urządzenia elektroniczne	15	33,3
Rower lub inny sprzęt sportowy	21	46,7
Narzędzia ogrodnicze	19	42,2
Ubrania	11	24,4
Samochód	12	26,7
Pokój w mieszkaniu	11	24,4
Żadna z powyższych	9	20,0

* Odsetki nie sumują się do 100, ponieważ respondent mógł wybrać więcej niż jedną odpowiedź.

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Tabela 7. Rozkład odpowiedzi na pytanie: Jak Pan/Pani ocenia warunki dla rozwoju ekonomii współdzielenia w miastach województwa świętokrzyskiego

Warianty odpowiedzi	Częstość	Procent
Bardzo dobrze	1	2,2
Dobrze	10	22,2
Trudno powiedzieć	22	48,9
Źle	5	11,1
Bardzo źle	7	15,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Przedsiębiorcy zostali również poproszeni o dokonanie oceny warunków dla rozwoju ekonomii współdzielenia w miastach województwa świętokrzyskiego. Pozytywnie warunki dla rozwoju ekonomii współdzielenia ocenia 24,4% badanych (suma odpowiedzi bardzo dobrze i dobrze), z czego 22,2% respondentów ocenia je tylko jako dobre. Bliższe 30% przedsiębiorców negatywnie ocenia warunki dla rozwoju ekonomii współdzielenia, natomiast blisko połowa badanych miała trudność z dokonaniem oceny (zob. tab. 7).

Podsumowanie

Ekonomia współdzielenia odzwierciedla dążenie społeczeństwa do zrównoważonego rozwoju, który należy rozumieć jako harmonijne współistnienie gospodarki, społeczeństwa i środowiska. Jej celem jest poprawa

jakości życia społeczeństwa konsumpcyjnego. Obecnie trudno dokładnie zdefiniować pojęcie ekonomii współdzielenia ze względu na wczesny etap jej rozwoju oraz brak wypracowanego aparatu badawczego.

Analiza wyników badań przeprowadzonych w województwie świętokrzyskim w zakresie ekonomii współdzielenia pozwala na sformułowanie wniosku, iż jest to zjawisko relatywnie słabo rozwinięte. Jednak badani urzędnicy i przedsiębiorcy dostrzegają potencjał miast województwa świętokrzyskiego. Ekonomia współdzielenia w znacznym stopniu może przyczynić się do rozwiązania problemów, z którymi zmagają się miasta województwa świętokrzyskiego m.in. degradacją środowiska (zanieczyszczenie powietrza) i problemami komunikacyjnymi. Percepcja ekonomii współdzielenia w sferze praktycznej jest powszechna wśród urzędników i przedsię-

biorców województwa świętokrzyskiego, natomiast samo jej pojęcie jest słabo zakorzenione w świadomości urzędników. Zaufanie jest jednym z kluczowych czynników, które umożliwiają funkcjonowanie ekonomii współdzielenia. Niewątpliwie z rozwojem ekonomii

współdzielenia wiązać się zarówno korzyści, jak i negatywne konsekwencje. Procesy legityslacyjne zachodzące w odniesieniu do *sharing economy* będą mogły mieć ogromny wpływ na jej dalszy rozwój.

Literatura

Banaszek M. (2016). „Ekonomia współdzielenia jako alternatywny kierunek rozwoju miast”, *Ekonomia Społeczna*, nr 1, Kraków: MSAP UEK.

Botsman R., Rogers R. (2010). *What's Mine is Yours. The rise of collaborative consumption*. New York: Harper Collins Publishers.

Dorda K. (2015). „Sharing city”, *Magazyn Miasta*, nr 1(9).

Hamari J., Sjöklint M., Ukkonen A. (2015). „The Sharing Economy: Why People Participate in Collaborative Consumption”, *Journal of Association for Information Science and Technology*, vol. 67, nr 9.

Maffesoli M. (2008). *Czas plemion. Schyłek indywidualizmu w społeczeństwach ponowoczesnych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

Petropoulos G. (2017). *An Economic Review of the Collaborative Economy*, <http://bruegel.org/2017/02/an-economic-review-of-the-collaborative-economy> (data dostępu: 01.06.2018).

Rifkin J. (2016). *Spółczesność zerowych kosztów krańcowych*. Warszawa: Studio EMKA.

Sundararajan A. (2014). *Peer-to-peer Businesses and the Sharing (Collaborative) Economy: Overview, Economic Effects and Regulatory Issue*, http://small-business.house.gov/uploadedfiles/1-15-2014_revised_sundararajan_testimony.pdf (data dostępu: 29.05.2018).

Sharing economy in the opinion of officials and entrepreneurs of the Świętokrzyskie Province: Conclusions from empirical research

Summary: Sharing economy is a socio-economic phenomenon consisting in the direct provision of services by people, co-creation and sharing of available resources. Its main purpose is to move from ownership to access. The purpose of the article is to present the phenomenon of sharing economy in the context of urban issues in the awareness of officials and entrepreneurs of the Świętokrzyskie Province. In the tests, which were both qualitative and quantitative, the method of diagnostic survey and two research techniques were used: in-depth interview technique and survey technique. The tools used to conduct the research are an interview questionnaire and a questionnaire. The sharing economy is a relatively low developed area in the Świętokrzyskie province. Confidence is one of the critical factors that enable the functioning of the sharing economy.

Keywords: sharing economy, social economy, development, city, consumption.

Prawa autorskie i licencja / Copyright and License

Artykuł opublikowano na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne – Bez utworów zależnych 3.0 Polska
<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/pl/>

This article is published under the terms of the Creative Commons
Attribution – NonCommercial – NoDerivs (CC BY-NC-ND 3.0) License
<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>

Kapitał demograficzny, ludzki i społeczny jako czynniki rozwoju regionalnego

Justyna Wieczerek*

Streszczenie: Rozwój regionalny jest współcześnie postrzegany jako wieloaspektowy proces, wykorzystujący komponenty, właściwości i zdarzenia zachodzące w przestrzeniach. Kierunek i dynamika rozwoju są uzależnione od wielu czynników. Zdiagnozowanie czynników endogenicznych i egzogenicznych ma duże znaczenie. Podstawą jest aktywizacja zasobów miękkich, na które składają się kapitał ludnościowy, ludzki i społeczny. Artykuł przedstawia definicje i różnice pomiędzy kapitałem demograficznym, ludzkim i społecznym jako czynników rozwoju regionalnego. Ważnym zagadnieniem, na które wskazuje autor, jest ocena jakości kapitału w przestrzeni, pozwalająca oszacować zaopatrzenie w możliwości rozwojowe wybranego terytorium oraz zidentyfikować ewentualne nierówności. Celem artykułu jest odpowiedź na pytania: Czym jest kapitał ludnościowy, a czym ludzki i społeczny? Jakie są sposoby mierzenia lub podejścia do mierzenia tych kapitałów? Jaki wpływ mają te kapitały na rozwój regionalny?

Słowa kluczowe: nierówności rozwojowe, kapitał demograficzny, model potencjału, polityka regionalna.

Wprowadzenie

Przez znaczną część historii to zasoby naturalne były centralnym elementem odniesienia, gdy badano zmiany rozwojowe obszaru [Działek, 2011]. Na kolejnym etapie rozwoju uwagę skierowano na zdolności produkcyjne, czyli to, co uda się osiągnąć dzięki własnemu wysiłkowi lub dedykowanemu wsparciu zewnętrznemu oraz odpowiedniej ilości kapitału finansowego. Zgodnie z definicją Karola Marksa [1960, s. 83]: „kapitał składa się z surowców, narzędzi pracy i wszelkiego rodzaju środków utrzymania, które służą do wytwarzania nowych surowców, nowych narzędzi pracy i nowych środków utrzymania. Wszystkie te części składowe kapitału są twórami pracy, produktami pracy, nagromadzoną pracą. Nagromadzona praca, która służy jako środek do nowej produkcji, jest kapitałem”. Wówczas kapitałem określano te zasoby, które były łatwo definiowane: zasoby natural-

ne, praca, pieniądze, udziały w spółkach itp. Jednak to przekonanie o strategicznym znaczeniu kapitału fizycznego stawało się coraz większym wyzwaniem [Hirschman, 1958]. Brakowało komponentu, który miałby zdolność pozyskiwania, gromadzenia, selekcjonowania i przetwarzania informacji [Butkiewicz-Schodowska, 2015].

Teoria wzrostu endogenicznego zakładała długotrwały wzrost gospodarczy, kładąc nacisk na próbę identyfikacji i kwantyfikacji wpływu różnych czynników. Czynniki rozwoju regionalnego są te komponenty i właściwości regionów, ich otoczenia, a także wewnętrznych zdarzeń, które prowadzą do przechodzenia regionów od prostszych

* Justyna Wieczerek

Katedra Geografii Społeczno-Ekonomicznej
Wydział Oceanografii i Geografii
Uniwersytet Gdański
ul. Bażyńskiego 8, 80-309 Gdańsk
e-mail: justyna.wieczerek@phdstud.ug.edu.pl

form, do bardziej skomplikowanych i lepszych [Głuszczyk, 2011]. Teoria bazowała na wewnętrznym potencjale rozwojowym terytorium, a w mniejszym stopniu na mechanizmach wsparcia egzogenicznego, co spowodowało, że podstawowym celem polityki regionalnej stało się budowanie silnych i konkurencyjnych regionów, a nie zarządzanie transferami finansowymi na rzecz obszarów problemowych [Noworól, 2013].

Wewnętrzny potencjał rozwojowy terytorium jest zróżnicowany. Rozpoznanie zasobów w skali regionalnej prowadzi do zidentyfikowania nierówności, a także pomaga w podjęciu pożądanych decyzji rozwojowych dotyczących m.in.: (1) pozyskiwania zasobów z zewnątrz, (2) poszukiwania nowych wzorców z kraju lub zagranicy, (3) podejmowania decyzji o lokalizacji nowych inwestycji. Rozwój jest procesem strategicznym, którego badanie musi uwzględniać przekształcenia międzyokresowe. Okresy te nie muszą być ze sobą zintegrowane – jedna zmiana nie musi powodować drugiej, a wręcz mogą one zaistnieć równolegle [Barczykowska, 2009].

Przepisy prawa krajowego i europejskiego wskazują na konieczność konwergencji regionów zgodnie z kryteriami: stabilności cen, sytuacji finansów publicznych, kursu walutowego, długoterminowych stóp procentowych oraz innych istotnych czynników gospodarczych [European Central Bank, 2017]¹. Rozwój nie jest jednak warunkiem budowy dobrobytu, a raczej warunkiem budowy dobrostanu [Krzyminiewska, 2013], który traktowany jest jako subiektywne kryterium oceny jakości życia, takie jak chwilowe zadowolenie czy stan szczęścia [Trejtowicz, 2007]. Poziom, tempo i struktura rozwoju są rezultatami ludz-

kich wysiłków [Makuch, 2014]. Przez rozwój powinno się rozumieć proces zmian w danym regionie, w wyniku którego zwiększa się suma szans indywidualnego rozwoju poszczególnych mieszkańców [Kłosowski, Warda, 2001, s. 23–24]. Jest to zharmonizowany i systematyczny proces, prowadzony w danym miejscu z udziałem wszystkich interesariuszy, którego rezultaty służą zaspokojeniu potrzeb społecznych miejscowej ludności i przyczyniają się do ogólnego postępu [Rozsohazy, 1988]. Niezależnie od tego, jaki model rozwojowy zostanie wdrożony w analizowanym regionie – budowanie silnych ośrodków czy solidaryzowanie się z obszarami biednymi – coraz częściej rozwój wiąże się ze wzrostem poziomu nierówności oraz biedy [Rokicka, Woźniak, 2016]. Rozwój to proces, w którym najistotniejszą rolę pełnią trzy czynniki: (1) zapewnienie warunków umożliwiających długie i zdrowe życie, (2) pełny dostęp do informacji, oraz (3) zapewnienie środków pozwalających zapewnić określany standard życia [Makuch, 2014].

Tworzenie i wzmacnianie czynników miękkich dotyczy dyfuzji procesów rozwojowych bazujących na zasobach wewnętrznych. Prowadzi to także do tworzenia trwałych relacji funkcjonalnych wymagających systemowych działań ex-ante [Churski, 2014].

Obok klasycznych czynników produkcji stałym elementem teorii rozwoju endogenicznego jest kapitał ludzki [Florczak, 2009], demograficzny oraz społeczny. Celem niniejszego artykułu jest eksplikacja pojęć kapitału demograficznego, ludzkiego oraz społecznego, wskazanie podejść do badań nad tym kapitałem oraz jego wpływ na rozwój regionalny.

1. Trzy kapitały

Tempo akumulacji kapitału fizycznego nie może w pełni wyjaśnić międzynarodowych (czy międzyregionalnych) różnic dochodów [Cichy, 2005]. Współcześnie coraz większą

¹ Polityka Unii Europejskiej dąży do wyrównywania nierówności gospodarczych pomiędzy regionami włączonymi w struktury wspólnotowe. Wykonanie celów wspierane jest przez szereg narzędzi, w tym politykę spójności. Trudno jednak doszukać się badań mających na celu analizę konkretnych przyczyn nierówności, które z reguły określane są ogólnie, przez co dedykowane wsparcie rozdysponowane jest na podstawie przesłanek regionalnych, nie lokalnych.

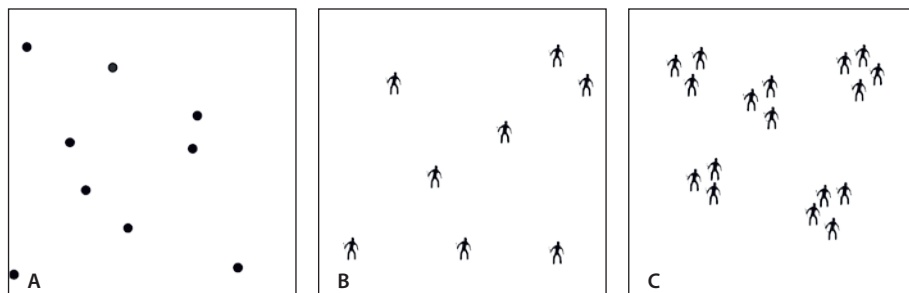
rolę objaśniającą przypisuje się kapitałowi ludzkiemu i społecznemu.

Na przełomie XIX i XX w. Max Weber – ekonomista, socjolog, filozof i prawnik – definiuje pojęcie klasy społecznej. Podział na klasy nie był oficjalnym i legalnym podziałem społeczeństwa, funkcjonował jedynie w sferze obyczajowo-kulturowej. Przynależność do klasy zależała od prowadzonej działalności gospodarczej i charakteryzowała się odmiennym poziomem i stylem życia oraz zachowaniami kulturowymi. Decydującym kryterium klasyfikującym był status ekonomiczny. W teorii klas Weber traktował pozycję klasową jako szansę na: (1) zaopatrzenie w dobra, (2) postrzeganie zewnętrznej pozycji życiowej, oraz (3) los życiowy wewnątrz społeczności. Klasy uprzywilejowane czerpały dochody z: ludzi (posiadania niewolników), ziemi, kopalń, urzędzeń, statków lub papierów wartościowych. Klasy najniższe składały się z: obiektów posiadania (niewolników), osób zdeklasowanych, zadłużonych i biednych. Trzecią klasą była zaś klasa średnia. Dostrzeżono, że wspólny status społeczny, podobne dochody i umiejętności mogą stanowić podstawę do zrzeszania się

w różnych celach: przeciw władzy, rozwijania podobnych zainteresowań (podobieństw klasowych), wspólnej ideologii [Tittenbrun, 2012].

Sześćdziesiąt lat później powstała ekonomiczna teoria człowieka, która zakładała, że: „im gorzej jest realizowana – na niekorzyść danego człowieka – reguła dystrybuowania sprawiedliwości, tym bardziej prawdopodobne jest przejawianie przezeń emocjonalnego zachowania zwanego złością” [za: Tittenbrun, 2012, s. 218]. Społeczeństwo składa się z ludzi, ale nie oznacza to, że prawidłowości jego funkcjonowania i rozwoju są prawami zachowania indywidualnego. Homans, autor *Social Behavior*, uważał, że „skoro ostatecznymi elementami zachowania społecznego są ludzie i ich działania, to ogólne twierdzenia stosowane przy wyjaśnianiu zachowania społecznego muszą dotyczyć ludzi i ich działania, a zatem są to twierdzenia psychologiczne” [za: Tittenbrun 2012, s. 221]. Wyjaśnienie mechanizmów kierujących zachowaniami ludzi stało się jednym z kilku ważnych punktów odniesienia dla badaczy.

Rysunek 1. Kapitał demograficzny (A), kapitał ludzki (B) i kapitał społeczny (C)

Źródło: opracowanie własne.

Na rysunku 1 graficznie odzwierciedlono różnicę między poszczególnymi formami kapitału. Rozmieszczenie i wielkość kapitału demograficznego (rys. 1A) to podstawowa wiedza, która ma heurystyczne znaczenie dla dalszych badań. Taki rodzaj kapitału nie różni

się od innych fizycznych zasobów, ale niedobór ludności to jedna z większych przeszkód rozwoju regionu, w szczególności terenów miejskich. Jak wynika z wypowiedzi Sagan [2013, s. 75] „negatywne skutki odpływu mieszkańców z miasta centralnego wiążą się

nie tyle z ilościowym ubytkiem mieszkańców, co z utratą jakościowo najcenniejszych zasobów kapitału ludzkiego”. Ubytki kapitału demograficznego można ująć ilościowo poprzez analizę wpływu z podatków, rynku pracy itp.

Kryzys demograficzny determinuje decyzje przestrzenne oscylujące wokół problemów: gospodarki mieszkaniowej, polityki przestrzennej, społecznej i polityki rozwoju. Podstawowym zagadnieniem badanym przed podjęciem inwestycji stały się analizy popytu, które powinny ukazać potrzeby i zaangażowanie miejscowej ludności. Również planowanie rozwoju ekonomicznego poprzedzają analizy kondycji lokalnej ekonomii i zdolności społeczeństwa lokalnego [Leigh, Blakely, 2017, s. 157].

Odpowiadając na pytanie, czym jest kapitał demograficzny, można wstępnie wskazać, że demografia jest nauką zajmującą się opisem prawidłowości rozwoju ludności w konkretnych warunkach gospodarczych na określonym terytorium [Holzer, 2003]. Do podstawowych zjawisk demograficznych należą: reprodukcja ludności, struktury demograficzne, ruch naturalny, stan cywilny, małżeństwo, rozrodczość i płodność, postawy i zachowania prokreacyjne, regulacja urodzeń, umieralność, zachorowalność i śmiertelność, mobilność przestrzenna, migracje, polityka ludnościowa [Okólski, 2003]. Kapitałem w wymiarze demograficznym jest zatem stan rozwoju ludności w konkretnym obszarze. Stan ten może być korzystny lub niekorzystny (zależny od warunków) dla rozwoju danych aspektów gospodarczych, ale może też stanowić kanwę, na której zaplanowane

zostaną inwestycje w kapitał ludzki i społeczny. Znaczenie kapitału demograficznego wydaje się być niedocenione.

Znajomość sposobów postępowania jednostki prowadzi do wyjaśnienia idei kapitału ludzkiego (rys. 1B), jak również ekonomicznej roli człowieka. „Dla większości ludzi kapitał oznacza konto bankowe, 100 akcji IBM, linie montażowe lub stalownie na terenie Chicago, (...) lecz obok tych materialnych form kapitału (...) istnieją inne formy zwane ‘kapitałem ludzkim’” [za: Tittenbrun, 2012, s. 236]. Człowieka nie da się oddzielić od jego wiedzy, umiejętności, zdrowia oraz zasad moralnych. Kapitał ludzki jest zatem „miarą urzeczywistnionej w człowieku przydatności i przynosi określony dochód. Kapitał ten afirmuje wrodzone zdolności i talent, a także wykształcenie i otrzymane kwalifikacje” [Shultz, 1968, s. 61]. Teoria kapitału ludzkiego (patrz tab. 1) dowodzi, że ludzie stanowią zasób strategiczny – pozostałe składniki majątku łatwiej poddają się standaryzacji i stają się w pełni porównywalne [Rosińska, 2007]. Podobnie jak kapitał fizyczny jest on tworzony poprzez zmianę materiałów w celu utworzenia narzędzi ułatwiających produkcję. Kapitał ludzki tworzony jest przez zmianę osób, tak aby dać im umiejętności i możliwości, które pozwolą im działać w nowy sposób [Tittenbrun, 2012]. Niektórzy socjologowie, np. R. Florida czy A. Sen, przyjmują, że kapitał ludzki stanowią zasoby stanowiące o pozycji społecznej, inni, że kapitał ludzki to suma możliwości ważnych w kontekście zatrudnienia [Rokicka, 2012]. Niezależnie od stosowanej definicji, podejście ekonomiczne określa kapitał ludzki jako indywidualną cechę jednostki [Kotarski, 2013].

Tabela 1. Definicje kapitału ludzkiego

A. Baron, M. Armstrong	Wiedza, umiejętności, możliwości oraz potencjał do rozwoju i wprowadzania innowacji wykazywane przez ludzi pracujących w danej firmie
N. Bontis	Czynnik ludzki organizacji, czyli połączenie ze sobą: inteligencji, umiejętności i wiedzy specjalistycznej, które nadają organizacji jej specyficzny charakter
D. Ulrich	Kompetencje pomnożone przez zaangażowanie

B. Kożuch	Zasób wiedzy i umiejętności zdobytych w procesie kształcenia i praktyki zawodowej, a także zasób zdrowia i energii witalnej
A. Sajkiewicz	Ludzie trwale związani z firmą i jej misją, charakteryzujący się umiejętnością współpracy, kreatywnością postaw i kwalifikacjami. Stanowią one motor i serce firmy, bez których niemożliwy staje się jej dalszy rozwój
J. Grodzki	Wiedza, umiejętności i możliwości jednostek, mające wartość ekonomiczną dla organizacji
A. Poczowski	Ogół specyficznych cech i właściwości ucieleśnionych w pracownikach, które mają określoną wartość oraz stanowią źródło przyszłych dochodów zarówno dla właściciela kapitału ludzkiego, jak i dla organizacji korzystającej z tego kapitału
M. Rybak	Ludzie umiejący ze sobą współpracować – ludzie trwale związani z firmą i jej misją
M. Gableta	Jest nierozzerwalnie związany z cechami fizycznymi, psychologicznymi, intelektualnymi, jak i moralnymi poszczególnych jednostek ludzkich

Źródło: [Samul, 2013].

Sztumski wskazuje, że efekty określonych „inwestycji świadomie dokonywanych w podmioty działające w rozmaitych strukturach społecznych, jakimi są ludzie, tworzą kapitał społeczny. (...) Chodzi o to, aby u danych ludzi celowo ukształtować taki układ cech, które w maksymalny sposób przyczynią się do skutecznego współdziałania. Podstawowymi składowymi wymienionego układu są kwalifikacje: a) fizyczne i zdrowotne, b) merytoryczne i c) społeczno-moralne” [Sztumski, 2009, s. 41]. Z kolei Sztompka zauważa, że „ludzie zawsze żyją i działają w otoczeniu innych, w jakichś relacjach z innymi – realnych, wyobrażonych czy nawet wirtualnych – ale nigdy osobno” [Sztompka, 2016, s. 28]. Umiejętność współżycia społecznego i nabyte podczas dzieciństwa i dojrzewania zasady moralne stanowią zarówno o możliwościach pracy grupowej jednostki, jak i umiejętnościach rozwiązywania konfliktów i prowadzenia dyskusji. Ten typ kapitału bazuje na czynnikach wykraczających poza zakres wyboru jednostki indywidualnej, a więc kapitał społeczny jest uzależniony od sieci interakcji, w którą jest ona zaangażowana (rys. 1C). Bourdieu wskazuje, że „sieć związków jest wytworem strategii inwestycyjnych, indywidualnych lub zbiorowych, świadomie lub nieświadomie nakierowanych na wytworzenie lub reprodukcję społecznych związków,

które dadzą się bezpośrednio wykorzystać w krótkim lub długim czasie” [Bourdieu, 1985, s. 132]. Coleman [1988] określał kapitał społeczny poprzez jego funkcję. Kapitał ten nie jest pojedynczą jednostką, a grupą jednostek składających się z dwóch zagadnień: ze struktury społecznej oraz pewnych zachowań społecznych. Jak każdy inny kapitał, tak i ten jest produktywny, daje pewne możliwości, które nie byłyby dostępne w przypadku jego braku, oraz nie jest w pełni zastępowalny. Jak zauważyli Frykowski i Starosta [2008] koncepcja ta posłużyła Jane Jacobs [1961] w określeniu relacji sąsiedzkich we współczesnej metropolii. W starych dzielnicach miasta relacje sąsiedzkie są mocne i wzmacniają poczucie bezpieczeństwa. W nowych dzielnicach relacje zanikają, powodowane dużym rozrzedzeniem zabudowy i dystansem przestrzennym. Nie każde relacje tworzą jednak kapitał. Nie jest nią sieć narzucona, np. w organizacji biurokratycznej, musi być ona budowana dobrowolnie i oddolnie [Sztompka, 2007]. Kapitał tworzony jest również poprzez przyciąganie ludzi słabo osadzonych pozycyjnie i mobilnych do działań w strukturach, relacjach hierarchicznych [Bartoszek, 2008]. Kapitał społeczny jest pozytywny, jeśli przynosi społeczny i ekonomiczny rozwój, a negatywny, gdy prowadzi do podziałów społecznych lub negatywnych zachowań społecznych

(np. działalność zorganizowanych grup przestępczych) [Janc, 2009]. Dlatego też w strategiach rozwoju na każdym ze szczebliów administracji ważne miejsce zajmuje świadome i planowe wykorzystanie oraz atywizowanie tego kapitału [Herbst, 2007]. Strategia Polska 2030 poświęca rozdział na opis stanu i uwarunkowań demograficznych rozwoju. Powstała również Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego. Jednym z priorytetów staje się więc rozpoznanie kondycji ludności lokalnej.

Fukuyama [za: Rymśa, 2007] postrzegał rozwój jako główną funkcję kapitału społecznego. Rozwiązywanie problemów rozwojowych wymaga znajomości struktury społecznej, a organizm społeczny jest harmonijny i wydajny tylko wtedy, gdy ludzie są zeterminowani do osiągnięcia celów. Według podejścia Sztompki [2002] rozwój kapitału społecznego jest jednym z trzech – oprócz odrodzenia i wzbogacenia – imperatywów lepszej przyszłości. Putnam [1995] argumentował, że wszystkie dylematy wspólnego działania wystawiają na niebezpieczeństwo próby współpracy. Dobra kooperacja zależy od kapitału społecznego, którego działania wzajemnie się wzmacniają i akumulują.

Jak wynika ze stanowiska Hirschmana [1958] to podaż umiejętności przedsiębiorczych oraz menadżerskich zajmuje pozycję dominującą wśród kapitałów. Wkład mający pochodzić z „niekonwencjonalnych nakładów”, które wcześniej nie były ucieleśnione w fizycznych dobrach kapitałowych, jest bardzo istotny. Ci, którzy podkreślali wagę zrównoważonego wzrostu, wnieśli znaczący wkład uznając, że różne inwestycje i działania gospodarcze są ze sobą nawzajem powiązane, ale z tego samego względu doszli do wniosku, że wszystkie te wzajemnie powiązane działania muszą zostać połączone.

2. Wyzwania rozwojowe

Powstanie nierówności związane jest z nierównomierną akumulacją kapitału. Choć wyda-

je się, że nierówności społeczne są immanentną cechą wielu społeczeństw, w przypadku dużego zurbanizowanego obszaru miejskiego lub metropolitalnego problem ten może okazać się trudny do kontrolowania. Zróżnicowanie jest zjawiskiem naturalnym, stąd często bagatelizowanym. Rutkowski [2017] podnosi, że nierówności w erze ekonomii neoklasycznej to problem, którego znaczenie wzrasta. Współcześnie zróżnicowanie dochodowe i społeczne są uznawane za jedno z najważniejszych, czy wręcz najważniejsze z zagrożeń w warunkach pokojowych [Kleer, 2017].

Jedną z najważniejszych właściwości kapitału są sposoby zawłaszczania i wydobywania nadwyżek z lokalnych różnic, zmian i znaczeń estetycznych niezależnie od ich pochodzenia [Harvey, 2012, s. 154]. Adaptacja strategii innego regionu, niedostosowana do lokalnych uwarunkowań, potencjałów, kultury i tradycji może skutkować pogłębieniem różnic lub stagnacją rozwojową. Istnieje korelacja między wzrostem gospodarczym a nierównościami rozwojowymi. Nierówności mają także bezpośredni wpływ na formowanie się kapitału ludzkiego, będąc swoistą barierą dla akumulacji tego kapitału i katalizatorem jego rozwoju [Mikuła-Bączek, 2007].

3. Podejścia badawcze

W badaniach nad kapitałem ludnościowym zastosowanie ma m.in. model potencjału. Polega on na ilościowym opisie określonych miejsc w regionie i pozwala na znalezienie wielu zależności. W ten sposób zebrane informacje na temat konkretnego fragmentu przestrzeni stają się łatwo porównywalne i usystematyzowane. Chojnicki [2011] wskazuje na dwie grupy zagadnień jako przykładów zastosowań modelu potencjału w badaniach przestrzenno-ekonomicznych: (1) opis rozmieszczenia ludności i pewnych skorelowanych wielkości ekonomicznych; (2) opis zmian w rozmieszczaniu ludności. W ramach pierwszej grupy mieści się m.in.

miar przestrzennego rozmieszczenia ludności w postaci map potencjału ludności oraz badanie korelacji między wielkością potencjału a pewnymi wielkościami społeczno-ekonomicznymi. W ramach drugiego uwzględnia się m.in.: przewidywania zmian w rozmieszczeniu ludności w ujęciu regionalnym. Model nie może być podstawą do badania zjawisk przestrzenno-ekonomicznych bezpośrednio, opisuje jedynie tendencje, które pokazują przestrzenną równowagę. Znajomość potencjału ludnościowego stanowi podstawę do dalszych analiz nad kapitałem w regionie.

Rolą modelu jest udowodnienie, że każdy z dostępnych zasobów rozpatrywanej całości z punktu widzenia zachodzących powiązań między nimi jest charakterystyczny przez odniesienie do pozostałych na podstawie odległości. Potencjał jest miarą udziału (wpływu) danego zasobu wszystkich jednostek leżących w regionie na region, powiększony o wpływ obszaru na samego siebie. Dane przedstawione na mapie mają charakter ciągły przestrzennie o specyficznej konfiguracji wyrażonej przebiegiem izolinii. Na mapie rozkładu układy ciągle jednostek z wysokimi wartościami odpowiadają układom oddziaływania w postaci jednostek najlepiej wykorzystujących zasoby rozwojowe [Czyż, 2002]. Postać graficzna obrazuje rów-

nież nierówności wewnątrz regionu. Wyniki pozwolą ocenić, które z jednostek wchodzących w granice regionu zdefiniowały właściwie kierunki rozwoju, z uwzględnieniem zasobów wewnętrznych, a które bazują na innych przesłankach, np. zasobach zewnętrznych, przypadkowych inwestycjach.

Zgodnie ze stwierdzeniem Beckera, to inwestowanie w kapitał ludzki ma centralne miejsce w modelu wzrostu gospodarczego [Cichy, 2005]. Próba ilościowego ujęcia kapitału ludzkiego opiera się na jego elementach składowych, tj. [za: Samul, 2013]:

- wiedzy, w tym umiejętnościach,
- kompetencjach społecznych, w tym: zdolnościach interpersonalnych oraz umiejętnościach współpracy i komunikacji,
- postawach i zachowaniach, w tym: motywacjach, zaangażowaniu, orientacji na cel, postawie i zachowaniach wobec organizacji, identyfikacji z miejscem.

Kapitał ludzki rozumiany jest jako wiedza „zawarta” w ludziach. Zakłada się, że wyższy poziom kapitału ludzkiego przyspiesza jego dalszą akumulację. Do podejść do badań nad tym kapitałem można zaliczyć: podejście retrospektywne, podejście prospektywne, podejście oparte o parametry edukacji oraz podejście oparte o indeksy (patrz: tab. 2).

Tabela 2. Podejścia do badań nad kapitałem ludzkim

Podejście oparte o koszt wytworzenia (retrospektywne)	Obiektem zainteresowania jest ustalenie „kosztu wytworzenia” kapitału ludzkiego. Może obejmować wydatki na utrzymanie, opiekę zdrowotną i kształcenie bądź koncentrować się wyłącznie na nakładach na edukację
Podejście oparte o przyszłe przychody (prospektywne)	Szacunek zasobu kapitału ludzkiego opiera o zdyskontowany strumień przyszłych przychodów pracowników danej gospodarki
Podejście oparte o parametry edukacji (pokrewne do retrospektywnego)	Jest pochodnym podejścia retrospektywnego. Opiera się o poziom wykształcenia. Statystyki dotyczące poziomu alfabetyzacji, poziomu skolaryzacji, odsetka przerwania kształcenia, odsetka powtarzania roku nauki, przeciętnego czasu nauki oraz wyniki testów weryfikujących umiejętności (PISA) były dostępne dla wielu krajów i umożliwiły przeprowadzanie zarówno analiz porównawczych (badania przekrojowe – <i>crossection</i>), jak i analizę trendów oraz estymację modeli ekonometrycznych, wykorzystujących odpowiednie szeregi czasowe

Podejścia oparte o indeksy (metody agregujące wiele zmiennych) i benchmarki (testy kompetencji, np. PISA, TIMSS, IALS)	Konstruowane w oparciu o miary edukacyjne, demograficzne i dane szczegółowe z rynku pracy
--	---

Źródło: opracowanie własne na podstawie: [Czajkowski, 2012, s. 5].

Innymi ważnymi kwestiami związanymi z pojęciem kapitału ludzkiego, które wymagają arbitralnych decyzji, są, po pierwsze, szacowanie tego kapitału w odniesieniu do przyszłych celów, czyli korzyści, jakie jednostka spodziewa się uzyskać w przyszłości dzięki inwestycjom. Drugą z nich jest szacowanie kapitału ludzkiego w odniesieniu do strumieni inwestycji z przeszłości, które uwzględniają wszystkie wcześniejsze inwestycje w nabywanie kapitału. Zaś trzecią istotną kwestią jest szacowanie kapitału ludzkiego z uwzględnieniem indywidualnych cech, które związane jest z operacjonalizacją tego kapitału [Rokicka, 2012].

Wartość jednostki jest potęgowana przy współpracy grupowej osiągając tzw. efekt synergii. Współpraca grupowa opiera się na koncepcji kapitału społecznego. Wartość kapitału społecznego leży przede wszystkim w tym, że identyfikuje on pewne aspekty struktury społecznej przez swoją funkcję, podobnie jak pojęcie krzesła identyfikuje pewne fizyczne obiekty według ich funkcji, pomijając różnice w formie, wyglądzie i budowie. Wartość określona pojęciem *kapitał społeczny* dotyczy tych aspektów struktury społecznej podmiotów jako zasobów, które mogą być wykorzystane, oraz tych aktorów, którzy realizują swoje interesy [Castells, 2010]. Pomiaru kapitału społecznego dokonuje się przede wszystkim przy pomocy wskaźników, np. członkostwa w grupach dobrowolnych lub liczby takich grup, frekwencji wyborczej oraz czytelnictwa czasopism, produktywności pracowników oraz wskaźnika liczby prawników przypadających określonej liczbie ludzi, liczby członków grup dobrowolnych względem liczby całego społeczeństwa itp. Często stosowaną metodą są również ankiety The Social Capital Assessment

Tool (SOCAT) oraz Integrated Questionnaire for the Measurment of Social Capital (SOCAP IQ), na podstawie których powstają raporty pokazujące rozmiar i kierunek rozwoju kapitału społecznego.

Podsumowanie

Do istotnych czynników rozwoju regionalnego należy kapitał ludnościowy. Kapitał demograficzny można rozpatrywać jako zasób w rozkładzie przestrzennym, jako podaż pracy, mając na uwadze strukturę wieku ludności, a także jako impuls rozwojowy, jeżeli rozważymy go jako akumulację w danym miejscu, punkcie. Jest to zatem wstęp do dalszych rozważań o przestrzeni i rozwoju. Trendy demograficzne wskazują na coraz niższy przyrost naturalny (w skali Polski) oraz starzenie się społeczeństwa, co jest konsekwencją coraz dłuższego życia, wzrostu jego jakości. Nierozważne gospodarowanie przestrzenią, ignorujące stan i przyszłość demograficzną, prowadzi do przeskalowania struktur miejskich, depopulacji śródmieść, coraz dotkliwszej suburbanizacji.

Istotne jest racjonalne i efektywne wykorzystanie zasobu oraz tworzenie coraz bardziej wartościowego kapitału ludzkiego. Ten trudno mierzalny kapitał to uosobienie w jednostce wszelkiej wiedzy, zdolności, doświadczenia i zasad moralnych. Wiedza specjalistyczna zamknięta w kapitale ludzkim to czynnik warunkujący innowacje, inwestycje, rozwój. Kapitał ludzki można zmierzyć według czterech podejść: retrospektywnego, prospektywnego, opartego na parametrach edukacji, a także opartego o indeksy.

Ludzie mają tendencję do zrzeszania się w grupy o podobnych zainteresowaniach.

Wartość kapitału społecznego opiera się na wzajemnym zaufaniu i relacjach, wspólnej kulturze i tożsamości. Wartość jednostki z danej grupy społecznej mierzona jest przez badanie interakcji, w którą jest zaangażowana. Stosunki społeczne zależą od wielu czynników i w zależności od tego, które są dla badacza najistotniejsze, te elementy winne być mierzone. Kapitał społeczny, mimo rozbudowa-

nej wiedzy teoretycznej, trudno poddaje się operacjonalizacji. Niełatwo jest określić, które z wybranych wskaźników mierzą wielkość, a które efekt wpływu kapitału społecznego na rozwój regionalny.

Najważniejsze cechy kapitału demograficznego, ludzkiego i społecznego mające wpływ na rozwój regionalny przedstawiono w tabeli 3.

Tabela 3. Wpływ kapitałów demograficznego, ludzkiego i społecznego na rozwój regionu

	Cechy i wpływ kapitału na rozwój regionalny
Kapitał demograficzny	- determinuje decyzje przestrzenne oscylujące wokół problemów: gospodarki mieszkaniowej, polityki przestrzennej, społecznej i polityki rozwoju - przedmiot analiz w dokumentach strategicznych i planistycznych – ważny czynnik rozwojowy - samorządy dążą do zatrzymania i przyciągania tego kapitału – ważny czynnik rozwojowy - tendencje demograficzne mogą stymulować lub opóźniać pewne zjawiska gospodarcze
Kapitał ludzki	- wiedza i umiejętności ludzkie sprzyjają innowacjom - im lepsza jakość tego kapitału, tym dochód z jego posiadania jest większy dla regionu - stanowi o przewadze strategicznej - poprzez inwestycje w ten kapitał zwiększają się szanse konkurencyjne dla regionu – potencjał rozwojowy - nadaje regionowi specyficzny charakter - serce i motor regionu, bez którego niemożliwy jest jego dalszy rozwój
Kapitał społeczny	- skuteczne współdziałanie powoduje efekt synergii - rozwój kapitału zależny jest od sieci relacji (układu, regionu), w którym się znajduje - celem strategii inwestycyjnych staje się wytworzenie kapitału społecznego - wpływa na kształtowanie społeczeństwa obywatelskiego - stanowi potencjał do rozwoju - relacje społeczne sprzyjają dobremu sąsiedztwu – ludzie chętnie osiadają w takich miejscach, gdzie relacje międzyludzkie są serdeczne - strategie z każdego szczebla administracji zakładają świadome i planowe wykorzystanie tego kapitału

Źródło: opracowanie własne.

Zasób demograficzny, obok rynku pracy i struktury gospodarki, infrastruktury technicznej i dostępności przestrzennej, sytuacji finansowej i poziomu zamożności, innowacyjnej gospodarki i otoczenia biznesu oraz zróżnicowania poziomu rozwoju gospodarczego, to jeden z czynników warunkujący zróżnicowanie rozwojowe. Badania nad tym najcenniejszym z kapitałów to wieloelementowa analiza socjologiczna obejmująca jednostkę, jej wiedzę i umiejętności oraz relacje grupowe. Interdyscyplinarność badań nad kapitałem demograficznym wymaga opisu zjawisk z wielu wymiarów i perspektyw. Stąd

trudności w ich porównywaniu. Pożądany stan demograficzny, zasoby kapitału ludzkiego i społecznego, które są warunkami jakościowymi rozwoju, stanowią atut w pozyskiwaniu inwestorów i nowych mieszkańców. Stają się siłą napędową rozwoju i stanowią strategiczny zasób w rywalizacji o kapitał zewnętrzny. Oprócz tego, wzmacnianie i znajomość zasobów wewnętrznych to, mimo wielu problemów i wielowątkowości, podstawa decydowania o zamierzeniach inwestycyjnych. Są również źródłem innowacji. Choć wartość kapitału ludzkiego i społecznego jest coraz bardziej dostrzegana, to znaczenie

kapitału demograficznego pozostaje niedoceniane. Mimo starań polegających na pozyskiwaniu tego kapitału, jego opis i właściwości pozostają pomijane lub drugorzędne, choć jego istnienie jest równie istotne, jeśli nie istotniejsze, jak występowanie innych kapitałów.

Ignorowanie kapitałów ludnościowego, ludzkiego i społecznego może w konsekwencji doprowadzić do niesprawiedliwości społecznej a także wzrostu nierówności rozwojowych obszaru, a te – choć z natury rzeczy są zjawiskiem normalnym – niekontrolowane, mogą stanowić zagrożenie.

Literatura

- Barczykowska A.** (2009). „Zróżnicowanie kapitału społecznego w środowisku wielkomiejskim”, w: K. Marzec-Holka (red.), *Kapitał Społeczny a nierówności – kumulacja i redystrybucja* (s. 181–193). Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego.
- Bourdieu P.** (1985). „The Forms of Capital”, w: J.G. Richardson (red.), *Handbook of Theory for the Sociology of Education*. New York: Greenwood.
- Butkiewicz-Schodowska A.** (2015). „Kapitał ludzki we współczesnym zarządzaniu przedsiębiorstwami”, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Współczesne Problemy Ekonomiczne*, nr 11, s. 115–123.
- Castells M.** (2010). *The Rise of the Network Society*. United Kingdom: Wiley & Blackwell Publishing. John Wiley & Sons Ltd.
- Churski P.** (2014). „The polarization-diffusion model in the changes to the cohesion policy – the consequences to the direction of the growth policy”, w: P. Churski (red.), *The social and economic growth vs. the emergence of economic growth and stagnation areas* (s. 13–27). Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe.
- Cichy K.** (2005). „Kapitał ludzki w modelach i teorii wzrostu gospodarczego”, *Zeszyty Studiów Doktoranckich / Akademia Ekonomiczna w Poznaniu*, nr 23, s. 5–46.
- Coleman J.M.** (1988). „Social Capital in the Creation of Human Capital”, *American Journal of Sociology*, vol. 94, Supplement: Organizations and Institutions: Sociological and Economic Approaches to the Analysis of Social Structure, s. 95–120.
- Czajkowski Z.** (2012). *Kapitał ludzki – pojęcie i miary*. Warszawa: Szkoła Główna Handlowa, Kolegium Gospodarki Światowej, Instytut Gospodarki Światowej.
- Czyż T.** (2002). „Zastosowanie modelu potencjału w analizie zróżnicowania regionalnego Polski”, *Studia Regionalne i Lokalne*, nr 2–3, s. 5–14.
- Działek J.** (2011). „Kapitał społeczny – ujęcia teoretyczne i praktyka badawcza”, *Studia Regionalne i Lokalne*, nr 3(45), s. 100–118.
- European Central Bank** (2017). <https://www.ecb.europa.eu/press/pr/date/2016/html/index.en.html> (dostęp: 04.11.2017).
- Florczak W.** (2009). „Koncepcja wzrostu endogenicznego i gospodarki opartej na wiedzy w naukach ekonomicznych”, *Studia Prawno-Ekonomiczne*, t. LXXX, s. 215–239.
- Frykowski M., Starosta P.** (2008). „Kapitał społeczny i jego użyteczność”, *Przegląd socjologiczny*, nr 57(1), s. 31–62.
- Głuszczyk D.** (2011). „Istota rozwoju regionalnego i jego determinanty”, *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu. Ekonomia*, nr 5(17), s. 68–80.
- Harvey D.** (2012). *Bunt miast. Prawo do miasta i miejska rewolucja*. Warszawa: Fundacja Bęc zmiana.
- Herbst M.** (2007). *Kapitał ludzki i kapitał społeczny a rozwój regionalny*. Warszawa: Scholar.
- Hirschman A.O.** (1958). *The Strategy of Economic Development*. Connecticut: Yale University Press.
- Holzer J.Z.** (2003). *Demografia*, wyd. VI, zmienione. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne.
- Jacobs J.** (1961). *The Death and Life of Great American Cities*. New York: Random House.
- Janc K.** (2009). *Zróżnicowanie przestrzenne kapitału ludzkiego i społecznego w Polsce*. Wrocław: Instytut Geografii i Rozwoju Regionalnego Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Kleer J.** (2017). *Świat w kawałkach*, 24 lipca, <http://www.sprawynauki.edu.pl/archiwum/dzialy-wyd-elektron/306-prognozowanie-el/3673-swiat-w-kawałkach> (dostęp: 31.08.2017).
- Kłosowski W., Warda J.** (2001). *Wyspy szans. Jak budować strategię rozwoju lokalnego?* Bielsko-Biała: Warda & Kłosowski Consulting.
- Kotarski H.** (2013). *Kapitał ludzki i kapitał społeczny a rozwój województwa podkarpackiego*. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.
- Krzyminiewska G.** (2013). „Nierówności a rozwój społeczny świata”, *Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach*, nr 139, s. 50–59.
- Leigh N., Blakely E.** (2017). *Planning of local economic development. Theory and practice*. California: SAGE Publications.
- Makuch M.** (2014). „Kapitał ludzki jako determinanta rozwoju społecznego. Zarys problemu z perspektywy regionu”, *Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach*, nr 167, s. 55–61.

- Marks K., Engles F.** (1960). *Dzieła wybrane*, tom 1, wyd. I. Warszawa: Książka i Wiedza.
- Mikuła-Bączek E.** (2007). „Oddziaływanie nierówności społecznych na wzrost gospodarczy w obszarze kapitału ludzkiego: aspekty teoretyczne”, *Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy*, nr 11, s. 223–233.
- Noworól A.** (2013). „Zarządzanie rozwojem w kontekście nowej polityki regionalnej”, *Studia Ekonomiczne / Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach*, nr 169, *Zarządzanie publiczne: koncepcje, metody, techniki*, s. 157–167.
- Okólski M.** (2003). *Demografia. Podstawowe pojęcia, procesy i teorie w encyklopedycznym zarysie*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR.
- Putnam R.D.** (1995). *Demokracja w działaniu*. Kraków: Znak.
- Rokicka E.** (2012). „Kapitał ludzki – sens teoretyczny”, w: P. Starosta (red.), *Zróżnicowanie zasobów kapitału ludzkiego i społecznego w w regionie łódzkim*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Rokicka E., Woźniak W.** (2016). *W kierunku zrównoważonego rozwoju. Koncepcje, interpretacje, konteksty*. Łódź: Katedra Socjologii Ogólnej, Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny Uniwersytetu Łódzkiego.
- Rosińska M.** (2007). „Kapitał ludzki podstawą budowania przewagi konkurencyjnej współczesnych przedsiębiorstw”, w: J. Bogdanienko, M. Kuzel, I. Sobczak (red.), *Uwarunkowania budowania konkurencyjności przedsiębiorstw w otoczeniu globalnym* (s. 11–20). Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Rozsohazy R.** (1988). *Le développement des communes*. Louvain-la-Neuve: CIACO Editour.
- Rutkowski W.** (2017). *Ekonomia nierówności* (rozm. przepr. A. Laszkowska), 27 lipca, <http://www.sprawynauki.edu.pl/archiwum/dzialy-wyd-elektron/312-ekonomia-el3/3682-ekonomia-nierownosci> (dostęp: 13.08.2017).
- Rymsza A.** (2007). „Klasyk koncepcje kapitału społecznego”, w: T. Kaźmierczak, M. Rymsza (red.), *Kapitał społeczny. Ekonomia społeczna*. Warszawa: Instytut Spraw Publicznych.
- Sagan I.** (2013). „Wykład wprowadzający”, w: *Zarządzanie rozwojem miast o zmniejszającej się liczbie mieszkańców (w kontekście perspektywy finansowej 2014–2020)* [oprac. N. Szajewska, M. Lipińska] (s. 73–81). Warszawa: Senat Rzeczypospolitej Polskiej, Kancelaria Senatu.
- Samul J.** (2013). „Definicje kapitału ludzkiego w ujęciu porównawczym”, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach. Administracja i Zarządzanie*, t. 23, nr 96, s. 195–204.
- Shultz T.** (1968). *Human Capital in the International Encyclopedia of the Social Sciences*, vol. 6. New York.
- Sztompka P.** (2007). *Zaufanie: fundament społeczeństwa*. Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Sztompka P.** (2016). *Kapitał społeczny: teoria przestrzeni międzyludzkiej*. Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Sztumski J.** (2009). „Kapitał społeczny jako przejaw kapitalizacji ludzi”, w: K. Marzec-Holka (red.), *Kapitał społeczny a nierówności – kumulacja i redystrybucja*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego.
- Tittenbrun J.** (2012). *Gospodarka w społeczeństwie. Zarys socjologii gospodarki i socjologii ekonomicznej w ujęciu strukturalizmu socjoekonomicznego*. Poznań: Zys i Ska.
- Trejtowicz M.** (2007). „Dynamika dobrostanu psychicznego. Eksploracja danych z badań Diagnoza społeczna”, *Psychologia Społeczna*, t. 2, nr 01 (03), s. 66–81.

Demographic, human and social capital as factors of regional development

Summary: Regional development is currently perceived as a multifaceted process, using components, properties and events occurring in spaces. The direction and dynamics of development depend on many factors. Diagnosing endogenous and exogenous factors is very important. The basis is the activating of soft resources, which consists of population, human and social capital. The article presents definitions and differences between demographic, human and social capital as factors of regional development. An important issue indicated by the author is the assessment of capital quality in space, allowing to estimate the supply of development opportunities of the selected territory and identify the inequalities. The aim of the article is to answer the following questions: what is population capital, and what is human and social capital? What are the methods of measuring or the approach to measuring these capitals? What impact do these capitals have on regional development?

Keywords: inequities of growth, demographic capital, potential model, regional policy.

Prawa autorskie i licencja / Copyright and License

Artykuł opublikowano na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne – Bez utworów zależnych 3.0 Polska
<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/pl/>

This article is published under the terms of the Creative Commons
Attribution – NonCommercial – NoDerivs (CC BY-NC-ND 3.0) License
<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>